TĖVYNĖS SARGAS

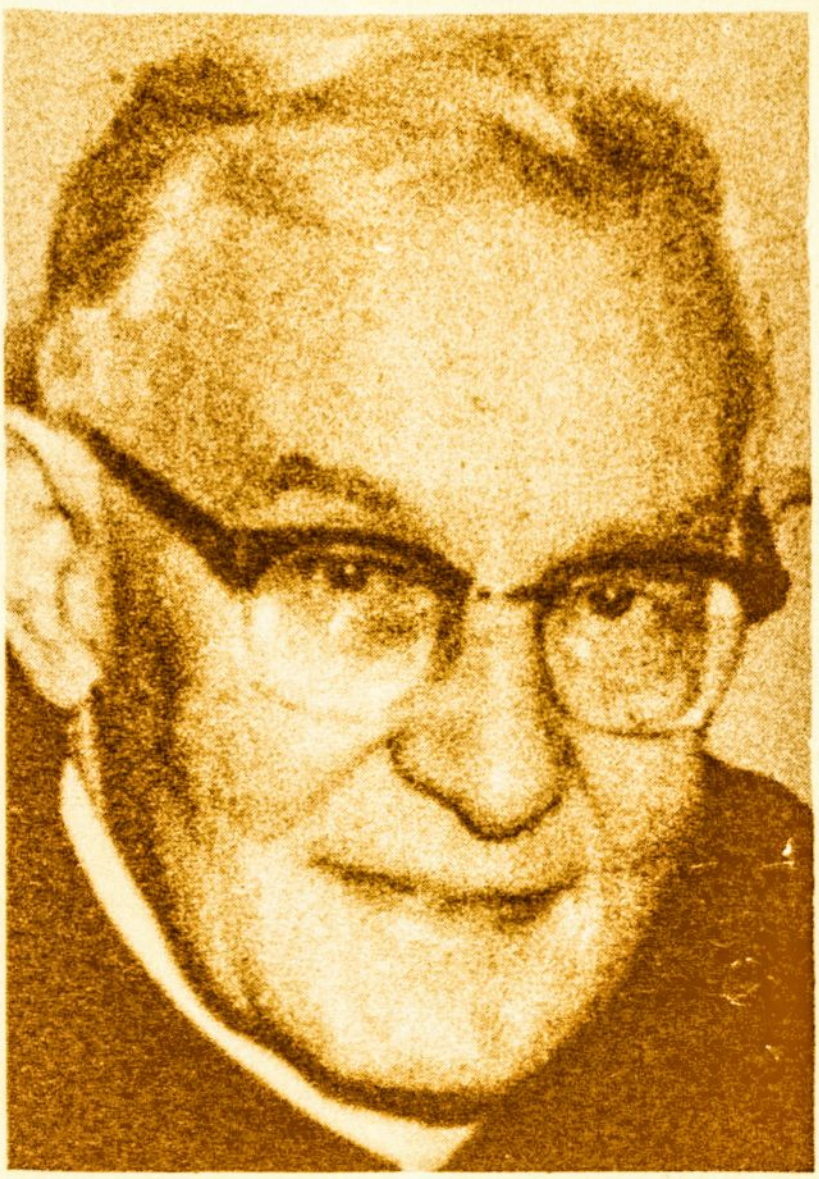

PRELATAS DR. JUOZAS PRUNSKIS

LIETUVA, TĖVYNE MŪSŲ, TU DIDVYRIŲ ŽEME!
KANKINTA BET NENUGALĖTA, PRISIKĖLUSI LAISVA
KAD TOKIA IŠLIKTUM PER AMŽIUS ILGIAUSIUS!

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Algirdas J. Kasulaitis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Tel. (216) 261-4994

Administracija: Pranas Razgaitis, 6755 Parkgate Oval, Seven Hills, Ohio 44131, U.S.A.

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Č. Masaitis
P. O. Box 442
Thompson, Conn. 06277

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

V i r š e l y j e:

PRELATAS DR. JUOZAS PRUNSKIS —

žinomiausias lietuvis žurnalistas pasaulyje. Jis buvęs daugelio laikraščių ir žurnalų redaktorius, daugelio knygų autorius. Jo straipsniai skaičiuojami tūkstančiais. Jis taip pat yra lietuviškos, ypač jaunimo spaudos mecenatas, parėmęs ją stambiomis sumomis. Prelatas Prunskis yra ir "Tėvynės Sargo" rėmėjas, gausiomis aukomis parėmęs žurnalo leidimą.

TĖVYNĖS SARGAS

1991 Įsteigtas 1896 Nr. 1-2 (75-76)

LIETUVIŲ TAUTA PASAULYJE

KUN. VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS, MIC

Temos pateisinimas. Ateitininkų svarstymai visada išeidavo iš gyvenamojo momento reikalavimų. Taip Telšių kongreso pagrindinė tema buvo Lietuvos intensyvesnis kultūrinimas. Palangos konferencijos tema buvo ateitininkijos susiorganizavimas ir šviesuomenės susijungimas su kaimu. Dabar, būdami išblaškyti pasaulyje, mes turime jausti pareigą svarstyti katalikiškos šviesuomenės pareigas sąryšy su lietuvių tautos uždaviniais pasaulyje.

Temos pavojai.

1. Nesvarstyti arba nelaikyti galiojančiais tokių atsakymų, kurie turi tik trumpalaikį galiojimą. Pvz., planas išsilaikyti išeivijai 50 metų, o po to niveliuotis ir nustoti savo buvimo prasmės. Arba išeivija, kuri tik laikinai yra anapus Lietuvos ribų, o pirmai progai pasitaikius grįš Lietuvon. Šitaip svarstant lietuvybės pasaulyje temą, mes negalėsime rasti jai tvirto pagrindo.

2. Reikia atsisakyti minties, kad tik uždara tauta gali ilgai gyventi pasaulyje. Mes žinome visą eilę tautų, gyvenančių vien uostuose, pvz., finikiečiai, arba vien miestuose, pvz., žydai. Žinome net valstybių, kurios beveik neturi teritorijos, pvz., Venecija. Pagaliau, ne visos tautinio išsilaikymo formos jau yra įgyvendintos ar ištobulintos iki galo. Ne visos galimos formos yra išmėgintos. Galime pasimokyti iš istorijos, kad žmonijos galimybių ribas nustatinėti yra labai pavojinga.

3. Faktas, kad mes nežinome, kokiomis formomis reikšis

Lietuvos Nacionalinė M.Mažvydo Biblioteka

mūsų tauta po šimto metų ir kad neturime šiam reikalui net patikimos hipotezės, kuri nuramintų mūsų vaizduotę, neturi mums nei iš tolo sugestionuoti minties, kad jos nebus. Juo labiau, šis nežinojimas neturi mums kliudyti galvoti ir projektuoti tautos ateitį.

Temos padala. Kai pasirenkame pasikalbėjimo temą "Lietuvių tautos būklę pasaulio atvirybėje", tai pirmiausiai kyla klausimas, kuo skiriasi tauta esanti išeivijoje nuo tautos gyvenančios uždaroje erdvėje. Tai yra pirmasis mūsų pasikalbėjimo klausimas. Besvarstydami šį klausimą mes pamatome, kad tauta esanti išeivijoje santykiauja daug intensyviau su kitomis tautomis ir kitais asmenimis. Iš čia kyla tautai didelės galimybės ir dar didesni pavojai. Galimybės čia yra: daug gauti iš kitų ir daug duoti visai žmonijai. Pavojai čia yra: nutautėti ar išnykti. Dėl to mes čia galime pasvarstyti du klausimus: įsijungimo į žmonijos gyvenimą klausimą ir tautinio atsiribojimo arba išsilaikymo klausimą. Taigi šiame pasikalbėjime mes turime tris dalis ar net tris temas: 1. Išeivija, 2. Įsijungimas, 3. Atsiribojimas.

Temos reikšmė. Šios temos reikšmė kyla ne vien iš to, kad mes dabar esame išeivijoje. Savo branduolyje ši tema yra uždarumos ir atvirybės klausimas. Šis klausimas yra svarbus savyje. Mes jį būtume turėję svarstyti ir Lietuvoje gyvendami. Tik ten mes nebūtume jį taip gyvai ir plačiai jautę. Išeivija padeda jį mums suvokti egzistencinėje plokštumoje. Dėl to šia prasme ir išeivija nėra vien neigiamybė.

Galime dar pridėti, kad su šiuo klausimu susiduria ir mūsų broliai Sibire. Tik jie neturi galimybės ramiai jį studijuoti. Dėl to jie bus mums dėkingi, jei mes savo studijomis prisidėsime prie teisingesnio atsakymo į šį klausimą suradimo.

I. TAUTA IŠEIVIJOJE

Tautos buvimas išeivijoje yra kitoks, negu tautos buvimas tėvynėje. Kuo tas skirtingumas reiškiasi? Tauta esanti išeivijoje yra išstatyta didelėje atvirybėje; ji neturi natūralios uždaros aplinkos.

Iš to seka pora buvimo išeivijoje išvadų: 1. Čia gyvena žmo-

gus jokių sienų ir rubežių nedengiamas. Jis yra visų matomas ir paliečiamas. Jis yra visą laiką tarsi ant scenos, kaip savo tautos ambasadorius. 2. Neturėdamas natūralių sienų ir uždangų, jis yra išstatytas nuolatiniam pavojui žūti. Tautinė jo žūtis ateina dvejopu būdu: arba jis išnyksta kituose, nenorėdamas pasirodyti kas jis yra, arba jis kremtasi pats vienas savo mažoje ir nuolat mažėjančioje visuomenėje.

Lietuviškas uždarumas

Lietuvių tauta palyginti gerai sugeba gelbėtis užsidarydama. Taip ji gynėsi nuo kryžiuočių, nuo krikščionybės, nuo lenkų ir nuo rusų spaudos draudimo metais. Kartais tas gynimasis buvo laimingesnis, kartais mažiau laimingas. Tauta, kuri sugeba naudotis savo apsigynimui uždarumo metodu, gerai išlaiko kai kurias savo kultūrines vertybes. Čia geriausiu pavyzdžiu yra senoji lietuvių kalba ir jos dainos. Tačiau šiuo metodu besigindama tauta per mažai parodo asimiliacijos jėgos. Dėl to proporcingai nedidėja, kaip kitos tautos.

Odisėjo ir Ėnėjo kelionės po pasaulį supratimas

Atgavusi nepriklausomybę lietuvių tauta, nors parodžiusi daug imlios dvasios, vistiek pasiliko savo uždarumo metodo primate. Valstybiškumas dabar pasidarė nauja lietuviško atsiribojimo forma. Tautinės valstybės idėja sugėrė savin visą lietuviškumą.

Būdinga, kad nepriklausomybės laikais mes neišsivertėme į lietuvių kalbą Virgilijaus Eneidos. Eneida yra atviro ir imperijas kuriančio po pasaulį keliavimo poema. Mes išsivertėme tik Odisėją, kuri yra tokio keliavimo po pasaulį simbolis, kuris pasaulyje tvarkos nepadaro ir neturtingas grįžta išdalinton tėvynėn. Ėnėjas, nors būdamas nugalėtos Trojos pabėgėlis, savo kovomis po pasaulį ir savo maldomis bei aukomis duoda pradžią tarptautinei Romos teisei. O Odisėjas, nors nugalėtojas būdamas, po pasaulį keliauja be plano ir tikslo.

Mes, išeivijos ateitininkai, turėtume padėti mūsų visuomenei, jau turinčiai priėjimą prie Odisėjo dvasios, rasti priėjimą prie Ėnėjo.

Pasaulio lietuvio dvasia

Mums reikia ugdyti naujo tipo lietuvį: pasaulio lietuvį. Išeinamuoju punktu pasaulio lietuvio galvosenai galėtų būti studijavimas tiesos, kad kiekvienam žmogui yra sutverta visa žemė. Dievo duotas Adomui įsakymas užvaldyti žemę galioja ir mums. Didžiausias šios tiesos entuziastas yra prancūzų rašytojas Paul Claudel. Jis nori žemės ne kokio kampo, bet jos visos, viso žemės rutulio. Šį savo norą jis laiko katalikiškiausiu savo dvasios apsireiškimu, prisidedančiu prie tvarkos žemėje įvedimo. Ameriką jis laiko paties Dievo paruoštu stalu tarp dviejų vandenynų visom Europos tautoms. Mūsų noras keliauti, noras pažinti žemę, yra tąsa tos misijos, kurią Adomas gavo iš Dievo. Iš šios misijos nereikia išjungti lietuvių tautos. Mes turime ugdyti sveiką atvirybę žemei! Mes savo ruožtu turime užkariauti žemę, pasinaudodami ja galbūt skirtingu būdu negu kitos tautos. Atstumai šiandien didelio vaidmens nevaidina. Žemės užkariavimas turi eiti nebūtinai su kam nors daroma skriauda. Jis gali būti atliekamas visiškai be prievartos. Dėl to reikia ugdyti pasauliui atvirą ateitininką.

Laimėdami pasaulį su juo kartu ir per jį mes laimėsime ir Lietuvą. Politiniame gyvenime šiandien jau reiškiasi ir nuolat stiprėja srovės, kurios kalba apie pasaulio taikos nedalomumą. Jos kalba ir apie atskirų pasaulio sričių organizavimą. Jos reiškia neką kitą, kaip nuolat didėjančią pasaulio vienumo ir žmonijos vienumo sąmonę. Mūsų tremtis greičiausiai turi tą prasmę, kad mes Lietuvą atgautume kaip priedą visam pasauliui.

II. TAUTINIO ĮSIJUNGIMO KLAUSIMAS

Žinoma, kad bet kuris kūrybinis darbas būtų galimas, reikia tam tikros uždarumos. Jos reikia ir tautai besireiškiančiai pasaulyje. Kyla net klausimas, ar iš viso yra įmanoma tokia tautos veikla pasaulyje neprarandant savojo vardo. Tačiau prieš pereinant svarstyti tautinės uždarumos pasaulyje klausimą, pirma dar pasvarstykime apie tautos įsijungimą į pasaulį.

Pasauliui reikia mūsų

Tauta sau vietą pasaulyje gali išsikovoti ne vien karu ir turtu, bet ir visa eile kitų būdų. Ypač ji sau vietą pasaulyje gali užtikrinti įrodydama savo reikalingumą pasauliui. Kova už savo teises yra tik išvirkščia šio savo naudingumo įrodymo forma. Ko galima atsiekti teigiama forma, nėra reikalo daryti neigiama. Reikia stengtis, kad lietuvis laimėtų tokį garsą, jog jis yra visur pageidaujamas žmogus. Tarnavimas didžiosioms žmonijos problemoms turi būti lietuvio šviesuolio uždavinys pasaulyje. Vietoj pats reikalavęs sau teisių įvairiuose pasaulio kampuose, jis turi pasidaryti visur *reikalaujamas* dėl savo universalinių savybių.

Atsakymas komunizmo iššaukimui

Viena didžiųjų prasmių, kodėl ateitininkija yra šiandien gyva pasaulyje, yra ta, kad ji turi duoti atsakymą komunizmo iššaukimui. Komunizmas yra iššaukęs kovai Dievą, pasaulį ir žmogų. Dievą jis atmetė. Pasaulio prasmę iškreipė. O žmogų – pavergė. Komunizmas nepaleidžia iš savo orbitos jokio galimo žmogaus. Jis nori geruoju ar bloguoju kiekvieną žmogų turėti savo draugu.

Pasaulis neturi šiandien labiau pašaukto žmogaus rasti išeitį į komunizmą, kaip ateitininkas. Nes tie, kurie nors ir turi tikėjimą didesnį negu ateitininkas, bet, nebūdami išgyvenę komunizmo, problemos gerai nesupranta. Jie yra paskendę senoviškuose klausimuose. Kiti – nors žino komunizmą, bet neturėdami teisingai suprasto tikėjimo, gali jam duoti tik liberalinį atsakymą. Bet liberalizmu komunizmas yra ne nugalimas, tik suerzinamas. Liberalizmas tai yra tik reakcija aklai grįžtanti į prieškomunistinius laikus. Pilnai ir naujai žmogaus santykius galės išaiškinti tik tikintis šviesuolis.

Ateitininkas turės išmokyti pasaulį, kaip skaitytis su savo artimu, nepasidarant jo vergu. Jis turės išmokyti pasaulį, kaip būti turtingu žmogumi ir dėl to nebūti nei sukčium, nei išnaudotoju, bet draugišku idealistu. Ateitininkas turės išmokyti žmoniją, kaip būti tikinčiuoju, ir neprarasti savo kūrybinių galių, bet jas išvystyti.

Tautinės asimiliacijos jėga

Tik iš šios problemos mes matome, kokie dideli uždaviniai laukia ateitininko pasaulyje. Didžiausių sugebėjimų žmogui jie nebus per maži. Pasidaręs pasauliui naudingu žmogumi, ateitininkas neturės kovoti už savo vietą pasaulyje. Jis bus visur pageidaujamas. Kartu lietuvybės išlaikymo problema atsistos visai kitoje šviesoje. Lietuvybė, užuot buvus duobėje, dėl kurios užgriuvimo reikia nuolat bijoti, pasijus esanti aukštumoje, natūraliai viską į save traukianti. Tauta įgys asimiliacijos jėgą, o ši jėga yra kiekvieno organizmo augimo apraiška. Lietuvių tauta bus ne tautelė rezervate, bet tauta tarp tautų.

III. TAUTINIO ATSIRIBOJIMO KLAUSIMAS

Kalbėdami apie reikalą jungtis į žmonijos gyvenimą, mes nei jokiu būdu nesakome, kad reiktų išsižadėti netūralios tautinės uždarumos. Kyla tik klausimas, kaip rasti atitinkamas tautinio atsiribojimo formas tautai gyvenančiai išeivijoje. Tautiniam uždarumui išeivijoje pagrįsti, mes čia norime pateikti keletą samprotavimų.

Tautinės kalbos išlaikymas

Kartais tenka išgirsti, kad plintant kultūrai, mažėja kalbos, o mažesnės kalbos visai išnyksiančios. Ši mintis dar sustiprinama tuo, kad kalbos, esančios žmonijos nuodėmės pasėka, statant Babelį, ir kad Bažnyčia yra linkusi prie vienos kalbos.

Į tai tenka atsakyti, kad, nepaisant to, kaip kalbos yra atsiradusios, jos šiandien neturi jokio nuodėmės atspalvio. Tai ypač matyti iš Sekminių stebuklo aprašymo Apaštalų Darbuose. Būtų buvę daug paprasčiau ir aprašyti, ir padaryti tokį stebuklą, kad įvairių tautų žmonės būtų supratę Petrą kalbantį aramajų kalba. Bet įvyko priešingai: kiekvienas Petrą suprato savo kalba. Ir tos daugybės kalbų išskaičiavimas, kuriomis Petro kalba buvo suprasta, sakyte sako, kad čia kalbos gauna tą pašventinimą, kuriuo jos naudosis krikščionybėje.

Tautinės bendruomenės natūralumas

Negalima nesiskaityti su tuo, kas yra natūralu. Labai natūrali yra žmogui ta visuomeninė aplinka, kurioje jis gimsta. Dėl to visoki būdai nesiskaityti su šia aplinka ar ją pakeisti nėra natūralūs ir dėl to nėra teisėti reiškiniai žmonijos gyvenime.

Net Bažnyčia, kuri, suteikdama žmogui antgamtinę malonę, įjungia jį į naują toli siekiančią bendruomenę, tačiau ir ji nei nori, nei gali natūraliosios žmogaus bendruomenės pakeisti. Vertas dėmesio šiuo klausimu yra vienas moderniųjų teologų sakinys: "Krikščioniui nėra priešingybės tarp dieviškosios bendruomenės, kurios nariu jis yra per malonę, ir žemiškosios bendruomenės, kuriai jis priklauso gimimo teise. Gimimas šiai bendruomenei yra tas pats, kas krikštas antrajai." (J. M. Gerlaud, OP, The Virtues and States of Life. Angliškas vertimas iš prancūzų kalbos.) Dėl to pastangos kai kurių į natūralias tautiškumo apraiškas žiūrėti kaip į nepriimtinas katalikui neturi jokio pagrindo. Mes turime ne tik teisę, bet ir pareigą kultivuoti savo tautinį uždarumą tinkamose ribose net išeivijoje būdami.

Eiti ne po vieną, bet su savo visuomene

Viena didžiausių pagundų, kurią turės nugalėti kiekvienas šviesuolis lietuvis išeivijoje, tai bus pasiūlymas eiti kokias aukštas pareigas, įsijungiant sociališkai į kitą visuomenę ir paliekant savo. Ši pagunda veiks pradedant visokiais pelningais ir garbingais darbais ir baigiant tautiškai mišriomis vedybomis.

Kokį atsakymą turime paruošti šiam pasiūlymui? Jis turi būti teigiamas, bet sąlyginis. Eiti į kviečiamus uždavinius, jei nori ir esi jiems tinkamas – taip! Bet eiti ne vienam, eiti su savo visuomene.

Akcentas šiame atsakyme turi kristi ant to, kad šie pasiūlymai nenutrauktų mūsų ryšio su mūsų visuomene. Būdas palaikyti santykius su savo visuomene, žinoma, gali būti įvairiais atvejais skirtingas. Tačiau šiai problemai reikia ruoštis labai rimtai. Nepakankamas pasiruošimas šiam klausimui jau suskubo pažeisti ne tik atskirų asmenų, bet net ir organizacijų, kurios užmiršusios savo prigimtį, nuėjo kitais keliais.

Nugalėti konfliktus savyje

Jėga, kuri sprogdina kiekvieną uždarumą ir griauna kiekvieną organizaciją, yra konfliktai. Nereikia būti naiviems ir tikėtis, kad mūsų visuomenėje nebus konfliktų. Jų yra visur, net labai dorų žmonių tarpe. Turime mokytis spręsti konfliktus gilioje pagarboje teisingumui. Svarbu, kad mes su savo konfliktais neitume teisybės ieškoti už savo visuomenės ribų. Bet mes tik tada šio idealo pasieksime, jei savo kofliktus išmoksime spręsti teisingai. Šis sugebėjimas yra ilgaamžių visuomeninių organizmų laidas. Šiuo atžvilgiu mes turime mokytis iš geros šeimos, kuri savo konfliktus sprendžia savyje.

Visuomenė, kuri pasiekia šitokio kultūrinio lygio, neturi bijotis, kad pasaulio atvirybėje ją suplėšys. Ji turės pakankamai įcentrinės jėgos.

Kova prieš užsimiršimą

Tai yra dar viena vertinga priemonė, norint nepasimesti pasaulyje. Žmogus, nepaisant savo individualaus protingumo, istoriškai yra "baisus" užuomarša. Pvz., ką mes kiekvienas žinome apie savo tėvo tėvą? O savo močiutės mergautinės pavardės daugumas nežinome. Ir taip mūsų tautinis tolydumas sutrūkinėja.

Su užmirštimi kovoja religija ir istorijos mokslas. Modernioji etnologija nustatė, kad apreiškimas apie žmogaus sukūrimą buvo visos žmonijos nuosavybė. Tik žydai vieni vargais negalais šio apreiškimo branduolį išlaikė. Iš tikrųjų, mes esame Dievo tiesioginiai kūriniai ir jo vaikai.

Istorijos studijos stengiasi sumazgyti sutrūkinėjusią mūsų tautos istoriją. Mes apie savo praeities kai kuriuos šimtmečius dar nieko nežinome. O mes, kaip tauta, tikrai juos pergyvenome ir vienaip ar kitaip reiškėmės. Pvz., tokios spragos yra 4-11 šimtmečiai, 17-18 šimtmečiai.

Būdami išeivijoje mes turime rimto dėmesio kreipti į tai, kad mes neužsimirštume. Į užsimiršimą čia mus daug kas ves. Kovą prieš užsimiršimą reiktų laikyti viena svarbiausių išeivijos pareigų. Ar nereiktų užsimiršimo įtraukti į didžiųjų nuodėmių eilę?

DU ŠIMTAI METŲ KOVOS UŽ ŽMOGAUS TEISES

VIKTORAS PETKUS

Ilgaamžiame žmonijos žygyje į didingesnį, kilnesnį ir tobulesnį rytojų daug svarbių gairių tam buvo nubrėžta. Viena jų – 1776m. liepos 4 d. JAV Kongreso priimtoji Nepriklausomybės deklaracija, kurios autorius – Tomas Džefersonas. Ji paskelbė visų žmonių lygybę ir tautos suverenumo principą. Tai pirmoji žmogaus teisių deklaracija, nuskambėjusi per visą Vakarų pasaulį.

Po trylikos metų, 1789 m. rugpjūčio 26 d., Prancūzijos Steigiamasis susirinkimas priėmė žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją, susidedančią iš septyniolikos straipsnių, kurių pirmasis skelbė: "žmonės gimsta laisvi ir lygiateisiai". Tai reiškė visų lygybę prieš įstatymus ir teisę užimti bet kokias pareigas, žodžio ir spaudos laisvę, religinį pakantumą; natūraliomis ir neatimamomis žmogaus teisėmis buvo pripažintos jo saugumo, neliečiamybės, pasipriešinimo priespaudai, privačios nuosavybės teisės. Vėliau iškyla įsitikinimų samprata, kuri sustiprina ir žodžio bei spaudos laisvę. Abi šios deklaracijos parengė sąlygas, kada jau buvo galima kviesti atidaryti valstybių sienas, žengti pas visas tautas, atverti sistemų politines ir ekonomines ribas, meno, kultūros ir pažangos duris, nes žmonija vis labiau ir labiau jautėsi viena šeima. Tokiomis nuotaikomis brendo ir taip savo uždavinius suprato bei tesupranta daug žmonių įvairiuose Žemės kampeliuose.

Šumerai ir egiptiečiai, tobulinę žmogų, negalėjo numatyti, jog už kelių tūkstančių metų žmogui iškils kad ir tokia problema – ar keisis šimtmečiams bėgant etika, moralė, individo ar kolektyvo primatas, valstybės tarnaus žmogui ar žmogus – valstybei, ar diktuos žmogaus gyvenimui technika ir t.t.

Mūsų amžiaus antrame dešimtmetyje Osvaldas Spengleris, paskelbęs, jog pasaulio kultūra kaip ir tautos, pereinančios eilę išsivystymo periodų, iškyla ir galop žlunga, nieko naujo neatrado. Platonas taip pat aiškino, kad kiekviena visuomenė pereina augi-

mo ir nykimo laikotarpius. Tokios pat nykimo ir kilimo ciklo teorijos laikėsi Lukrecijus, Ciceronas, Seneka... Galiausiai nei kultūros istorija, nei antropologija nepatvirtino teigimo, kad žmonija nuosaikiai ir visados vien tik progresuoja. Iš tikrųjų, tautos, lyg tos jūros bangos, keičia viena kitą, iškildamos ir užgoždamos, dominuodamos ir išnykdamos.

Kinijos, Egipto, Indijos, Antikinės, Arabų, Majų ir Vakarų civilizacijų pavyzdžiai mums liudija, jog kultūra nesivysto pagal visiems bendrus kilimo dėsnius. Kultūrų pakitimai dažniausiai vyksta ne nuosekliai, o įvairioms kultūroms vienokiu ar kitokiu būdu susiduriant, susiliejant ar tik sąveikaujant.

Pasaulio kultūrų tobulėjimo istorijoje randame ir bendrumų – kap antai pažiūra į tėvą ir motiną, vagystę... Toks bendrumas yra jau trečią šimtmetį Vakarų kultūroje besivystanti pažiūra į žmogaus orumą, jo asmeninę laisvę ir teises. Negalima pasakyti, kad visuose Vakarų kraštuose tokie bendrumų dėsniai sau kelią į gyvenimą skynėsi triumfaliai. Mūsų amnžius pagimdė ir naująją žmonijos pabaisą – kurtųjį ir akląjį totalitarizmą bei utilitarizmą, kurie individui nepripažino jokių teisių. Tai visiškas žmogaus, kaip mąstančio individo nuvainikavimas ir jo pavergimas. Šis žmonijos vėžys labiausiai išsiplėtė mūsų šimtmečio viduryje. Kai kam atrodė, jog kruvinosios diktatūros paskandins kraujo jūroje žmogaus ir piliečio teisių deklaracijas, nes buvo pamintas teisingumas kartu su visomis žmogaus teisėmis.

Ir vis tik, praūžus Antrajam pasauliniam karui, šviesieji žmonijos protai suvokė, jog, neatstačius žmogaus orumo ir asmens laisvių, neįmanomas žmonijos dvasinis progresas, nes ir visos kultūros pažanga tėra įmanoma tik griežtai prisilaikant dviejų žmogiškosios prigimties dėsnių – siekti bei ieškoti naujo, o kartu išsaugoti ir puoselėti tai, kas vertinga jau sukurta.

Jau žmogaus ir piliečio teisių Deklaracijoje buvo pabrėžta, jog asmuo turi pirmines, aukštesnes teises, negu valstybė, kurios uždavinys yra tas teises saugoti ir ginti. taigi, buvo suprasta, kad jokia demokratija neįmanoma, jei nepripažįstamos asmens teisės ir laisvės. Šią sampratą formavo visa Vakarų civilizacijos raida, o pradžią davė jau antikinio pasaulio humanizmas, subrendęs krikščionybės idėjų ir prigimties teisės įtakoje. Filosofiškai ją parėmė ir vystė personalizmas, nes ten, kur pripažįstama asmens vertė, tegalima kalbėti apie asmens laisvę. Šių teisių deklaravimas ir iškėlimas buvo nukreiptas prieš stiprėjančią valstybės galią.

Idant teisės nebūtų abstrakčios, valstybė privalo rūpintis jų įgyvendinimu.

Asmens teisių ir laisvių priežiūra negali tapti vien valstybine, nes tai reikštų jų naikinimą, demokratijos galą. Kad būtų išvengta tos didžiulės grėsmės, iškyla būtinybė papildyti grynai asmeniškas žmogaus teises visuomeninėmis, užtikrinančiomis jų vykdymą. Tai įdiegti stengiasi laisvanoriškos religinės, kultūrinės, profesinės draugijos, skirtos mažumoms, panašios organizacijos. Jos kartu sudaro didžiausią kliūtį totalitaristų ir utilitaristų užmačioms bei kėslams.

Žmogus – pasaulio pilietis ir šeimininkas. Tam pokario metais ir buvo imtasi rimtų mėginimų sukurti pasaulinę teisinę sistemą. 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų paskelbtoji Visuotinė žmogaus teisių deklaracija apėmė pagrindines tiek išorines, tiek vidines asmenines-pilietines ir visuomenines žmogaus teises. Šią deklaraciją paversti tikrove stengėsi kai kurios Jungtinių tautų valstybės bei pati Sąjunga, o taip pat daugelis pavienių žmonių, įvairių atskirų organizacijų visame plačiajame pasaulyje. Atskiros valstybės bei organizacijos paskelbė per penkiasdešimt įvairiausių programų, ginančių žmogaus teises. Tačiau viena – jas skelbti, o visiškai kita – jas įgyvendinti. Pirmasis platesnis toks dokumentas po Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos – 1950 m. lapkričio 4 d. Europos Tarybos priimtoji Žmogaus teisių konvencija, kuri labai reikšminga, nes remiasi tarptautinės teisės normomis.

Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją sudaro įžanga (preambulė) ir trisdešimt straipsnių. Preambulėje sakoma: "Žmogaus teisių nepaisymas bei niekinimas sukėlė barbariškus, žmonijos sąžinę žeidžiančius veiksmus ir kad kilniausių žmonių siekiu paskelbta sukurti tokį pasaulį, kuriame žmonės turės žodžio bei pažiūrų laisvę ir nekentės baimės ir skurdo; siekiant užtikrinti sąlygas, kurios neverstų žmogaus griebtis sukilimo kaip paskutinės priemonės prieš tironiją ir pavergimą, būtina, jog žmogaus teisės būtų saugomos įstatymo galia" (visos čia cituojamos deklaracijos ištraukos yra Juozo Šato verstos).

Pirmasis jos skyrius primena žmogaus teisių deklaraciją ir lyg grąžina į ją: "Visi žmonės gimsta laisvi, vienodai verti ir turėdami lygias teises".

Antrasis straipsnis deklaraciją pateikia visam pasauliui: "...nepaisant jokių skirtumų – rasės, odos spalvos, lyties, kalbos,

religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, tautinės ar socialinės kilmės, turto, luomo ar kitokių. Be to, neturi būti daroma jokio skirtumo dėl politinio, teisinio ar tarptautinio valstybės arba teritorijos, kuriai žmogus priklauso, statuso, nepaisant, ar ši teritorija nepriklausoma, globojama, nesavivaldi, ar kitu kokiu būdu apribotas jos suverenitetas".

Šis dokumentas paskelbė vergijos panaikinimą (paragrafas 4) – ji ne vieną dešimtmetį po Antrojo pasaulinio karo pasaulyje kai kur teberuseno – ir uždraudė žmonių kankinimus, kurie, deja, dažnai sutinkami ir dabar: "Niekas neturi būti kankinamas; nieko negalima žiauriai, nežmoniškai arba žeminančiai užgaulioti ir bausti" (paragrafas 5).

Nors po deklaracijos paskelbimo prabėgo beveik pusė šimtmečio, o kaip aktualiai tebeskamba kad ir šie jos teiginiai: "Niekas negali būti savavališkai areštuotas, sulaikytas ar ištremtas (paragrafas 9). Kiekvienas žmogus, siekdamas išsiaiškinti savo teises ir pareigas ar jam pateikto baudžiamojo kaltinimo pagrįstumą, visiškos lygybės pagrindu turi teisę, kad jo bylą viešai, laikantis visų teisingumo reikalavimų svarstytų nepriklausomas ir nešališkas teismas (paragrafas 10). Kiekvienas žmogus, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę laikyti save nekaltu, kol jo kaltė nebus nustatyta įstatymo tvarka, viešai apsvarsčius jo bylą atvirame teismo posėdyje, kuriame jam garantuojamos visos galimybės gintis"(paragrafas 11a).

Labai norėtųsi tikėti, jog ne už kalnų toji diena, kai visame pasaulyje bus įgyvendinti ir šie deklaracijos teiginiai: "Negalima savavališkai kištis į žmogaus asmeninį bei šeimyninį gyvenimą, savavališkai kėsintis į jo buto nuosavybę. Kiekvienas žmogus turi teisę būti saugomas nuo panašaus kišimosi arba kėsinimosi (paragrafas 12). Kiekvienas žmogus turi teisę palikti bet kurią šalį, taip pat ir savąją, ir sugrįžti atgal (paragrafas 13b). Kiekvienas žmogus turi teisę ieškoti kitose šalyse prieglobsčio nuo persekiojimo ir naudotis šiuo prieglobsčiu (paragrafas 14 a). Iš nieko negali būti savavališkai atimta jo pilietybė arba teisė pakeisti savo pilietybę (paragrafas 15). Kiekvienas žmogus turi teisę turėti turto – ir individualiai, ir kartu su kitais; niekieno turtas negali būti savavališkai atimtas (paragrafas 17). Kiekvienas žmogus turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę... viešai arba privačiai skelbiant ją, dalyvaujant pamaldose ir atliekant religines bei ritualines apeigas (paragrafas 18).

J. E. vyskupui Juozui Žemaičiui, Vilkaviškio vyskupijos Apaštaliniam Administratoriui, lankant Clevelando lietuvius. Iš kairės: TS redaktorius, vysk. J. Žemaitis ir Dievo Motinos parapijos klebonas kun. G. Kijauskas, S.J. Nuotr. K. Kasulaitytės

Baigiant šią nedidelę Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos apžvalgą, besiremiančią ištraukomis iš jos pačios, pravartu ir aktualu būtų pateikti dar vieną kitą ištrauką: "Kiekvienas žmogus turi teisę į pažiūrų ir jų reiškimo laisvę; ši teisė suteikia laisvę netrukdomai laikytis savo pažiūrų ir laisvę ieškoti, gauti ir platinti informaciją bei idėjas bet kokiomis priemonėmis ir nepriklausomai nuo valstybės sienų (paragrafas 19). Kiekvienas žmogus turi teisę į taikių susirinkimų ir draugijų laisvę (paragrafas 20a). Kiekvienas žmogus turi teisę organizuoti profesines sąjungas ir dalyvauti jose tokiu būdu siekdamas apginti savo interesus" (paragrafas 23).

Prabėgus keletui metų ir Visuotinės žmogaus teisių deklaraciją teko papildyti, konkretizuoti, detalizuoti, apimti daugiau sričių bei pritaikyti šiam gyvenimo laikotarpiui. Šitokiu būdu buvo sukurta keletas svarbių tarptautinių paktų bei sutarčių. Taigi, žmogaus teisių gynimas, jų tobulinimas vis žengia ir žengia į priekį. Šis procesas neatsiejamas nuo žmonijos tobulėjimo. Todėl, kol gyvens žmogus – jam tarnaus valstybė. Žmogaus ir piliečio teisės ne tik bus svarbios ir būtinos, jos ir toliau liks santykių pagrindu tarp piliečio ir valstybės.

MARKSAS IR KETTELERIS
1848 — 1988

MATTHIAS LAROS

Wilhelmas Emanuelis Ketteleris (1811-1877) buvo vokiečių baronas, kunigas, vėliau Mainzo vyskupas. Tai buvo vienas svarbiausių Vokietijos XIX a. vyskupų. 1848-1849 m. būdamas Frankfurto parlamento atstovu ir 1871-1872 m. – Reichstago atstovu, energingai kovojo dėl Katalikų Bažnyčios autonomijos Vokietijoje. Ketteleris buvo didelis socialinis reformatorius, Leono XIII socialinio mokslo pradininkas ir krikščioniškosios demokratijos pranokėjas (Red.)

Daug kas žino, kad du Reino krašto sūnūs, Karolis Marksas ir Fridrikas Engelsas, gyvendami tremtinių gyvenimą Anglijoje, kaip ugningą protestą prieš tuometinę buržuazinę socialinę netvarką, išleido garsųjį "Manifestą", – tačiau mažiau kas žino, kad taip pat prieš 100 metų Vestfalijos baronas von Ketteleris, tuo metu Hopsteno klebonas, o vėliau Mainzo vyskupas, tokio pat stipraus socialinio teisingumo spiriamas, iš Mainzo katedros sakyklos sakė ugningus pamokslus daugiau kaip 20 metų, kiekvieną kartą vis aštresne forma skelbdamas tikrosios krikščioniškosios socialinės santvarkos pagrindinius principus, laiduojančius darbo žmonėms žmoniškas gyvenimo sąlygas, kur nebūtų išnaudojama jų jėga ir varžoma jų laisvė. Todėl dera prisiminti ir arčiau panagrinėti, kas tuose abiejuose socialiniuose manifestuose yra bendra, būtent – koks gi iš tikrųjų yra darbininkijos socialinis interesas, kuris, nors ir keista, tačiau reikia tiesą sakyti, daugeliui jau visai neberūpi.

I.

Abu jiedu pirmiausia konstatuoja visiškai nesocialią darbininkų luomo padėtį, ypač Anglijoje, kur su didžiųjų fabrikų ir laisvosios prekybos įsigalėjimu darbas buvo paverstas tokia pat preke, kaip ir kitos, o atlyginimas už jį buvo vertinamas pagal pasiūlų

ir paklausų dėsnį, visai nesukant sau galvos, ar iš gaunamo atlyginimo darbininkas gali pragyventi su savo šeima, ar ne. *Abu*, nors ir visiškai nepriklausomai vienas nuo kito, taip pat įžvelgė, jog tokie nenormalūs santykiai turi gilesnį pagrindą: "Darbininkas su savo pajėga buvo izoliuotas, pinigo galia – centralizuota. Darbininkų luomas suskaidytas į vienetus, kur darbo žmogus pasidarė visiškai bejėgis; tuo tarpu pinigo perkamoji galia nė nemanė skaidytis į smulkesnius vienetus, bet, priešingai, vis augo ir plėtėsi, rikiuodamasi į vis kas kartą didėjančią ir stiprėjančią masę. Tokia tautos ūkio kryptis davė Rotšildą, palikusį savo vaikams 1 milijardą 700 milijonų aukso frankų. Žmonių sąjunga buvo sugriauta, vietoj jos iškilo *pinigo sąjunga*, nepaprastai visur išsiplėsdama. Tuo būdu, kur tik tokie santykiai galėjo be jokių suvaržymų plėstis, darbo žmogui susidarė neįmanoma padėtis, tikriausia fizinio ir dorovinio skurdo bala". Taip kalbėjo *Ketteleris*, taigi, kaip matome, visai panašiai, kaip ir Karolis Marksas.

Abu apeliuoja į to laiko sąžinę, kviesdami visus darbo žmones sutelktomis jėgomis pašalinti tokią padėtį ir padėti sukurti naują ūkio sistemą, kur vėl būtų darbo žmogui atstatyta prideranti pagarba ir užtikrinta tautinėje bendruomenėje bei valstybėje tinkama padėtis, kurios jis yra vertas. "Kaip tai gali būti, jog mes vienoje pusėje matome turtuolius ir pasiturinčiuosius, kurie, nepaisydami elementariausių prigimties įstatymų, su ramiausia sąžine gyvena kaip tikri išnaudotojai, tuo tarpu kiti, visokie vargšai, turi mirti iš bado, o jų vaikai yra pasidarę daugiau panašūs į laukinius negu į žmones? Kaip tad įmanoma, jog mes negalime atsigardžiuoti prabanga ir visa ko perteklium, kai tuo tarpu mūsų broliai stokoja net pačių būtiniausių dalykų? Kaip mes galime džiaugtis girtuokliaudami ir šokdami, kaip neplyšta mums iš skausmo mūsų žmogiškoji širdis, kai atsimename vargšus, ligonius, kurie tiesia iš karščio sudžiūvusias rankas prašydami pagalbos ir suraminimo, bet jų niekur nesurasdami? Kaip begalime mes, gražiai apsitaisę ir visa ko pilni, išdidžiai žygiuoti su besišypsančiais veidais didmiesčių gatvėmis, kiekviename žingsnyje ir pasisukime sutikdami skurdžius vaikus, tokius pat Dievo atvaizdus, kaip ir mes patys, paliktus vienus pačius savo likimui, knistis po žemiausią dorovinę ir kūninę kimsynę, tiek savo jaunystėje, tiek vėlesniais metais virstančius nepažabotų savo aistrų aukomis? Kaip tad gali būti, kad šitie pažiūrėti tokie paprasti ir

norį būti padorūs žmonės galėtų taip nežmoniškai elgtis?" Tokiais žodžiais klebena Ketteleris į savo laiko pasiturinčiuosius, tačiau, deja, nedaug kas jo balsą teišgirsta.

Jis taip pat įsakmiai pasisako pritariąs ir darbininkų sąjūdžio reikalavimams: "Pirmasis darbininkų luomo reikalavimas yra šis: pakelti darbo atlyginimą tiek, kad jis atitiktų tikrąją darbo vertę. Šis reikalavimas yra pats minimaliausias; juk ir mūsų religija reikalauja, kad žmogaus darbas nebūtų traktuojamas kaip kokia prekė ir nuvertinamas pagal paprasčiausią paklausų-pasiūlų santykį... Tačiau ne vien darbas buvo paverstas preke: ir pats žmogus su savo darbo pajėga imta laikyti mašina. Kaip kad mašiną stengiamasi nupirkti kiek galint pigiau ir paskui dieną ir naktį išnaudoti, kol ji galiausiai sudyla ir visai išeina iš apyvartos, taip pagal šią sistemą minimosios mašinos pavyzdžiu priverčiamas susidėvėti pats žmogus... Kapitalo bedieviškumas, kuris darbininką, kaip darbo jėgą ir mašiną, išnaudoja iki susidėvint, turi būti palaužtas. tai yra *nusikaltimas visai darbo žmonių klasei ir tikras žmogaus nužmoginimas*. Jis tinka nebent tik tų žmonių teorijai, kurie mūsų kilmę stengiasi išvesdinti iš beždžionių".

"Antrasis darbininkų luomo reikalavimas yra *sutrumpinti darbo laiką*... Moderniajame tautos ūkyje taikomi principai, visai neatsižvelgiant nei į dorovinę, nei į religinę žmogiškojo gyvenimo pusę, o tuo pačiu į tikrąjį žmogaus vertingumą, privedė prie to, kad visur ten, kur tik jų tarnyboje pasirodo kapitalas, buvo ne tik numuštos iki pačių kraštutinių ribų algos, bet ir iki kraštutinumo išspaustas darbo laikas. Lyg kokiose mašinose, diena ir naktis nebeteko ankstesnės prasmės; tiek toli eiti, kiek kad buvo nužengta, išdrįsta tik su žmogiškąja darbo pajėga, kuri iš tikro buvo paversta ne kuo kitu, kaip žmogiškąja darbo mašina. Visur, kur tik darbo laikas buvo prievarta išspaustas ilgiau negu leidžia pati prigimtis arba sveikatos reikalavimai, visur ten darbo žmonės turi *tikriausią tesę* vieningai kovoti su tokiu iš pinigo kylančiu piktnaudojimu".

"Trečiąjį darbo žmonių reikalavimą sudaro teisė į poilsį. Ir šis reikalavimas yra visai teisėtas. Šitą reikalavimą religija paremia. Ji šį reikalavimą paskelbusi daug anksčiau negu pats žmogus tai padarė. Viešpats Dievas paskelbė jį net vienu iš savo įsakymų: "Šventą dieną švęsk!" Ir šiuo atžvilgiu moderniojo tautos ūkio ir jam tarnaujančios partijos principai įvykdė tiesiog dangaus kerštо

šaukiantį nusikaltimą visai žmonių giminei ir jį tebevykdo toliau ligi mūsų dienų. Šitą nusikaltimą vykdo ne vien didieji fabrikantai, versdami savo darbininkus dirbti sekmadieniais, bet taipogi visokių rūšių amatininkai, nutraukdami iš savo tarnų jiems sekmadieniais priklausantį poilsį. prie jų prisideda, kaip jų bendrininkai, taip pat ir tie valdininkai su tarnautojais, kurie, neišdrįsdami iš bailumo pasipriešinti didžturčiams ir galingiesiems, niekieno neginamus darbo žmones palieka be jokios globos, nesitikėdami įvykdyti net įstatymo nustatytųjų reikalavimų. Tą veidmainystę, kuri vedama spekuliuojant vadinamaisiais liberalizmo principais, naujaisiais laikais yra atskleidę kai kurie darbo žmonių vadai, *atidengdami tikrąją tiesą*. Pinigas, net šitaip išnaudodamas darbo žmogų, visą laiką dėjosi geriausiu žmonių draugu, stengdamasis Bažnyčios reikalavimą, kad šventą dieną būtų leidžiama švęsti, pavaizduoti kaip žmoniškumui priešingą, kuriuo tik kenkiama skurstančios žmonių klasės interesams. Su kokiu žvėrišku rūpestingumu tas ponas pinigas skaičiavo šventadienius ir sekmadienius, su saldžiai rūgščia mina įrodinėdamas, kiek per tas dienas būtų buvę galima uždirbti pinigų, jei tik, žinoma, tos dienos būtų buvusios sunaudotos darbui. Ir kokį šie piniguočiai rodė geraširdiškumą, taip mielai sutikdami perleisti vargšei liaudžiai gavinį, kaip atpildą už darbą, jei tik, kaip jie tikina, Bažnyčia nebūtų tokia kietaširdė ir užsispyrėlė, atimdama iš vargšų žmonių tokį didelį pelną. Į tai darbininkų partijos atitinkami organai *visai teisingai* atsikirto, jog tie geraširdžiai ponai, jei tik nori, turi ir daugiau priemonių minimajam atpildui pervesti darbo žmogui, neužkamuodami jo ligi mirties darbu. O ta priemonė yra pati paprasčiausia – už 6 darbo dienas mokėti tokį pat atlyginimą, koks kad seniau buvo mokamas už 7 darbo dienas; tada darbo atpildas liks irgi tas pats, o darbo žmogui bus laiduota žmogiška egzistencija, nekalbant jau apie tai, jog dėl to darbdaviui arba jo įmonei nesusidarytų jokių žymesnių nuostolių. Kas gali nepripažinti šios *tiesos*, būtent, kad ši pažiūra yra teisinga, ir kaip klastingai elgiasi ir meluoja tie piniguočiai, kurie pastaraisiais metais nesiliauja visokiais būdais tų savo melų skelbę Badene ir Bavarijoje?"

"Ketvirtasis darbo žmonių reikalavimas yra: uždrausti dirbti fabrikuose mažamečiams, kol jie turi lankyti mokyklą. Ir toks reikalavimas yra visai teisėtas. Jis išreiškia paprasčiausią *be-*

dražmogiškąją prievolę. Aš laikau vaikų darbą fabrikuose *nepaprastu mūsų laikų žiaurumu*. Aš jį laikau net daugiau – *lėtu* vaiko kūno ir sielos *žudymu*. Paaukodami savo jaunystės džiaugsmą, savo sveikatą, savo dorovę, jie turi padidinti gaunamąjį už darbą atlyginimą ir ne kartą uždirbti duoną savo tėvams, dėl savo apsileidimo neįstengiantiems jos pelnyti savo vaikams. Todėl aš džiaugiuosi kiekvienu žodžiu, kurį tik darbininkijos atstovai pasako prieš vaikų darbą fabrikuose, net daugiau: mylimieji darbo žmonės, aš jus savo ruožtu net skatinu prie bendrųjų darbininkų luomo pastangų ypačiai tuo būdu, kad jūs patys savo vaikų, kuriems reikia lankyti mokyklas, niekuomet neleistumėte dirbti fabrikuose".

"Penktasis darbininkijos reikalavimas yra, kad fabrikuose nebereikėtų daugiau dirbti *moterims ir motinoms*. Prancūzas Jules Simon savo nepaprastai pamokomoj knygoj "Darbininkė", alsuojančioj karščiausia darbo žmonėms meile, byloja: "Mūsų visa ūkinė organizacija nežmoniškai kenčia nuo vienos klaidos, sukeliančios visą darbininkų skurdą, ir toji klaida turi būti pataisyta bet kokia kaina, jeigu mes nenorime drauge su ja visi pražūti. Tai yra *šeimos gyvenimo naikinimas*". Jam aš galiu tik iš visos širdies pritarti, atsižvelgdamas į tą patyrimą, kurį jis įgavo bedirbdamas paprastu darbininku įvairiuose fabrikuose pačioj Prancūzijoje ir jos fabrikų rajonuose, kur moterys turi dirbti fabriko darbą šalia vyrų, tuo pačiu darydamos neapsakomą skriaudą šeimai. Kas sudaro šios žalos gilesnę priežastį? Ne kas kita, tik paprasčiausias fabrikantų pelno troškimas, skatinąs juos ieškoti pigiausios darbo jėgos; tėvo, ypač turinčio didelę šeimą, gaunamo atlyginimo šeimoj atsirandančioms skylėms užkišti neužtenka; prie to dar prisideda apsileidimas daugelio pačių darbininkų, kurie gautąjį atlyginimą dažnai parsineša ne į namus, bet jį prageria smuklėse, tuo būdu versdami savo žmonas eiti uždarbiauti į fabrikus, kad būtų už ką pavalgydinti vaikus. Tiesa, ši pastaroji priežastis dar nepašalinama motinų ir vaikų darbo uždraudimu fabrikuose, tačiau vis dėlto tuo būdu užkertamas kelias visokiais būdais išsisukinėti ir buržuazinei bendruomenei dalyvauti kaip bendrininkei iš šito nusikaltimo kylančiame skurde. Todėl aš ir šiam reikalavimui turiu pritarti be jokių rezervų".

Šalia šitų reikalavimų, kalbančių *už darbininkus*, drauge *su Marksu*, Ketteleris, išeidamas iš gilesnių pačių darbininkų inte-

resų, stato visą eilę dorovinių reikalvimų *patiems* darbininkams – šalia Markso, o kai kur ir *prieš* jį. Taip pat ir į šiuos reikalavimus tenka mūsų dienomis atkreipti ypatingą dėmesį ir juos atsiminti.

Pirmasis šios rūšies reikalavimas yra *saikingumas* ir *taupumas*. Vien algų pakėlimas pats savaime dar neatneš jokios gerovės ir laimingo gyvenimo. "Net ir pats didžiausias atlyginimas , – sako Ketteleris, – tik tada atneš darbininkams pakankamą ir patenkinamą gerovę, jei jų gyvenimas bus pagrįstas dideliu santūrumu ir taupumu... Yra tokių vietovių, kur mokamas, palyginti, visai neblogas atlyginimas, tačiau dirbančiųjų skurdas vis dėlto nė kiek nemažėja: ir vėl, antra vertus, yra vietovių, kur darbininkai nors ir gauna mažesnį atlyginimą, bet geriau gyvena... Vieną didžiausių šiuo atžvilgiu darbininkui pavojų sudaro *pamėgimas gerti*, smaguriavimas, skatinamas ir palaikomas nesuskaitomos daugybės užeigos namų ir smuklių, susisukusių sau lizdus ten, kur tik susidaro didesnė darbo žmonių masė, kurių net tokį didelį skaičių pakenčia vyriausybės, tarsi jos pačios būtų pradėjusios visiškai nebebranginti nei darbininkų dorovės, nei religijos... Tiesa, šitos užeiginės ir smuklės nečiulpia darbininkų kraujo: jos tik *iščiulpia jų pinigus ir suryja jų algas;* tai nelemta spekuliacija, kad tik iš lengvabūdžio darbo žmogaus kišenės visais galimais būdais išviliotų taip sunkiai uždirbtą atlyginimą. Čia tereikia visai trumputėlio laiko, ir iš kišenės išdulkės net pati didžiausia alga. Ir ką tokiu atveju padės darbininkui net ir didžiausias atlyginimas, jei jis nesugeba susivaldyti ir nežino, kas yra saikas? Tačiau, iš kitos pusės, kokio reikia tam pačiam darbininkui dorovinio pajėgumo, kad jis įstengtų susivaldyti nuo bet kokio švaistymosi ir lėbavimo! Gal niekur ir niekados nebuvo tokio įtempto ir nuolatinio darbo, neleidžiančio atsiminti, kas yra poilsis, kaip kad fabrikuose. Daugybė darbininkų, kurie kasdien turi tą patį valandų skaičių atlikti tą patį darbą, kontroliuoja vienas kitą. Kiekviena minutė, kai tik pavargusi ranka norėtų pailsėti, tučtuojau išeina aikštėn. Todėl taip nesunku vargšui žmogui, diena iš dienos pririštam prie to paties darbo būsto, prie tos pačios kėdės, kasdien turinčiam nustatytą valandų skaičių mechaniškai atlikti reikalingus judesius, ištrūkus iš tokio kieto ir sunkaus darbo, mestis į kitą kraštutinumą, ieškant užsimiršimo ir pasitenkinimo siautime ir išlaidume! Todėl reikia didelės dorovinės stiprybės tokiose sąlygose išlikti santūriam ir taupiam, kur nors

kitur, tik ne smuklėj su jos mažaverčiais smagumais, susirandant sau džiaugsmo, kuris leistų atsipūsti nuo tokio sunkaus ir skurdaus gyvenimo. Tokios dorovinės jėgos, kad jis būtų santūrus ir taupus, darbininkui suteikti tegali tik *religija*. Todėl, mielieji darbo žmonės, jei norite, kad darbo atlyginimo pakėlimas jums tikrai išeitų į naudą, turite būti tikri krikščionys".

Taip pat net ir padidinus *laisvalaikį*, savaime dar nieko nebus padaryta. Svarbu, kad darbininkas taip pat mokėtų ir praktiškai galėtų tą savo laisvalaikį *tinkamai sunaudoti*. Todėl prie išorinių reikalavimų, statomų darbdaviui, turi būti pridėtos *vidinės sąlygos*, taikomos *pačiam* darbininkui, – ir tik *tuomet*, kai jos abi bus įvykdytos, galima laukti darbininkų padėties pagerėjimo.

"Tik tada, – sako Ketteleris, – kai darbininkas gautąją laisvo laiko valandą, kad atliktų tėvo ar sūnaus pareigas savo šeimoje, eidamas namų apyvoką ar apdirbdamas žemės sklypelį, kurį yra sau nusipirkęs, – tik tada ta laisvesnio laiko valandėlė bus vertinga jam pačiam ir jo namiškiams – vertinga tiek išoriniu, tiek vidiniu požiūriu. Jeigu jis tą laisvo laiko valandėlę išnaudos tam, kad ilgiau smaksotų smuklėje arba savo jaunystėj besivalkiotų su kažin kokia draugija po gatves, tai toji valandėlė neturės jokios vertės nei jo sveikatai, nei jo gerovei. Ji tik prisidės dar greičiau jį kūniškai ir dvasiškai susmukdyti, o jo gautąjį atlyginimą greičiau iššvaistyti, kol jis galiausiai pasidarys dar skurdesnis negu buvo prieš tai". Tos lemtingos jėgos, kuri žmogų išmoko tinkamai sunaudoti savo laiką ir jį dvasiškai stiprina, kaip sena patirtis moko, suteikia religija. Mes jau esame matę, ko toks savarankiškas ir nepriklausomas žmogus, kuris įstengia apvaldyti savo potroškius ir instinktus, tokios jėgos padedamas, gali pasiekti, ir kiek maža praktiškai turi reikšmės vad. pasaulio sąžinė arba viešoji nuomonė. Todėl "tikroji sutrumpinto darbo laiko reikšmė netiesiogiai priklauso nuo tiek pat pajėgaus stiprinimo dorovinio gyvenimo ir religingumo. Todėl neužtenka darbininkus vilioti vien gražiais šūkiais, didinant jiems laisvalaikį: gal dar net svarbiau – ir tai sudaro būtiną ir griežtą kiekvieno darbininkų sąjūdžio priedermę – savo narius paskatinti, kad jie tinkamai sugebėtų tą savo laisvą laiką sunaudoti, ir čia jiems praktiškai padėti".

Taip pat tenka pasakyti ir apie *trečiąjį* reikalavimą, būtent – *nedarbo dieną*. "Brangieji darbininkai, – kalba Ketteleris, – neužtenka vien partijos organuose reikalauti, kad tokia nedarbo

diena būtų įvesta ir jos būtų laikomasi. Jūs turite čia ir patys, žinoma, kiek tai nuo jūsų priklauso, stengtis ir kovoti, kad ta nedarbo diena, skirta poilsiui, būtų sunaudojama tik poilsiui. Nors darbininkų partija tokios nedarbo dienos ir reikalauja, tačiau, deja, dar vis atsiranda tokių iš pačių darbininkų tarpo, kurie niekieno neverčiami, vien tik savo naudos težiūrėdami, sekmadieniais dirba, kad tik galėtų tuo būdu užsikalti daugiau pinigų. Tokie darbininkai ne tik nusideda Dievui ir jo įsakymams, bet taip pat visiems darbo žmonėms, težiūrėdami vien savo naudos, o tuo pačiu padėdami ir iš kitų darbininkų nutraukti jų poilsiui skiriamą nedarbo dieną.

Tenka tik palinkėti, kad visi darbo žmonės, net ir paprasčiausios tarnaitės , tiesiog su kaupu negailestingų savo darbdavių išnaudojamos, neišskiriant nė paskutinio geležinkelių tarnautojo, kuriam net per turtingos geležinkelių bendrovės nesiteikia suteikti sekmadieniais poilsio, šią teisę vienu balsu išsikovotų kaip *žmogaus teisę*. Ką padės vad. žmogaus teisių įrašymas į konstitucijas, jei ponas pinigas tas socialines žmonių teises gali be niekur nieko trempti kojomis, – kokia darbininkijai iš to nauda?"

"O ypač tenka žiūrėti, kad toji nedarbo diena nebūtų paversta "mėlynuoju pirmadieniu", kaip religijos pakaitalu. Jis kai kuriose vietose dorovinei ir medžiaginei darbininkų gerovei pridarė skaudžiausių žaizdų. Koks skirtumas tarp darbininko šeimos, kuri poilsio dieną sunaudoja pagal religinę praktiką, ir tos, kuri ją praleidžia be jokos religijos! Aš čia apie šį pavyzdį plačiau nekalbėsiu. Tokių poavyzdžių jūs patys galite rasti visur sulig valiai. Smuklėje, blogoje draugėje, begirtuokliaujant, nedorai elgiantis ar per naktis besivalkiojant praleista nedarbo diena darbininko sveikatą, turtą ir šeimą dar daugiau susmukdo, negu kad tai būtų buvus darbo diena, kol ji galų gale virsta tikru prakeikimu, tuo tarpu krikščioniškai praleista poilsio diena visais atvejais jam atneša palaimą".

Draudimą dirbti vaikams fabrikuose reikia atsverti nuolatine *vaikų globa ir rtūpinimusi*. Tai turi daryti ne tik motinos, bet ir tėvai. "Be abejo, – kalba Ketteleris, – vaikai pagal savo amžių turi žaisti ir sportuoti; tačiau jau jie iš pat mažens turi būti išmokyti būti stropiais ir mėgti darbą. Niekas jiems vėlesniais metais nepadarys tiek žalos, kaip kad jaunystėje lakstymas per dienas ir tėvų namų prisiminimas tik tada, kada reikia pareiti valgyti ir

miegoti. Juo labiau, jeigu jie į darbą žiūri kaip į kokią sunkią ir nereikalingą naštą, kuria reikia kuo greičiau nusikratyti, kaip į kokią žiaurią "prievartą", nuo kurios "išmintingieji" sugeba išsisukti. Čia darbininkas savo laisvalaikiu gali vaikams padėti susikurti gražią ir vertingą ateitį – pasistengdamas pagal išgales jiems padėti jų mokykliniame darbe; juos paskatindamas, pamokydamas, jais rūpindamasis nuo pat ankstyvo ryto iki vėlaus vakaro, o ypač ištikus ligai; vėliau, sudarydamas palankią moralinę atmosferą, nuolatiniu asmeniniu kontaktu paskatindamas juos susidomėti svarbesnėmis gyvenimo problemomis ir patiems, be pagalbos iš šalies, pasidaryti reikalingas išvadas. Jei tokiu būdu darbininkas, vidaus įsitikinimo skatinamas, atsidėjęs rūpinsis savo šeima, tai ir pats senatvėje susilauks iš savo vaikų reikalingos padėkos ir paramos. Ketvirtasis Dievo įsakymas nustato ne vien vaikų pareigas tėvams, bet ir tėvų vaikams, ir tik tada, kai tėvai jas atliks tiek, kiek leidžia jų jėgos, ir vaikai savo pareigas tėvams atliks su džiaugsmu. Tai nurodo ir ketvirtojo įsakyumo priedas: "tam, kad tau žemėje gerai eitųsi ir kad ilgai gyventum".

Neįvykdytas net ir išorinis reikalavimas – grąžinti moteris iš fabrikų atgal į šeimas. Čia būtina gerai įsisąmoninti ir padėti atsiskleisti dvasinei šeimos ir doros prasmei. "Vien išorinės gyvenimo sąlygos dar nesudaro pagrindo galimumams pavirsti tikrove. Net ir geriausios sąlygos, sudarytos augalui tarpti, jo dar neišaugina. Nieko nepadės ir jokia saulė, nei drėgmė, nei trąšos, jeigu daigas bus nesveikas. Ir šiandienis žmogus, išsiveržęs iš Dievo nustatytosios tvarkos, serga. Jis pasveiks tik tada, kada vėl prisijungs prie Dievo Bažnyčios ir iš jos semsis naujų jėgų... Visa, ką kadaise yra kalbėjęs apie šeimos reikšmę Jules Simon ir kiti darbininkų luomo draugai, neprašoka to, ką jūs jau iš pat mažens esate girdėję Bažnyčią skelbiančią apie šeimos gyvenimo šventumą. Tai viskas nuo pradžios iki galo gryniausia tiesa, darbininkų klausimas pirmiausia yra *dorovinis* klausimas, neatsiejamai susijęs su šeimos gyvenimu. Tokia pat tiesa yra tai, kad jį tegalima išspręsti tik religiškai ir su religija. Juo nuoširdžiau prie Bažnyčios glausitės, juo geresnes turėsite patys sau žmonas ir savo vaikams motinas, juo šiltesnis bus šeimos gyvenimas, ir juo tikriau tas nuoširdusis vidinis ryšys jus apsaugos nuo visokių gresiančių pavojų, būtent – nuo smuklių, įtartinų užeiginių ir visokios rūšies apsileidimo... Todėl, brangieji darbo žmonės, – šaukia Ketteleris,

– saugokitės pirmiausia ypač tų, kurie išjuokia tikėjimą, visų, kurie, švaistydami įvairiausius šūkius apie socialinę gerovę, jus tikrai nori suklaidinti jūsų tikėjime ir sukliudyti jūsų religinę praktiką... Tai yra *patys didžiausieji jūsų priešai*, kadangi bet koks jūsų išorinių gyvenimo sąlygų pagerėjimas yra neatskiriamai susijęs su dorove ir religija. Todėl saugokitės šių žmonių! Jie jokie darbininkijos vadai, jie – vien *suvedžiotojai*".

II

Šitaip Marksas ir Ketteleris, žvelgdami iš praktiškos pagalbos darbininkijos sluoksniui taško, būtų galėję vienas kitą papildyti ir savo darbą padaryti dar sėkmingesnį. Jų pradinis taškas – per pirmąjį kapitalizmo žydėjimo laikotarpį susidariusi anormali padėtis – ir tikslas – laimingas, žmoniškas darbininkijos gyvenimas – buvo tie patys. Tačiau keliai buvo visai skirtingi, nes Marksas ir Ketteleris buvo diametraliai priešingos pasaulėžiūros žmonės, turėję toj kovoj įtempti visas savo jėgas iki paskutiniųjų. Tai ir sudarė visą darbininkų sąjūdžio *tragizmą*, kuris nėra pasibaigęs nė šiandien ir, nepaisant abiejų pusių geros valios, ligi šolei yra išeikvojęs begalę geriausių jėgų.

Marksas buvo įsitikinęs *ateistas* tikriausia to žodžio prasme, netikėjęs ne tik asmeniniu Dievu, bet drauge su Feuerbachu skelbęs įsitikinimą, kad tėra tik materija ir judesys, o dvasia tesanti tiktai aukščiausia, arba tobuliausia medžiagos apraiška. Jis nuolat kartoja, išeidamas ne iš socialinės etikos ir sintezių, bet iš grynai asmeninio netikėjimo, neturinčio nieko bendro su socialiniu darbo žmonių padėties pagerinimu. "Žmogus sukuria religiją, o ne religija žmogų... Religija tėra tik beširdžio pasaulio širdis, lygiai, kaip kad ji yra ir bedvasių santykių dvasia... Ji yra liaudies opiumas... Norint tautą padaryti tikrai laimingą, reikia religiją pašalinti, kaip iliuzinę liaudies laimę... Religija tėra tiktai iliuzijas sukelianti saulė, kurią žmogus taria apie save judant, kol jis neima apie save suktis... Kaip žmogus religijoje valdomas savo paties galvos produkto, taip kapitalistinėje produkcijoje – savo paties rankų darbo". Todėl čia Marksas įžvelgia vieną vienintelį uždavinį, būtent – "išvaduoti sąžinę iš religinių prietarų". Ir iš viso, Markso teigimu, "įstatymai, moralė, religija proletariatui yra tokie pat buržuaziniai prietarai, už kurių slepiasi vienokie ar

kitokie buržuaziniai interesai". "Visos religijos yra ne kas kita, kaip fantastatiniai žmonių galvose atvaizdai tų jėgų, kurios valdo ir apsprendžia jų kasdieninę buitį; atvaizdai, kur žemiškosios jėgos prisiima antgamtinę formą, vadinasi – tėra tik paprasčiausi kostiumai ar kaukės".

Tokia materialistine pasaulėžiūra paremtas ir Markso *materialistinis istorijos supratimas:* materialiniai gamybos santykiai sudaro tą šaltinį ir gyvybinę jėgą, iš kurios kyla visa iedologija, visokios politinės, filosofinės ir religinės idėjos, atsiskleisdamos, kildamos ir vėl žūdamos niekad nesibaigiančiame tapsmo procese. "Ekonominė produkcija, – rašo Marksas, – ir iš jos su neišvengiamu būtinumu kiekvienoje istorinėje epochoje kylanti visuomenės diferenciacija sudaro taip pat pagrindus šios epochos politinei ir intelektualinei istorijai; tuo būdu visa istorija yra klasių kovos istorija, kovos įvairiuose visuomenės raidos tarpsniuose tarp išnaudojamųjų ir išnaudotojų, valdomųjų ir valdančiųjų klasių. Ši kova dabar pasiekė jau tokią pakopą, kur išnaudojamoji ir prispaustoji klasė (proletariatas) tol nebegalės išsivaduoti iš ją išnaudojančios ir pavergusios klasės (buržuazijos), kol neįstengs drauge visa žmonių bendruomenė visiems laikams išsivaduoti iš išnaudojimo, priespaudos ir klasių kovos... Politinė, teisinė, filosofinė, religinė, literatūrinė, meninė plėtra galiausiai remiasi *ekonomine* plėtra. Tik jos visos viena į kitą reaguoja ir remiasi ekonominiu pagrindu. Tai nereiškia, kad ekonominė padėtis sudarytų priežastį, vieną vienintelę aktyvią, o visa kita tebūtų tik pasyvios įsravos; bet tai yra kintančios įsravos, paskutinėj instancijoje pagrįstos visur ir visuomet pasireiškiančiu ekonominiu būtinumu".

"Mano dialektinis metodas, – tęsia Marksas, – sudaro pagrindinį principą, kuris skiriasi nuo Hegelio, tiesiog yra jo priešybė. Hegeliui tai yra mąstymo procesas... demiurgas tikrovės, kuri sudaro tik jo apraišką. Tuo tarpu man yra visai priešingai: man tai, kas idealu, yra ne kas kita, kaip į žmonių galvas perkelta ir persodinta materija". – "Kaip kad Darvinas surado organinės gamtos evoliucijos dėsnį, taip Marksas – žmogiškosios istorijos evoliucijos dėsnį: ligšiol po ideologinėmis samanomis slypėjo faktai, kad žmonės pirmiausia turi valgyti, gerti, turėti gyvenamąjį būstą, drabužių, o tik paskui gali jau rūpintis politika, mokslu, menu, religija etc., vadinasi, netiesioginių, materialinių gėrybių

produkcija ir tuo pačiu kiekvieną kartą susidaranti vis nauja ekonominės evoliucijos pakopa sudaro tą pagrindą, iš kurio vėliau išaugo valstybių valdžios, teisinės pažiūros, menas ir net tam tikrų žmonių religiniai įvaizdžiai ir taip jie todėl ir turi būti aiškinami – bet ne taip, kaip kad buvo priešingai daroma ikišiol". Taip bylojo Fridrikas Engelsas prie savo draugo kapo.

Nebūtina, bet Marksui ir jo ūkinei sistemai, o tuo pačiu ir visam ligi šiolei pasireiškusiam "moksliniam socializmui" būdinga išdava yra *vertės ir antvertės* teorija ir ja pagrįsta nauja komunistinės visuomenės santvarka, kuri pagal istorinės dialektikos dėsnį turi užimti kapitalistinės santvarkos vietą. Su nepaprastu kietumu išnagrinėja jis kapitalistinio ūkio pagrindus ir konstatuoja: jame visi produktai, ypač rinkai pagamintos gėrybės, turi prekių pobūdį. Kiekviena prekė turi vartojamąją ir mainomąją vertę. Vatojamąją vertę sudaro jos naudingumas žmogiškiems reikalams patenkinti, mainomoji vertė kyla ryšium su kitų prekių vartojamąja verte, pvz.: X cnt geležies, Y cnt grūdų, Z cnt drobės – kiekvienas jų yra lygus tam tikrai pinigų sumai. Pinigas yra vertės matas prekių rinkoje. Vartojamoji ir mainomoji vertė yra labai skirtingos – tai puikiausiai mes esame patyrę šiandien – jos tarp savęs pagal Marksą turi tik tai bendra, kad abi yra *darbo produktai*. Prekėje slypintis darbo kiekis sudaro tikrąjį jos vad. palyginamumo pagrindą.

"Dvi prekės, turinčios vienodą kiekį žmonių bendruomenei reikalingo darbo, turi tą pačią mainomąją vertę". Tačiau šiandienės ūkinės netvarkos laikais gaunančio atlyginimą darbininko darbo jėga yra taip pat virtusi preke, nes darbininkas, neturėdamas jokių savų gamybos priemonių, kad turėtų iš ko gyventi, yra priverstas savo darbo jėgą siūlyti kaip prekę rinkoje, tuo tarpu gamybinių gėrybių savininkas tą pačią prekę perka pagal pasiūlų ir paklausų dėsnį. Tačiau kadangi dėl ūkyje pasireiškusio mašinų patobulinimo ir pasaulinės prekybos išsiplėtimo žmogaus darbo jėga išstumta arba pakeista, paklausa vis mažėja, o su gyventojų prieaugliu darbo pasiūla vis didėja. Darbo jėga pinga, bet tik ne darbo produktai, nes įmonininkai, sutelkdami kapitalą, gali kainas išlaikyti aukštas, – tuo būdu susidaro įtampa tarp gamybinės kaštų kainos (įskaitant ir pačio įmonininko darbą) ir parduodamosios kainos, kurių skirtumas tenka įmonininkui kaip *antvertė*, todėl prašokanti jo darbą. Tačiau darbininkas negauna

savo įdėtosios darbo jėgos ekvivalento, bet tik jo dalį. Kapitalistas turtėja darbo žmogaus sąskaita, tuo tarpu šis dėl vis didėjančių pasiūlų ir paklausų skirtumo eina vis skurdyn. Jis ne tik neįstengia savo darbu prasimušti, kad drauge su kitais pasidarytų vienas iš savininkų gamybos priemonių, bet yra priverstas vis smukti ir smukti, bes jis daugiau išeikvoja darbo jėgos, negu už ją gauna. "Savo darbo jėgai išlaikyti, rasi, pakaktų šešių valandų darbo dienos, tačiau jis turi dirbti 12 valandų. Ir čia susidaranti antvertė įmonininko rankose virsta kapitalu, kas kartais vis augdama ir akumuliuodama kapitalą, o patį darbininką vis labiau skurdindama.

Juo didesnis yra pasamdytų darbininkų skaičius ir juo didesnis susidaro tikrojo darbo laiko, reikalingo darbo jėgai išlaikyti, perteklius, juo aukštesnė ir *antvertės rata*. Kitaip tarus, kapitalas susidaro tik darbo žmonių išnaudojimu, todėl ateities šūkis turi būti: "Ekspropriacija ekspropriatorių!" Produkcijos gėrybių nuosavybė turi pereiti į bendruomenės rankas, kad tuo būdu iš darbo žmonių darbo jėgos susidaranti antvertė vėl tektų tiems patiems darbo žmonėms. Ligšiolinis darbdavys turi pats eiti tarnauti į savo fabriką ir gauti atlyginimą už darbą, kurį jis pats dirba, lygiai kaip, kaip ir kiti darbininkai. Produkcijos gėrybės turi būti valstybės nusavintos, o visos kūrybinės pajėgos apmokomos pagal jų pajėgumą. Visa tai pasiekti, be abejo, įmanoma tik kieta *klasių kova*, kaip kad ir pati istorija yra iš viso tik šiuo keliu susidariusi. Tačiau galutinis tikslas yra vis dėlto žmonijos išvadavimas bendrai".

"Komunizmas, – sako Marksas, – iš nieko neatima galios naudotis visuomeninias produktais; jis tik atima galią šituo naudojimu pavergti svetimą darbą". Taip pat ir susidariusios tarp kapitalo ir darbininko priešybės netruks amžinai: "Komunizmas laikosi principo būti *aukščiau* už nesutarimą tarp buržuazijos ir proletariato. Komunizmas tą nesutarimą pripažįsta tik dėl jo istorinės reikšmės dabarčiai, bet nelaiko teisėtu ateičiai; jis kaip tik nori šį nesutarimą *pašalinti*. Vis dėlto, kol tas nesuderinamumas egzistuoja, jis proletariato įnirtusią kovą prieš savo prispaudėjus laiko neišvengiamu būtinumu, reikšmingiausiu kylančio darbininkų sąjūdžio varikliu, tačiau jis pats iškyla aukščiau už šį įniršimą, kadangi tai yra *ne vienų darbininkų, bet visos žmonijos reikalas*".

Kaip pirmasis žingsnis, vedantis į šį tikslą, turi būti mestas šūkis: "Visų šalių proletarai, vienykitės! Jūs neturite ko nustoti, nebent savo grandinių, už tai laimėti galite visą pasaulį". Toks yra bendraisiais išoriniais bruožais apmestas Markso ir Engelso žodis, jų paskelbta "geroji naujiena" darbininkams.

III

Prieš tuos teigimus Ketteleris, prisidėdamas prie Tomo Akviniečio ir pasigaudamas jo dialektinio metodo, kuris yra visiškai skirtingas nuo Hegelio ir Markso, stato šiuos krikščioniškuosius principus:

1. Nė vienas žmogus nėra *absoliutus* savo turto ir visokio gėrio, nei paties įgyto, nei paveldėto, viešpats ir valdovas. Jis negali su juo elgtis pagal savo laisvą norą. Jis *jokiu* atveju nėra "automatiškas", pats sau įstatymų leidėjas ir teisėjas, bet tik jam patikėtų gėrybių *tvarkytojas*, administratorius. Pats vyriausias ir tikrasis žmonių gėrybių savininkas yra Dievas. Todėl pagal *Jo valią* žmogus turi tas gėrybes valdyti ir su Juo kiekvienu atveju ir už kiekvieną jų trupinėlį atsiskaityti. Todėl ir reikalaujama iš tų tvarkytojų, kad kiekvienas būtų rastas ištikimas (1 Kor 4,2). Tuo būdu individualistinė nuosavybės sąvoka ir praktiškai nuosavybės panaudojimas blogam yra paneigti jau pačiam branduoly.

Tiek pat atmestina yra ir *kolektyvistinė* pažiūra, pagal kurią atskiras žmogus tėra tiktai bendruomenės organas ir įgaliotinis, drauge iš jos gaudamas ir visas iš to išplaukiančias teises. – "Liaudis yra viskas, atskiras individas savaime pats – niekas". Tuo būdu atkrinta ir kolektyvistų tezė. Dėl to tenka štai kas konstatuoti: žmogus pačia savo kilme yra tiek pat asmenybė, kiek ir socialinė būtybė; kaip asmenybė jis yra nemirtingas, tuo tarpu bendruomenė praeina ir išnyksta. Todėl ir asmeninė nuosavybės teisė kyla iš to, ką jis pats yra įsigijęs arba paveldėjęs, vadinasi, ne iš bendruomenės, bet priklauso aukščiausio Dievo suverenumo, kuris atskiram žmogui yra suteikęs jam priderančias pajėgas ir jį įstatęs į savo bendruomenę.

Abiejų kraštutinių teigimų – absoliutinės nuosavybės ir kolektyvizmo – sintezė glūdi fakte, kad Dievo duotos dovanos yra *uždaviniai*, o ne koks asmeninis protegavimas prieš kitus. Nei tam protegavimui, nei, dar mažiau, pigiam pasitenkinimui nėra

jokio realaus pagrindo. Kaip Dievas Tėvas visuomet ima tik tam, kad duotų ką geresnio, reikalingesnio ir padarytų žmogų tam jautresnį, taip Jis už kiekvieną dovaną reikalauja atitinkamo atsilyginimo *bendruomenei*. Tatai taikoma turtinėms gėrybėms, lygiai kaip ir visiems kūno ir dvasios pajėgumams. Viskas, ką žmogus turi ir kas jis yra, yra jam duota kaip uždavinys ir įpareigojimas, kad jis tatai *daugintų* ir perduotų žmonijai, kaip ir medis sodinamas ir prižiūrimas tik tam, kad jis atneštų vaisių ne sau, bet savininkui, kuris jį sodino. Žmogaus su visu jo turtu sutvėrėjas ir laikytojas betgi yra Dievas, ir ką Jis atskiram žmogui yra patikėjęs, turi atnešti vaisių visiems kitiems, kurie lygiai taip pat yra Jo vaikai. Tiktai šio uždavinio įvykdymu dovanos tampa tikru, asmeniniu turtu, ir tik tuo žmogus išauga į jam iš anksto nulemtą didumą, atneša ir sau pačiam tuos vaisius, kurie užpildo jo asmenybę ir lieka amžinajam gyvenimui; priešingai, gyvulys, kuris neturi asmenybės, teieško pasitenkinimo tik sau, visai negalėdamas prisiminti Kūrėjo ir Jo skirtų uždavinių.

2. Dievo valia, pasireiškianti daiktų prigimtimi, yra ta, kad žemės gėrybės su savo natūraliomis pajėgomis turi eiti visiems žmonėms į naudą ir kiekvieną iš jų įgalinti susikurti prideramą būvį. Tai Jis leidžia augti sėklai – žmogus čia prisideda tik nežymia dalim. Jis sukūrė gamtos jėgas, kurioms žmogus tik vadovauja ir kurias jis tik naudoja. Ši Dievo valia gamtos santvarkoje už gėrybių paskirstymą ir yra aukščiau už ją, ir kol žmonės, nepaisant jų garbingo darbo ir protingo taupumo, negalės gauti teisingos tos žmoniškųjų gėrybių dalies arba atsakančio jų darbui ekvivalento, tol nuosavybės sistemoj glūdės pagrindinė klaida, kurią teks šalinti visais galimais būdais. Tuo norima pasakyti, jog "kapitalistinė santvarka" yra nesveika ir nesuderinama su Dievo valia. Reikia ją reformuoti iš pačių pagrindų.

Tačiau, iš kitos pusės, yra jau prigimtas dalykas, jog žmogus, pirmiausiai savo asmeninio intereso skatinamas, panaudoja savo jėgas. Juo plačiau tai įvykdoma, juo didesnis susidaro tų naudingų gėrybių, tenkančių ir visai bendruomenei, kiekis. Taigi bendroji gerovė skatina pažadinti ir įkinkyti į darbą visą individualią energiją ir pati savaime reikalauja atskiros asmeninės nuosavybės, į kurią neturėtų teisės kištis nei kiti žmonės, nei pati bendruomenė. Ta asmeninė nuosavybė turi apimti ne vien naudojamąsias ir vartojamąsias gėrybes, bet taip pat gamybos priemones. Tik

tuo būdu, įkinkius į darbą žmogiškąsias jėgas, kūrybinė energija ir išradingumas bus atskleisti iki aukščiausiojo laipsnio ir duos geriausių vaisių. Pati bendruomenė, kaip tokia, to neduos. Ką galės sukurti atskiras pavienis žmogus, jei kiti tuo tarpu nieko neveiks arba tik žiūrės iš šalies, drauge galėdami dalytis bendraisiais darbo vaisiais? – Čia tenka taip pat pridėti žmogaus dvasios skirtingumą, darbštumą, įžvalgumą, apdairumą, taupumą, kurie yra taip pat Dievo noru suteikti žmogui su pačia prigimtimi. Jau ir dėl to lygybė ir vienodas mastas, skirstant gamtines gėrybes ar jų gaminius, būtų priešingi prigimčiai; ne tik naudojantis, bet ir įsigyjant nuosavybėn, ne tik sau pačiam ir savo asmeniškai naudai, bet savo šeimai ir įpėdiniams, kuriais yra įpareigotas pirmiausia pasirūpinti. Tačiau tai aiškiai atmeta komunistinę tezę, jog nuosavybė, ypač pagamintų gėrybių, esanti jau vagystė.

Iš čia krikščionybė duoda teisingą abiejų kraštutinumų – absoliučios nuosavybės ir kolektyvizmo – sintezę: privatinė nuosavybė yra reikalinga paleisti į darbą jėgoms, viešajai tvarkai ir ramybei tarp žmonių palaikyti. Kiekvienas juk iš patyrimo žino, kiek praktikoj įvyksta ginčų ir nesantaikos dėl kokio nors bendro paveldėjimo. Tačiau visokiai privačiai nuosavybei Dievas yra uždėjęs bendruomenės naudai hipoteką, kurią savininkas pagal bendruomenės reikalavimus turi įvykdyti; ir tai ne tik iš vad. *ex caritate* (iš krikščioniškosios meilės uždėtos pareigos), bet taip pat ir *ex justitia* (iš aiškaus paties teisingumo uždedamo įpareigojimo, hipotekos užkrauto visam turtui, turimo vykdyti atsižvelgiant į bendruomenės interesus). Individas gyvena visuomenėje ir žymia dalimi iš jos, todėl ir pats turi prie tos bendros bendruomenės gerovės pakėlimo prisidėti. Tai, ką jis iš bendruomenės yra gavęs, turi grąžinti *su padaugintu saiku*, jei nori būti Dievo priskirtas prie gerųjų užvaizdų skaičiaus. Privatinius interesus ir bendruomeninę gerovę teisingai išlyginti turi Dievo leistasis valstybės autoritetas pagal pagrindinius prigimtinės teisės principus. Jis neprivalo iš atskiro individo paprasčiausiai atimti jo teisėtai įsigytą nuosavybę; tačiau jis gali pagal bendruomenės reikalavimus apkrauti tam tikra našta, kad tuo būdu gamtinės gėrybės, atitikdamos jų pirmykštę paskirtį neštų naudą *visiems*, ypač jei nuosavybės santykiai buvo sudaryti nesveiku ir neteisingu būdu. Jei valstybė turi teisę ir net pareigą prireikus, kai tenka jai užpultai gintis, pašaukti prie ginklo ir paaukoti net milijonų

žmonių gyvybę, tai juolab, reikalui atsitikus, tokią teisę turi į nuosavybę, kadangi žmogus yra suaugęs su bendruomene ir gyvena joje ne vien savo asmeniu, bet taip pat ir visa savo manta bei turtu.

3. Kiekvienas žmogus su savo individualumu yra sukurtas pagal *Dievo paveikslą* ir turi įgimtą teisę ir darbo metu būti vertinamas negalint daugiau išsiskleisti. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Marksas rūpinasi ir darbininkų žmogiškojo vertingumo pakėlimu. Ketteleris darbininkų žmogiškąją vertę stato labai aukštai.

Atrodytų, kad ir čia Kettelerio su Marksu nuomonės sutampa. Bet tai atrodo tik pirmu žvilgsniu. Krikščionių ir marksistų žmogaus asmens vertinimai labai skiriasi. Bet čia ne vieta tai gvildenti. Savo reikalavimams pakelti žmogaus asmens vertingumui Ketteleris duoda giliausią socialinį pagrindą ir kryptį:

a) niekas nėra savo dvasines dovanas suteikęs pats sau, bet jas yra gavęs iš Dievo skirtajam tikslui įvykdyti, kad jas savyje išskleistų. Todėl niekas neturi teisės kito vertinti darbo proceso metu mažiau už save patį tik dėl to, kad jis yra menkesnių gabumų arba užima žemesnę vietą: "Ką turi, ko nesi gavęs? O jei gavai, ko giries, lyg kad nebūtumei gavęs!" (1 Kor 4,7). Tatai galioja taip pat dvasinių galių išlavinimui, pasiektam paties savo stropumu ir atsidėjimu. Juk ir energija su stropumu galiausiai tėra ne kas kita, kaip Dievo dovanos, kurios turi būti paleistos į darbą, jeigu mes nenorime, kad būtume priskirti į nenaudingų tarnų kategoriją (Lk 17, 10);

b) kiekvienas yra savo asmenines dovanas gavęs ne pats sau, bet *bendruomenei*, todėl jis tiktai įvykdo savo pareigą ir atsilygina skolą, savo darbo vaisius skirdamas bendruomenei: kiekvienas – savo srityje ir kiekvienam prideranču specifiniu būdu. Ir čia dėl to nėra visiškai ko pūstis, nes net paties negabiausio padienio darbininko rankų darbas visumai yra tiek pat reikalingas, kaip kad darbas protinio darbininko arba paties įmonininko. Visi sudaro vieną bendruomenę, kaip kad atskiri sąnariai sudaro vieną kūną, o kaip tokio vienalyčio kūno sąnariai jie yra reikalingi ir patys sau, ir visai bendruomenei. Toks natūralinis pasiskirstymas ir sutvarkymas – toks tolimas visokiam sulyginimui – jau pats savaime reikalauja vieniems į kitus atsižvelgti ir gerbti kitą žmogų, nes be tokio atsižvelgimo būtų neįmanoma tikra

darbo tvarka. Ypač tai galioja žvelgiant iš religinės santvarkos taško: Dievui *nė vienas* nėra didesnis už kitą: nei popiežius, nei imperatorius nereiškia nė kiek daugiau už paskučiausią tarną ar darbininką, valdovė nė kiek neaukštesnė už tarnaitę, jei kiekviena savo vietoje pagal savo išgales atlieka savo pareigą. Ne tiek išorinis skurdas ir visokios bėdos, kiek pirmoji eilėj paniekinimas žmogaus jo apmokamam darbe ir užimamoj vietoj sudarė patį didžiausią paskatinimą socialinei revoliucijai;

c) čia krikščioniui ateina į pagalbą *meilė*, kurios apimtas kiekvienas mato kitame savo brolį ir jam turi padaryti visa, ko iš jo pageidautų pats būdamas jo vietoje, – *ne dėl to*, kad jis būtų asmeniškai jam mielesnis ar malonesnis, bet dėl to, kad yra Kristaus Kūno narys ir kad vargo ištiktame ar skausmą kenčiančiame žmoguje jį pasitinka pats Kristus. "Ką jūs esate padarę vienam iš šitų mano mažiausiųjų brolių, man padarėte" (Mt 25, 40). Ir teisingai pastebėta: tai yra įsakyta kiekvienam ne pagal tai, kaip jam patinka, pagal laisvą pasirinkimą, bet tai jis yra savo bendradarbiams *kaltas*, tai jo skola. O kas tos pareigos neatlieka, gali laukti, jog kada nors ir jam pačiam Amžinasis Teisėjas gali paskelbti ištarmę: "Eik šalin nuo manęs, prakeiktasis, į amžiną ugnį... nes ko tu nepadarei vienam iš mano mažiausių brolių, nė *man* nepadarei" (Mt 25, 41-45).

Tad kur, – klausia Ketteleris, – darbininkui prideranti žmogiškoji pagarba yra geriau apsaugota, jei ne šitais krikščioniškaisiais principais? Ir jis savo samprotavimus šitoje vietoje baigia šiais žodžiais: "Mokslas apie *sustingusią* nuosavybės teisę yra tęstinė nuodėmė prieš prigimtį, nes ji neįžvelgia jokio blogio ten, kur neribotam gobšumui ir nežinančiam jokio saiko lėbavimui patenkinti eikvojama tai, ką Dievas yra skyręs visų žmonių mitybai ir apdangai... nes jis *tęstinį vogimą* skelbia esant teisėtą; kadangi, kaip pažymi vienas Bažnyčios šventųjų tėvų, vagis yra ne tik tas, kuris vagia svetimas gėrybes, bet ir tas, kuris pasilaiko sau svetimą nuosavybę. Žinomasis posakis: "Nuosavybė yra vagystė", tėra tik vienas paprasčiausias melas – jame taip pat slypi *baisi tiesa*. Vien pajuoka ir patyčiomis jo nepašalinsi! Mes turime pirmiausia pašalinti jame slypinčią tiesą, kad jis vėl būtų paverstas grynu melu. O tol, kol jame slypės nors dalelytė tiesos, jis sugebės išsprogdinti visą pasaulio santvarką. Kaip viena bedugnė šaukia kitą, taip lygiai ir viena nuodėmė prieš prigimtį sukelia kitą. Iš

sudarkytos nuosavybės teisės kilo netikras komunizmo mokslas, kuris taip pat yra ir nusikaltimas prigimčiai, kadangi jis, dėdamasis tariamuoju žmonių draugu, padarė visai priešingai: jis užtraukė visai žmonijai didžiausią pražūtį – naikindamas stropumą, tvarką ir ramybę žemėje, sukeldamas visų kovą su visais ir tuo būdu sugriaudamas būtiniausias žmogiškos buities sąlygas... Tačiau virš šitų melo tvirtinimų spindėdama iškyla krikščionybės tiesa. Ji įžvelgia abiejose pasaulėžiūrose tai, *kas yra tikra ir kas yra tiesa*, sujungdama į sintezę tai savo mokslu ir atmesdama tai, kas yra netikra... Ji pagydo komunizmą – nuosavybės vaisius vėl padarydama bendru visų gėriu".

IV

Čia gali kilti klausimas, kodėl šie programiniai Kettelerio pareiškimai, kuriais pasekė didžiosios popiežiaus Leono XIII 1891 m. ir Pijaus XI 1931 m. enciklikos, taip plačiai neįsiskverbė ir nesurado tokio atgarsio darbininkijoje, kaip kad Markso ir Engelso "Komunistų manifestas", taip, kad Tulūzos kardinolas Saliege turėjo 1946 m. pareikšti popiežiui Pijui XII: "Šventasis Tėve, šiandien didžiausias Bažnyčiai pavojus yra tas, kad darbininkų klasė nieko nežino apie Bažnyčios socialinį mokslą arba tuo mokslu netiki". Į tai nustebęs popiežius atsakė: "Nejaugi taip gali būti? Praėjus 55 metams po "Rerum novarum" ir 15 metų po "Quadragesimo anno" ateina pas mane kardinolas ir sako, kad liaudis nieko nežino apie socialinį Bažnyčios mokslą! Kaip tai gali būti?" Tikrai, tai ir yra klausimas, kaip tai gali būti, kad, praėjus tiek metų nuo Kettelerio socialinių pamokslų ir ganytojinių laiškų, mažai kas apie tai žino.

Ieškoti, kodėl "Komunistų manifestas" turėjo tokią didelę įtaką tiktai savo patraukliu stilium, gyva propaganda, būtų labai paviršutiniška. Tačiau, iš kitos pusės, būtų taip pat netiesa, jei Ketteleriui būtų prikišama, kad jo socialinė doktrina buvusi menkesnė už Markso. Pagrindas yra gilesnis.

1. Pirmiausia jo tenka ieškoti *dvasios istorinėje situacijoje*(plačiau žr.: M. Krupavičius. Krikščioniškoji demokratija, 1948., p. 67 ir kt. - Red.). Antroje 19 a. pusėje materialistinis netikėjimas šventė tiesiog savo audringą pakilimą ir buvo laikomas neginčytinu mokslinių tyrinėjimų rezultatu – išsyk buržua-

zijoje, o paskui ir plačiose darbininkų masėse. Jeigu iš tikrųjų žmogus tėra tik tobuliau evoliucionavęs gyvulys, o žmogaus gyvenimas – tobulesnė, bet ir intensyvesnė kova už būvį, dėl ėdalo lovio ir malonumo, tai darbininkijai nebeliko nieko kito, kaip kiek galint greičiau ir energingiau pasekti buržuazijos pavyzdžiu ir palipėti į jos pasiektąją toje srityje pakopą. Jei nėra jokio asmeninio Dievo ir mūsų gyvenimo Teisėjo, jeigu žmogus yra pats sau įstatymų leidėjas ir jei teisė tėra tik tai, kas yra naudinga, tai – pritaikius visa tai prie susidariusios situacijos – ir doroviniai reikalavimai, statomi darbininkams, negalėjo rasti juose reikiamo atgarsio, o krikščioniškosios socialinės santvarkos pagrindiniai dėsniai tiems liaudies sluoksniams, kuriems bažnytinis gyvenimas buvo pasidaręs svetimas, turėjo rodytis visai pasenę ir atgyvenę. "Mokslo ir kultūros pažanga" iškėlė revoliucinę kovą, kuri Markso pasaulėžiūroj ir socialinėse teorijose surado geriausią pagrindą ir paskatą. Pasaulėžiūrinis liberalizmas paruošė dvasinę dirvą socializmui, tuo būdu Kettelerio žodis toliau, kaip už katalikų darbininkų masių, buvo beveik neišgirstas ir išsyk liko beveik visai be atbalsio, lygiai kaip visai neišgirstas buvo prieš 15 metų Adomo Millero ir Franzo Baaderio įspėjimas: "Nesantaika tarp tų, kurie neturi jokio turto, arba proletarų, ir turtą turinčių visuomenės klasių turi būti pašalinta... jei visuomenė nenori būti susprogdinta ir išlėkti į orą... Jeigu kas nuoširdžiai nori atnaujinti visuomenės santykius, pirmiausia turi išdžiovinti ir padaryti prieinamą proletariato balą, iš kurios ir kyla visokios nuodingos puvenos". Ne, *ne restauruoti*, kur "ponai fabrikantai vėl vienam asmeny įkūnytų partiją ir teismą", bet sukurti visiškai naują santvarką tais pagrindais, kuriuos davė Karolis Marksas savo istorijos ir socialinės santvarkos supratimu! Šit kokie buvo mesti tuo metu šūkiai, kurie turėjo labiausiai įelektrinti visą darbo žmonių masę.

2. Prie to prisidėjo taip pat daugumo, net per didelio daugumo, į bažnyčias vaikščiojančių pasiturinčių ir kapitalistų krikščionių *prieštaravimas* socialiniuose santykiuose Bažnyčios paskelbtiems krikščioniškiems principams (plačiau žr.: M. Krupavičius. Krikščioniškoji demokratija, p. 72 - Red.). Ir tai buvo visiems žinomas faktas. Nors visur buvo ne mažai ir pasigėrėtinų pavyzdžių, sutinkamų ir pripažįstamų su džiaugsmu, tačiau plačiame praktikos gyvenime buvo elgiamasi kitaip: pasiūlų ir paklausų dėsnis santykiuose su darbu ir darbininkais buvo laiko-

mas visai suprantamu ir pateisinamu dalyku, pasiturinčiųjų ir kapitalistų "gerąja teise", o vargas padarė tai, kad patys darbininkai ir tarnai savo pasiūla to dėsnio pasireiškimą dar daugiau sustiprino. Per pamokslus ir paskaitas girdėjai skelbiant krikščionybės principus, tačiau praktikoj krikščioniškieji kapitalistai nesiskubino jų vykdyti. Už darbą pramonėje ir žemės ūkyje buvo atsilyginama pagal padėtį darbo rinkoje, visiškai nesukant sau galvos, kokia yra maisto produktų ir būtiniausių reikmenų rinkos padėtis. Tiesa, padorūs ir užuojautai neatbukę pasiturinčių luomų žmonės stengdavosi neužmiršti artimo meilės pareigos kaip krikščionys, tačiau į socialinio *teisingumo* reikalavimą, kad kiekvienas darbininkas turi *teisę* į visą už jo darbą priderantį atlyginimą, mažai kas kreipė dėmesį ir jo paisė. Pasiūlų ir paklausų santykis visur galiojo kaip geležinis atlyginimo už darbą įstatymas, ir Kettelerio įspėjimo niekas nenorėjo girdėti. Priešingai, įsigalėjusi gėrybėms paskirstyti tvarka buvo laikoma dieviška teise; nuosavybė buvo "šventa" ir neliečiama. Kapitalistiniai interesai nugalėjo Bažnyčios skelbiamą mokslą ir religinį jausmą. Tokia pat liūdna praktika buvo ir pasiturinčių ir kapitalistų marksistų tarpe. Bet jie savo nesuvaržyta propaganda, neskirdami kataliko nuo Bažnyčios, visų tų negerovių kaltę metė Katalikų Bažnyčiai. Katalikams tylint ir mažai atsispiriant, marksistams nesunku buvo savo tikslus pasiekti. Jiems pavyko plačius darbininkų sluoksnius įtikinti, jog "tarp Bažnyčios ir kapitalo esanti slapta santuoka", kuri jiems kaip tik daranti neprieinamą Kristaus žodį. Prieš tokius akivaizdžiai realius faktus nieko negalėjo padėti nei Kettelerio žodžiai, nei vėliau popiežių ir vyskupų direktyviniai bendraraščiai, ir į juos buvo žiūrima kaip į veidmainingą mėginimą pridengti tam tikra skraiste tikrovę ir Bažnyčios "kapitalistinius nusistatymus", nors, palyginti, didelis tiek dvasininkų, tiek visokių luomų pasaulininkų skaičius taip atsidėjęs plušėjo socialinėj dirvoj, jog socialistų vadai, jei tiktai būtų norėję, patys galėjo pasekti jų pavyzdžiu, kaip iš tikro reikia socialinį darbą dirbti praktikoje.

3. Tačiau ir ta katalikų plačiai išvystyta socialinė veikla darbininkų luomo naudai neįstengė sulaikyti arba pakeisti pagrindinės nemažos dalies darbininkijos nusistatymo krypties, kuri buvo antibažnytinė. Naujos socialinės santvarkos taip lengvai neįvesi net su geriausiais principais ir gerai organizuota praktikos

veikla, jei prieš tai stos galingos jėgos ir priešingi interesai. Be to, čia reikia gaivalingų *realių pajėgų*, kurios tuos principus parlamentuose politinėmis priemonėmis įgyvendintų, o jų krikščionims visada kaip tik ir stigo.

Nedaug šioje srityje stipresni buvo ir socialistai. Ir tiktai krikščioniškajai demokratijai sustiprėjus ir įgavus įtaką parlamentuose bei pradėjus socialinėj srity bendradarbauti su socialistais, taip pat ir buržuazinės partijos pradėjo į krikščioniškuosius principus rimčiau žiūrėti politinėje plotmėje. Dar 80 ir 90-aisiais pereitojo amžiaus metais visi, neišskiriant katalikų ir marksistų žemvaldžių, turėdami rudens metu suimti bulvių derlių nuo 20 margų lauko, tebesilaikė pažiūros, kad visai teisinga moteriai už jos 12 valandų darbo laiką per bulviakasį mokėti 1 markę atlyginimo, kai tuo tarpu vienas centneris bulvių vidutiniškai buvo dvigubai brangesnis. O tokia moteris pagal tai, kokia buvo padėtis vietoje, per dieną iškasdavo po 15-20 cnt, už tai tegaudama tik pusę centnerio atlyginimą, kai tuo tarpu tas pats savininkas ūkininkų gyvenamoj apylinkėj, kur nebūdavo vargšių darbininkių arba amatininkų žmonų, gaudavo už tą patį margą nuo 10 iki 13 markių nuomos grynais trečdalio bulvių derliaus, duodamas pusę sėklos ir trąšų, taip pat turėdamas šiek tiek prisidėti prie bulvių suvežimo. Tačiau pats ūkininkaudamas, neskaitant sėklos, mėšlo, dirvos įdirbimo ir derliaus suvežimo, jis gaudavo iš margo mažiausiai 200 markių, pats už kasimą turėdamas sumokėti vos 5-10 markių. Tada dėl to nieks nieko ir nedarė. O šiaip, palyginti, gerai krikščioniškai nusiteikęs ir labdarystę mėgstąs savininkas, nepaisydamas visų Bažnyčios ganytojinių laiškų, čia nematė nieko blogo ir neteisingo. Reikalas pasikeitė tik tuomet, kuomet krikščioniškoji demokratija ir socialistai, ar vieni kitus palaikydami, ar pasinaudoję savo turimais parlamentuose balsais, privertė nustatyti darbo laiką su atlyginimu ir įvesti socialinį draudimą. Krikščioniškosios demokratijos ir sociaistų bendru siekimu, darbininkija išlaisvinta iš kapitalistų išnaudojimo ir jų būklė nukreipta į šviesesnį kelią.

BAŽNYČIOS SOCIALINĖ MISIJA

Kas turėtų jai vadovauti – hierarchija ar pasauliečiai?

A. KOVAS

Kad Bažnyčia šalia pastoracinės misijos turi ir socialinę misiją yra gyvenimo faktas. Kiekvienoje vyskupijoje yra katedra ir parapijų bažnyčios, veikia įvairios pastoracinės institucijos, daugiau ar mažiau dirbama tikinčiųjų sielų išganymui, teikiami sakramentai, krikštijama ir laidojama, laiminamos santuokos ir šventinami kunigai bei diakonai. Tačiau kiekvienoje vyskupijoje lygiai gausu ir socialinės misijos vykdymo ženklų. Veikia universitetai, gimnazijos, mokyklos, ligoninės, našlaitynai, įvairiausių patarnavimų institucijos ir įstaigos, net dirbtuvės ir krautuvės, įvairios specifinių reikalų organizacijos, brolijos, draugijos ir t.t. Bažnyčia nėra iš šio pasaulio, bet pasaulyje ji yra įleidusi gilias šaknis. Ji veikia socialinėje srityje ir turi savo socialinį mokslą, kuris išdėstytas enciklikose, vyskupų laiškuose, popiežių kalbose ir kituose dokumentuose. Kaip ir kiekviena žmogiška akcija Bažnyčios socialinis mokymas ir veikla vis tobulėja ir kinta, kintant pačiam gyvenimui – politikai, ekonomikai, tarptautiniams santykiams. Bažnyčia kartas nuo karto mokymo ir veiklos klausimais taria savo žodį, visuomet atsiremdama neklystančia Kristaus Evangelija.

II Vatikano Susirinkimas ir kelios pastarosios popiežių enciklikos bei vyskupų konferencijų pastoraciniai laiškai Bažnyčios socialinės misijos klausimaias visą socialinės misijos problematiką labai suaktualino. Štai Amerikoje turbūt joks Katalikų Bažnyčios dokumentas (gal išskyrus ganytojinį laišką taikos ir branduolinių ginklų klausimu) nesusilaukė tiek dėmesio ir komentarų, kiek pastoracinis laiškas apie socialinį mokymą ir JAV ekonomiką.

Toks Bažnyčios dėmesys savo socialinei misijai yra sveikintinas ir girtinas. Juk "Dievo Tauta" yra savo esmėje ir dieviškas, ir giliai žmogiškas kūrinys. Kaip Kristus Dievas-Žmogus nebuvo abejingas žmogiškiems reikalams: gydė ligonius, dalyvavo ve-

stuvėse, mokė, darė stebuklus, laužė duoną su kitais žmonėmis, – taip ir Bažnyčia negali būti ir nėra abejinga žmogiškiems poreikiams. Jos širdyje telpa ir žmonių alkis, ir šaltis, ir ligos, socialinis neteisingumas, vienišumas, senatvės neįstanga ir kūdikiškas nepajėgumas. Trumpai – Bažnyčiai rūpi ne tik žmonių sielos, bet ir kūno reikalai.

Bažnyčios socialinė misija, liečianti žmogaus kūno reikalus turi ir būdingų žmogiškų problemų. Viena svarbesniųjų šiandien yra vadovavimo problema. Kas turi tai misijai vadovauti ir joje aktyviai dalyvauti? Hierarchija ir kunigija, ar pasauliečiai? Ar reikia daugiau energijos, laiko ir pinigų skirti pasauliečiams rengti teisingumui siekti ir žmogaus teisėms ginti ar tą vadovavimą ir veiklą palikti hierarchijai ir kunigams bei kitiems Bažnyčios "profesionalams"?

Amerikoje po II Vatikano Susirinkimo, atrodo, kad šis vadovavimas buvo daugiau sukauptas hierarchijos ir kunigijos rankose. Ne taip buvo prieš Susirinkimą. Nežiūrint, kad socialinė akcija buvo gerokai ribojama, jai vistiek daugiau vadovavo pasauliečiai ir pasaulietinės institucijos. Šiandien Dievo Tautoje persveria "bažnytininkai", nors abi sistemos yra teisingos ir priimtinos, daugelis žmonių galvoja, kad socialinė veikla ir socialinių problemų sprendimas turėtų būti pasauliečių atsakomybė ir jų vadovaujama.

Šio klausimo sprendimas turės įtakos Bažnyčios ateičiai, jos vaidmeniui socialinio teisingumo vykdyme ir problemų sprendime. Kad Bažnyčios hierarchija būtų viešai užsiangažavusi socialinio teisingumo siekiuose – tai savaime aišku. Bet ar ji turi veiklai vadovauti, ar tik parengti pasauliečius ir jų organizacijas tokiai veiklai – čia ir yra klausimas. Daugelis pasauliečių (ir kunigijos) mano, kaip tarta, kad Bažnyčia gaišta per daug laiko, energijos ir pinigų ruošdama kunigiją tam darbui, užuot susikoncentravusi į pasauliečius. Jie toliau teigia, jog socialinės misijos vykdymas turėtų būti per pasaulines institucijas ir vadovaujamas gerai pasiruošusių ir pasiaukojusių pasauliečių vadovų.

Tėvas John Coleman SJ savo knygoje "Amerikietiška strateginė teologija" rašo,kad "raktinis Bažnyčios socialinės akcijos agentas pasaulyje yra pasauliečiai... ir jie yra tas kritinis taškas transformuojąs krikščioniškąją akciją ekonomikoje, politikoje ir kitose srityse". Jis nesako, kad hierarchijos, kunigijos ir pasau-

liečių veikla turėtų būti griežtai atskirtos sritys, atvirkščiai, tai būtų pastoraciniai žalinga būsena, bet, kad didelė dauguma dvasininkijos ir pasauliečių nėra kompetetingi tokiai pasaulio perkeitimo misijai vykdyti ir jai vadovauti.

Šią problemą teologai svarstė jau ir anksčiau. Štai Tėvas Karl Rahner SJ savo studijoje "Bažnyčios ribos" rašė: "Bažnyčios magisteriumas, arba konkrečiai, dvasininkija, dažnai sudaro įspūdį, kad Bažnyčia privalo skelbti teisingus socialinius, politinius, kultūrinius principus, bet kartu suponuoja, kad iš to išplaukia faktas, jog ji turi pilniausius atsakymus į smulkiausių problemų išsprendžius ir jie atneš pasauliui visuotinę taiką ir laimę, kiek tai iš viso įmanom".

Karl Rahner taria, kad tai "triumfalistinės" dvasininkijos požymis, tariąs, kad Bažnyčia gali viską atsiekti. Jiems atliepia pasauliečiai "defetistai", kurie lygiai taria, kad Bažnyčios misija turi apimti viską.

Toks mąstymas nesuponuoja, kad dvasininkija liktų užsidariusi zakristijoje, kad ji tik melstųsi ir teiktų sakramentus pasauliui einant savo keliu. Jis tik teigia, kad dvasininkijos labai girtinas socialinis aktyvumas turi savo ribas – hierarchija ir kunigai iš tikrųjų neturi visų atsakymų į labai komplikuotų socialinių problemų išsprendžius. Tėvo Rahner žodžiais "Bažnyčia ir Bažnyčios tarnavimas nėra tie patys dalykai... Bažnyčios galimybių ribos nėra identiškos jos hierarchijos galimybių riboms".

Iš tikrųjų ši problema yra nelengvai išsprendžiama kaip ir pačios socialinio teisingumo problemos. Gal tik reikia laikytis nusistatymo, kad ir pačios radikaliausios socialinės reformos (ir niekas neturėtų net ir revoliucinių reformų baugintis, jeigu jos reikalingos) turėtų būti susietos su tinkama pagarba techninei ekspertizei ir teisėtai pasaulinės tvarkos autonomijai ir persunkta tolerancijos dvasia. Tolerancija, savo ruožtu, suponuoja faktą, kad ir patys geriausi žinovai gali kada nors suklysti. Kaip žinomas amerikiečių teologas ir filosofas Tėvas John Courtney Murray SJ rašė: "Civilizuotos visuomenės *sine qua non* yra rimtų žmonių dialogas rimtais klausimais... Galutinė išvada nėra būtinai sutarimas, bet dažnai toks susipratimas, kuris yra apspręstas nuoširdaus nesutarimo".

Gal tokiame nusiteikime glūdi ir mūsosios problemos išsprendis. Kaip hierarchija negali atsisakyti savo mokymo atsako-

SOCIOLOGIJOS IR RELIGIJOS SANTYKIS

KUN. VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS MIC

Šiam referatui panaudotas angliškas E. Troeltsch'o raštų vertimas, pavadintas: The social teaching of the christian churches, išverstas Olive Wyon, išleistas George Allen and Unwin, Londone, trečioji laida, dviejų tomų.

Ernst Troeltsch yra vokiečių filosofas ir sociologas, protestantiškos pakraipos, pašventęs visą savo gyvenimą krikščionybės sąlyčio su visuomeninėmis apraiškomis tyrinėjimui. Charles Gore trumpoje prakalboje į angliškąjį Troeltsch'o raštų rinkinį pastebi: nėra reikalo sutikti su visomis Troeltsch'o pažiūromis, tačiau nėra abejonės, kad jis neturi sau lygaus išdėstant krikščionijos mokslą sąryšyje su sociologija ir su dabartinėmis jos problemomis.

Apie Troeltsch'o studijų dvasią galime susidaryti vaizdą iš jo paties apibūdinimo. Jam yra būdinga, kad jį domina lygiai tiek doktrina, kiek gyvenimas. Apie savo mokslinę veiklą Troeltsch rašo: "Išėjęs Ritschl[1] mokyklą, aš greit išmokau derinti du dalykus, būdingus šiam uoliam ir dideliam mokslininkui: iš vienos pusės, aiškią tradicinės dogmos koncepciją, kuriai padedant reikia

---

mybės, taip pasauliečiai – veiklos atsakomybės. Socialinės problemos yra žmogiškos sferos – pasaulinės sferos problemos. Hierarchija neturi visų sprendimų atskiroms konkrečioms socialinio teisingumo problemoms, kaip ji neturi specifinių atsakymų medicinos, inžinierijos ar atominės energijos bei pan. problemoms spręsti. Tai tinkamai išsimokslinusių, pasiruošusių, nusiteikusių ir pasiaukojusių pasauliečių atsakomybė. Politika, ekonomika, fabrikas, įstaiga, mokykla ir visos kitos institucijos yra pasauliečių orbitoje ir jų atsakomybė yra nešti į jas krikščioniškojo socialinio teisingumo principus. Žinoma, tampriame bendradarbiavimo ryšyje su hierarchija ir apskritai dvasininkija.

sutikti modernias problemas ir sunkenybes, iš kitos pusės, lygiai taip rūpestingai suvokti dabartinę intelektualinę situaciją, kurios dėka būtų galima priimti ir toliau nešti tradicinį mokymą".

Troeltsch savo mokslinėse studijose rūpinasi dviem dalykais: ar mūsų dogminė koncepcija yra gera ir ar dabartinę visuomeninę situaciją mes suprantame taip, kokia ji yra. Dėl to pirmiausia jis stengiasi nustatyti protestantiškos religinės dogmos tikrumą, naudodamasis daugiausia istoriniu metodu. Iš kitos pusės jis stengiasi suvokti modernųjį pasaulį. Tokiu būdu jis nori sudaryti krikščioniškosios minties sistemą, kuri tiktų dabartinei visuomeninei situacijai.

Vis labiau į šias problemas įsigilindamas, Troeltsch priėjo nuomonės apie didelę dorinio momento reikšmę moderniosioms socialinėms problemoms. Nors klausimai čia kyla labai įvairūs ir sudėtingi, tačiau jie jam atrodo kaip viena problema, būtent: kontrasto ir opozicijos tarp krikščionybės ir pasaulio problema. Iš čia kyla pagrindinis uždavinys ateičiai: išaiškinti, kokia turi būti krikščionybės laikysena pasaulio atžvilgiu.

Troeltsch savo sintetiniu palinkimu derinti doktriną ir gyvenimą yra truputį panašus mūsų Šalkauskiui, kuris taip pat kėlė principų ir momento reikalavimų derinimo reikalą.

Socialinės srities aptartis

Prieš pradedant gilintis į Troeltsch'o visuomeninį mokslą, reikia susipažinti su tuo, ką jis laiko visuomenine realybe. Jis mano, kad "visuomenė yra neaptariamas dalykas. Tai yra abstrakcija, taip kaip istorija, civilizacija ir pan. Apie jas tik diletantai kalba, kaip apie visumą... Net aštriausias mąstytojas, kuris sugeba dalykus apžvelgti plačiausiu žvilgsniu ir aptarti abstrakčiausiais terminais, kai jis pradeda galvoti apie visuomenę, kaip apie visumą, jaučia, kad jo idėjos išsiblaško įvairiomis kryptimis į nepabaigiamus suskirstymus, kurių negalima vienu žvilgsniu apimti" (I., p. 29).

Tačiau mokslinio darbo reikalui Troeltsch yra priverstas susidaryti socialinės srities apimtį. Jis ją susidaro atribodamas socialinę sritį nuo tiesioginės politinės srities ir atremdamas ją į ekonomiką.

Sociologija jam reiškia tą visuomeninių reiškinių sritį, "kurie

nėra reguliuojami nei valstybės, nei politinio intereso, nors netiesioginiai yra jų įtaigojami. Socialinė sritis susideda iš įvairių klausimų, kylančių ekonominiame gyvenime: iš įtampos, kylančios tarp įvairių grupių su skirtingais papročiais ir tikslais, iš darbo pasidalinimo, iš klasių organizacijos ir kitų interesų" (I., p. 28). Dėl to modernusis sociologijos mokslas ją supranta kaip ekonominį fenomeno padarą.

Turint galvoje, kad Troeltsch'ui sociologija nėra klausimas apžvelgiamas vienu žvilgsniu ir kad jis yra greičiau "dalis negu visuma", tai ir jos santykis su krikščionybe nėra vienalytis. Tai yra greičiau kai kurių sociologijos klausimų, ypač dabar iškylančių, santykis su ja (I., p. 29).

Religija ir darbas

Troeltsch religijai pripažįsta reikšmingą vaidmenį tiek gyvenimo apskritai tiek toje jo dalyje, kuri vadinama socialine. Tačiau jis konstatuoja vieną sritį, kuri ypač stipriai priešinasi religijos įtakai. Tai būtent yra darbo sritis.

Jis rašo: "Ypač ta ekonominė socialinė sritis, kuri apima darbo pasidalinimo klausimus, visada pasilieka nepriklausomu reiškiniu, su savitais socialiniais pagrindais, ne taip kaip bendravimo dvasia, kuri yra kilusi iš religinių idėjų"(I., p. 30).

Kaip nereikia svarstyti religijos ir visuomeninių mokslų santykio klausimą

Troeltsch nepritaria vien dogmatiniam socialinių problemų svarstymui. Kritikuodamas vieną mokslininką jis rašo: "Natusius surenka tam tikras visuomenines formas į vienybę ir šią vienybę pastato prieš krikščioniškosios sociologijos vienybę. Paskui šias dvi vienybes suveda: vieną – į protą, kitą – į apreiškimą to paties objekto, dėl to, kad galų gale Dieve jos susijungia. Ši klaida kyla iš krikščionių teologų palinkimo reiškinius suvokti, kaip vienybę ir pastatyti prieš absoliutinę krikščionybės prigimtį; paskui tas vienybes privesti prie bendro šaltinio ir tokiu būdu išspręsti visas problemas. Tai yra klaida, kuri išnyksta, jei problema yra pastatoma nesuinteresuoto istorinio tyrinėjimo šviesoje" (I, p. 27).

Kuriant sociologinę vienybę ir ją pastatant prieš krikščionybės vienybę yra kuriamas sociologinis dogmatizmas. Ir ši klaida yra dažnai padaroma ne teologinių dogmatikų, bet tų, kurie sociologiją grindžia gamtos mokslais (I, p. 27).

Troeltsch, atsisakydamas per greitų jungimo ir sintetinimo pastangų, išvengia suskaldymo žmogaus gyvenimo į sisteminius aukštus. Nors jo visuomeninis vaizdas yra mažiau sisteminis, tačiau tuo pačiu jis yra ir mažiau suskaldytas.

Krikščionybė ir valstybė

Krikščionybės santykiai su valstybe yra buvę skirtingi įvairiais laikais. Tačiau šie santykiai Troeltsch'ui atrodo nėra tesioginės kilmės. Evangelijose "nėra jokios minties apie valstybę" (I, p. 59).

Senaisiais amžiais krikščionijos tiesioginė įtaka valstybei buvo labai menka. Nėra ko apie ją kalbėti prieš Konstantino ediktą. Tačiau ir po jo Troeltsch pasigenda bet kokios krikščionybės tiesioginės įtakos Romos imperijai. "Man atrodo, – rašo jis, – kad tuo atžvilgiu krikščionybės įtaka valstybei buvo labai menka" (I, p. 54).

Viduramžiais valstybės ir krikščionijos santykiai buvo labai tamprūs. Jiems nagrinėti Troeltsch paskiria antrąją dalį savo pirmosios knygos, į kuriuos mes tačiau šiame pranešime neturime galimybės gilintis. Į viduramžinius santykius Troeltsch žiūri kaip į gerai išbalansuotus santykius. Jis, kalbėdamas apie tuos laikus, pastebi: "Anksčiau bažnyčios rado galimybės socialinius klausimus spręsti savo keliu. Dėl to, kad jos įstengė visuomenę ir valstybę išlaikyti natūralioje viena nuo kitos priklausomybėje" (I, p. 33).

Vėliau ši santarvė pairo. Protestantizmo atneštus valstybės ir bažnyčių santykius Troeltsch laiko neaiškiais. Jis rašo: "Protestantizmo laikų bažnyčios su savo laisve yra netikros, ko jos nori iš valstybės. Kartais jų tikslas yra krikščioniška valstybė, o kartais tik bažnytiškai visuomeninė veikla, vykdoma greta valstybės" (I, p. 33).

Evangelija ir sociologija

Krikščionybė Troeltsch'ui nėra joks klasių kovos padaras. Jis mano, kad Naujajame Testamente nėra nei jokių sugestijų, nei formulavimų socialiniu klausimu. Čia yra grynai religinis reikalas su praktišku krikščioniškų idealų pritaikymu kasdienai. Dievo karalystės sąvoka, Troeltsch'o manymu, taip pat nebuvo joks pažadas kenčiantiems sumažinti socialinius vargus.

Dėl to į krikščionybę mes negalime žiūrėti kaip į stebuklingą Dievo įsikišimą į socialinius klausimus. "Ji neduoda perkeisto socialinio idealo, išreikšto transcendentiniais terminais" (I, p. 48). Dėl to nėra pagrindo kalbėti apie krikščionybę, kaip apie socialinę revoliuciją, ateinančuą iš Dievo.

Ką tad Evangelija reikšmingo padarė socialiniams žmonių santykiams? Troeltsch'o nuomone, čia buvo pašalintas žemiškosios laimės principas iš vadovaujančios vietos visiems žmonių santykiams. Čia žmogus atsisakė materialistinio socialinio idealo ir visa būtybe atsigręžė į Dievą. "Eudeimonizmas, arba laimės principas, kaip vyriausias vadovas moraliniame, politiniame ir ekonominiame gyvenime, buvo pakeistas" (I, p. 49).

Evangelijos individualizmas

Troeltsch labai pabrėžia Evangelijos individualizmą ir laiko jį "taip radikaliu, kad jis praskrodžia visas natūralias užtvaras ir skirtingumus religinės sielos vertės idealu. Yra aišku, kad šis individualizmas yra galimas tik ant religinės bazės" (I, p. 55). Troeltsch, kaip protestantas, nepagaili, kiek galėdamas, labiau pabrėžti Evangelijos individualizmą. Iš individualizmo jis išveda ir krikščioniškąjį universalizmą, kuris sulaužo visas užtvaras.

Evangelijos pažiūra į pasaulį

Troeltsch'ui gana sunku susidaryti nuomonę, kokia yra Evangelijos pažiūra į pasaulį. Jam yra tikras dalykas, kad Kristus nepadėjo skiriančios linijos tarp Bažnyčios ir pasaulio (I, p. 100). Net nusidėjėliuose jis matė natūralaus ir naivaus gerumo. Tačiau savo "Dievo karalystę" jis pastatė prieš "pasaulio" idėją, kaip prieš "šėtono karalystę".

Šis kontrastas juo toliau, juo labiau buvo juntamas krikščioniškame socialiniame moksle. "Visa tolimesnė minties ir organizacijos raida buvo apspręsta šiuo požiūriu" (I, p. 102). Iš čia kilo asketizmas ir vienuoliniai sąjūdžiai; čia išsivystė ir priešingybė tarp Bažnyčios ir pasaulio.

Evangelijos dualizmas

Norėdamas giliau išsiaiškinti pasaulio ir religijos konfliktą, Troeltsch prieina įsitikinimo, kad Evangelija duoda pagrindą tam tikram dualizmui. "Kur yra siekiama Dievo ar gyvenimo Dieve, ten kyla mirtingumo, nevertumo ar tuštybės jausmas visoms žemiškoms vertybėms, ir religija išsivysto į išgelbėjimo vyksmą" (I, p. 102). Iš čia kyla žemiškojo gyvenimo nevertinimas. "Tai, žinoma, reiškia tikrą dualizmą, reiškia tikėjimą į principą, t.y. į pasaulį, kuris yra priešingas Dievui. Bet tai nebuvo neišvengiama išvada" (I, p. 102). Transcendentalumas ne būtinai su savim neša pasaulio paneigimą. Tačiau šios minties Troeltsch toliau čia neaiškina. Vietoj to, jis labiau išryškina Evangelijos dualizmą. "Iš vienos pusės Jėzus skelbė savo etikos rigorizmą ir griovė žemiškųjų interesų jėgas, reikalaudamas gyvenimo paprastumo ir pasitikėjimo Dievu. Iš kitos pusės jis priėmė žydų tikėjimą į pasaulio sutvėrimą ir tuo būdu jis neabejotinai priėmė pasaulį su jo nekaltais džiaugsmais į dievišką sąrangą" (I, p. 102). Atsižvelgiant į tai, jam atrodo, kad Evangelijos neigiamas nusistatymas pasauliui, jausmui ir prigimčiai yra ne tiek neigiamas nusistatymas, kiek indiferentiškas. Tačiau iš to yra kilę didelis minties susimaišymas. "Jeigu Evangelijos etikai būdingas savęs išsižadėjimas ir įstatymų griežtumas, tai kai kuriem atrodė teisinga ir atvirkščiai sakyti, būtent: viskas, kas sunku – priešinga prigimčiai ir reikalauja savęs išsižadėjimo, – tarnauja Evangelijos dieviškam įstatymui. Daugelis užmiršo, kad evangelinis išsižadėjimas turi pozityvinį tikslą, būtent: Dievo meilę ir žmonijos meilę. Ir tik šio tikslo šviesoje tenka vertinti Evangelijos priemones.

Apaštalo Pauliaus sociologija

Troeltsch sako, kad garsusis apaštalo Pauliaus meilės himnas pasilieka ant religiškai individualistiškų pagrindų. Tai reiškia, kad

visuomeniškai jis visų nesulygina. Šalia individualizmo, apaštalo himne išryškėja dar kita reikšminga idėja, būtent: klusnumas Dievo valiai ir Jėzui Kristui. Tačiau šis klusnumas nesiriboja vien religine sritimi, bet paliečia ir socialinius santykius. Apaštalas Paulius liepia vergams likti klusniais savo šeimininkams.

Lygumo klausimas

Čia iškyla asmenų lygumo ir nelygumo klausimas. Troeltsch yra įsitikinęs, kad apaštalo Pauliaus skelbtoji "lygumo idėja yra apribota tik religinei sričiai" (I, p. 72). Ji yra greičiau visų "negatyvinė lygybė prieš begalinį Dievo šventumą" (I, p. 72). Taip pat Dievo teikiamos išganymo malonės lygybė yra savotiška lygybė. "Ji remiasi ne visų bendru prigimties reikalavimu ar bendra teise, bet Dievo malonės nedalomumu..." (I, p. 72). Nepaisant to, kad visi žmonės gauna visą Dievo malonę, jų išganymas nėra lygus. Ar to nelygumo priežastis yra tik žmogaus kaltėje, ar ir Dievo valioje? Čia, pasak Troeltsch'o, į Pauliaus mokslą įšliaužia netikrumas. Netikrumo klausimas yra ne vien teologinis, bet ir sociologinis. Jis yra turėjęs didelių visuomeninių pasekų per šimtmečius.

Lygybė Bažnyčios gyvenime

"Krikščionybė, labai radikaliai pabrėždama lygumo idėją Dievo akivaizdoje ir įvesdama ją į visą dvasinį gyvenimą, tuo pačiu buvo labai atsargi su bandymu įvesti šią lygybę į pasaulinių santykių ir viešųjų institucijų sritį" (I, p. 75).

"Bažnyčia visada instinktyviai išsigąsta visų lygybės idėjų, nepaisant didelio artumo joms (I, p. 76)... Antra tarius, ji yra toli nuo kiekvieno teorinės aristokratijos mąstymo kelio: nuo mokslo, suteikiančio valdžios ir privilegijų kai kuriems asmenims, ar tai ant natūralaus talento, ar tai ant istorinės atrankos pagrindo" (I, p. 76).

"Šios idėjos nuo Pauliaus laikų veikė krikščioniją didesniame ar mažesniame laipsnyje. Jos stovi priešais kitas lygybės idėjas, kurios iškilo Europos gyvenime" (I, p. 75).

Nelygybės nauda visuomenei

Radikaliai nepašalinant iš gyvenimo socialinių nelygumų, jie daro įtakos religiniam gyvenimui. "Žemiškasis nelygumas veikia religinę lygybę, kaip medžiaginė forma. Ji sudaro akstiną reikštis religiniam lygumui" (I, p. 76).

Apaštalas Paulius "iš nelygybių santykio su pagrindine religijos idėja padaro progą meilės veiklai" (I, p. 77). Dėl to iš krikščionių jis reikalauja "noriai priimti esančius nelygumus" (I, p. 78). Apaštalo Pauliaus lygumo mokslas turi dar ir svarbesnių gerumų. Troeltsch mano, kad čia yra išvengiama žmogaus pavergimo, kuris atsirastų, jį prie kito derinant. Čia "individas į visumą teįeina ne kaip dalis (kas atsitinka daugumoje socialinių sistemų), bet su visa savo būtybės visuma, su savo pozicija. Vienijančios Dievo valios jis yra pageidaujamas bendruomeniniame gyvenime su specialiomis savo savybėmis. Jis nėra čia nei absorbuojamas, nei prapuldomas. Jis čia yra greičiau specialios etinės vertybės įrankiu, o šis yra reikalingas visumai" (I, p.79).

Koservatyvinės ir revoliucinės tendencijos Bažnyčioje

Išeidamas iš šv. apaštalo Pauliaus mokslo Troeltsch svarsto konservatyvinio ir revoliucinio prado reiškimąsi Bažnyčios gyvenime. Į apaštalą Joną jis žiūri, kaip į revolucinio prado atstovą Naujajame Testamente. Šios idėjos esančios išreikštos Apokalipsėje.

Apaštalo Pauliaus konservatyvizmas

"Pauliaus Bažnyčia pasaulyje yra priešinga revoliucinėms išvadoms, apreikštoms Apokalipsėje. Paulius pripažįsta valstybę ne tik kaip Dievo leistą instituciją, bet ir giria ją už jos rūpestį tvarka, teisingumu ir išorine dorove" (I, p. 80). Taip pat liepdamas vergamas klausyti savo šeimininkų, Paulius parodo savo lojalumą esančioms visuomeninėm formoms.

Dėl apaštalo Pauliaus mokslo Bažnyčia yra ilgus šimtmečius išbuvusi konservatyvi visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Ir Troeltsch stebisi, kaip krikščionybė su savo taip išryškintu

individualizmu, galėjo taip padaryti. "Yra nuostabu, kad iš pagrindų revoliucinis ir radikalus neaprėžto individualizmo ir universalizmo principas priėmė tokią konservatyvią laikyseną socialiniuose klausimuose. Tačiau nepaisant to, krikščionybė ugdė revoliucinę įtaką... nepaisant savo pasidavimo krikščionybė sugriovė Romos valstybę" (I, p. 82).

Konservatiškumas ir revoliucingumas krikščionybėje

"Krikščionybė, atrodo, daro įtakos socialiniam gyvenimui dviem būdais: iš vienos pusės ji ugdo idealistinį anarchizmą ir meilės komunizmą... iš kitos pusės savo konservatyvine kryptimi ji ugdo klusnumo Dievo valiai nuotaiką, kai ji kalba apie pasaulinę santvarką. Bet ji gina stiprią nepriklausomybę, kai kalba apie jos pačios organizaciją" (I, p. 84). Pirmasis idealas nuolat gimdo revoliucinius planus; antrasis ugdo konservatyvų nusiteikimą ir kantrybę.

"Ir taip nuo seno konservatyvinis ir revoliucinis elementas krikščioniškoje galvosenoje yra vienas šalia kito ir vienas kitam klasišku būdu sudarydami visuotinį krikščioniškąjį standartą" (I, p. 48).

Troeltsch kelia klausimą, koks yra ryšys krikščionijoje tarp konservatizmo ir revoliucingumo. Gyvenime jie taip reiškiasi, kad nori vienas kitą sunaikinti, vienas kitą pakeisti. Tačiau galbūt jos nėra viena kitos pakaitalas, bet viena kitos papildymas. Jos galbūt net "viena kitai priklauso ir yra vieningos toj idėjoj, iš kurios jos yra kilusios?" (I, p. 80-85).

Pirmųjų krikščionijos amžių visuomeninė praktika

Bendruomenės idėja. Troeltsch labai santūriai vertina krikščionijos įnašą į visuomeninį gyvenimą, naujų visuomeninių formų atžvilgiu. Tačiau visuomeninės dvasios atžvilgiu jis ją vertina labai aukštai. Jis mano, kad mūsų turima bendruomenės idėja yra krikščionybės padaras. Tiesa, senosios Romos teisė turėjo juridinio asmens sąvoką. Šis visuomeninis junginys buvo suvokiamas, kaip asmens fikcija (persona ficta). Krikščionybė at-

nešė visuomenei visai naują, iki šiolei nežinomą, bendruomeniškumo pagrindą. Juo čia yra ne fiktyvinis asmuo, bet antgamtinis veiksnys. Krikščionys sukūrė bendruomenę, kurios kilmė, prigimtis ir tikslas yra antgamtiniai. Tačiau ši bendruomenė yra kartu ir realus visuomeninis faktas šalia valstybės ir kitų organizacijų. Atsirado organizmas, kuris yra palaikomas daug aukštesnio principo, negu ikišiol buvo žinomi. Ji davė visuomenei transcendentinį centrą, gyvą, dvasinę vienybę. "Čia santykiai visumos su dalimis ir dalių vienos su kita atrado gilų tarpusavį pagrindą. Principai: vienybės ir daugybės čia pasirodė lygiai realūs ir lygiai būtini elementai viską apimančioje Dievybėje" (I, p. 97-98). Lengva suprasti, kad šitokio centro sutelkta visuomenė buvo ir labiau suvienyta ir labiau laisva, nes sujungta neiškreipiant niekieno prigimties.

Šios idėjos anų laikų valstybei neturėjo įtakos, bet jos pradėjo raidą, kuri turėjo didžiausios reikšmės politinei ir visuomeninei minčiai (I, p. 97).

Turtas ir darbas. Pirmųjų krikščionių pažiūros į nuosavybę klausimu Troeltsch laikosi nuomonės, kad ji buvo pripažįstama. Tačiau turtas ten nebuvo ekonominė problema, bet etiškai religinė problema. Buvo rūpinamasi, kaip suderinti meilės radikalizmą ir natūralaus pragyvenimo reikalus (I, p. 116). Viskas, kas atliko nuo pragyvenimo, turėjo būti atiduodama. Krikščionių bendruomenės susiorganizavimas yra pagarsėjęs (I, p. 124).

Darbas pirmųjų krikščionių buvo vertinamas ne dėl jo produkto. Jis buvo likomas naudingas greičiau kaip asketinė priemonė kūnui. Tačiau apskritai krikėčionybė padidino darbo pareigos jausmą (I, p. 119).

Profesijos ir luomo klausimas. Krikščionys nekritikavo tuolaikinės socialinės struktūros. Sąjūdis, kurį jie kėlė, buvo ne socialinis, bet filantropinis. Nors pirmieji krikščionys turėjo skirtingų užsiėmimų, bet jie neturėjo "pašaukimo" arba profesijos, tokios, kokia atsirado antroje pusėje Viduramžių ir protestantų praktikoje (I, p. 121).

"Patys įvairūs užsiėmimai vargiai ar buvo laikomi turį savo nuosavą pozityvinę vertę ar vidinį ryšį su religinėmis vertybėmis " (I, p. 126). Dėl to pirmieji krikščionys į luomo skirtumus žiūrėjo su visišku indiferentiškumu. Pasak apaštalo Pauliaus, "kiekvienas tepasilieka tame pašaukime, kokiame jis yra pašauktas" (1 Kor,

7, 20). Pirmieji krikščionys neėmė šių pareigų: teisėjo, karininko, dramos artisto, retorikos. Profesiją jie suprato ne tiek, kaip pašaukimą, kiek kaip dalį, kuri yra tekusi.

Krikščioniškoji civilizacija. "Krikščioniškos civilizacijos idėjos, arba tokios dvasios, kuri stengtųsi atnaujinti ir persunkti visuomeninį gyvenimą, nebuvo" (I, p. 126). Pirmaisiais krikščionijos amžiais civilizacija buvo grynai pajūrio miestų civilizacija. Kai tuo tarpu Viduriniais amžiais ji buvo agrarinė ir industrinė su pastovia organizacija. Labdaringos įstaigos, suorganizuotos vyskupų ir vienuolynų, pasiekė Viduramžių laikus. Tačiau "idėja suvienyti meilės vardu socialines sąlygas Bažnyčioje išnyko" (I, p. 137).

Prekyba. Prekybinis momentas turėjo būti ryškus pirmaisiais krikščionijos amžiais. Vienuolynai parduodavo savo produktus. Iki IV a. dvasininkija gyveno iš prekybos (I, p. 127). Diokleciano laikais imperijoje buvo sureguliuotos kainos. Troeltsch mano, kad tada buvo išvystytas objektyvios, teisingos ir nustatytos kainos mokslas, kuris šiandien yra žinomas moraliniame ir teisiniame Bažnyčios moksle. Jam atrodo, kad tai buvo ne teorinis, bet praktinis reikalas (I, p. 128). Kaip atsirado piktnaudojimų, Bažnyčia pradėjo įtartinai žiūrėti į urmo prekybą ir į nuošimčius. Ilgainiui visuomenė perėjo iš piniginės ekonominės sistemos į žemės ūkio sistemą. Palūkanų ėmimas tada buvo uždraustas.

Vergija. Vergų ir vergvaldžių santykiuose dominuoja pauliniškas patriarchalizmas: artimi šeimyniški santykiai. Šeimininkas rūpinasi savųjų fizine ir dvasine gerove. Išoriškai vergija buvo turtinių santykių dalis. Bažnyčios reakcija prieš vergiją buvo ne socialinės reformos pobūdžio, bet socialinių žaizdų gydymo pobūdžio. Ir šiuo atžvilgiu ji sudaro puikų žmonijos istorijos skyrių. Šeimos teisės pripažintos vergų šeimai. Pašalinta socialinio nelygumo kliūtis moterystei sudaryti. Vergams buvo leidžiama užimti vietas Bažnyčioje. Tik Grigalius Didysis šį pastarąjį leidimą atšaukė.

Prigimtinė teisė. Šiame laikotarpyje krikščionija pasisavino ir prigimtinės teisės idėją. Prigimtinės teisės koncepciją, Troeltsch'o manymu, krikščionys yra paėmę iš stoikų. Stoikai jau skyrė absoliutinę prigimtinę teisę nuo reliatyviosios. Absoliučioji prigimtinė teisė yra ta, kuri išreiškia tokius prigimties dėsnius, kokie jie turėtų būti. Reliatyvioji prigimtinė teisė yra ta, kuri faktiškai

reiškiasi dabartiniame žmonių gyvenime. Absoliutinę prigimties teisę krikščionybė atrėmė į pirmuosius žmones, kurie buvo rojuje. Atsiremdama į absoliučiąją prigimtinę teisę, krikščionybė rado priemonę su savo dorovės mokslu arčiau prieiti prie reliatyviosios prigimtinės teisės.

Troeltsch šį prigimtosios teisės mokslą vadina fikcija (I, p. 160). Ši fikcija buvo reikalinga tam, kad būtų galima kalbėti apie krikščioniškosios civilizacijos vienybę. Ir tik ši fikcija, pasak jo, tą vienybę padaro įmanomą. Jos dėka krikščionija nori sukrikščioninti valstybę. Krikščioniškas prigimties teisės suvokimas užbaigė tam tikrą procesą krikščionijoje. Pirmoji šio proceso fazė yra buvusi indiferentiškumas natūraliam pagrindui. Tai esą išreikšta Evangelijose. Paskui Bažnyčia pradėjo toleruoti natūralų pagrindą, kurį ji rado besireiškiantį valstybinėje natūralioje teisėje. O trečioji fazė prasideda su Viduramžiais, kada krikščionybė pradėjo žiūrėti į prigimties teisę kaip į Apvaizdos paruoštą pagrindą krikščionijai.

Prigimtosios teisės reikšmė. Troeltsch mano, kad "prigimtosios teisės teorija, nors teoriškai yra visai sudužusi, tačiau praktiškai turi didžiausios reikšmės žmonijos civilizacijos istorijai ir socialinei evoliucijai. Tai yra tikra bažnytinė civilizacijos doktrina ir, kaip tokia, ji yra taip svarbi, kaip Trejybės doktrina, ar kitos pagrindinės tiesos" (I, p. 160).

Krikščionys įprato žiūrėti į prigimtinę teisę, kaip į integralinę savojo mokslo dalį. Ant šio mokslo jie statė visą viduramžinę socialinę sąrangą. "Tačiau toje prigimtinėje teisėje dar tebėra stoiško racionalizmo šaknis. Dievo santykis su pasauliu ten buvo suvokiamas lyg sielos su kūnu. Buvo išpažįstama visų protingų būtybių lygybė. Iš šios šaknies kils racionalistinės reakcijos ir iki XVII a. išvystys savo pilną jėgą, kuri sugriaus pačią bažnytinę civilizaciją. Civilizacijos vienybė buvo įmanoma tik ant teokratijos pagrindo kartu su prigimties teise" (I, p. 161).

Apskritai Troeltsch labai vertina prigimtosios teisės idėją. Jis yra vienas tų, kurie deda labai dideles pastangas įrodyti, kad protestantizmas, ypač liuteronizmas, yra pasilikęs sau prigimtinės teisės idėją. Bet jis eina dar toliau ir mano, kad absoliutinės prigimtinės teisės idėja, kuri krikščionijoje buvo atstovaujama rojaus žmogaus idėjos, yra įkvėpusi socializmą ir komunizmą. Jis rašo: "Iš nenusikaltusio žmogaus idealo gimė prigimtinės teisės

teorija, komunizmas ir socializmas. Šis pastarasis, laisvindamasis iš moderniosios prigimtinės teisės, tikisi paramos iš rojaus žmogaus idėjos, suprastos taip, kaip jį supranta Bažnyčia" (I, p. 162).

Kritiškos pastabos

Troeltsch'o kelias. Troeltsch yra savotiškas. Savo kilme yra protestantas ir socialistas, bet ne marksistas. Tačiau jo viso gyvenimo socialinės studijos yra jį nuvedusios taip toli, kad jis nebesiekia nei vieno, nei kito savo išeities taško. Savo išvadomis jis yra išsilaisvinęs iš protestantiškojo individualizmo ir labai priartėjęs prie katalikiškojo visuomeninio gyvenimo supratimo. Šiame kelyje jam nemažai yra pagelbėjęs socializmas. Tačiau jis jam negalėjo pagelbėti per daug. Jis negalėjo jam padėti suvokti pagrindinės katalikiškos visuomeninės idėjos, kurią Evangelija išreiškia "Dievo karalystės" sąvoka, o gyvenime reiškiasi kaip visuotinė, Katalikų Bažnyčia. Troeltsch labai gerai suvokia Evangelijos individualizmą, bet jis nemato joje organizuoto gyvenimo užuomazgos.

Iš kitos pusės protestantiškasis gilinimasis į religinių tiesų sąryšį su gyvenimu Troeltsch'ui yra pagelbėjęs išsisaugoti socialistinio materializmo. Marksas ir marksizmas beveik nefigūruoja jo sistemoje. Žinant, kad jis gyveno marksizmo žydėjimo laikais, šią nepriklausomybę reikia labai vertinti. Į socialines problemas jis atėjo su krikščioniška žvilgsniu, atidengdamas pagrindinių visuomeninių santykių ryšius su krikščionybe. Jo socializmas, jo paties žodžiais, yra krikščionybė be kompromisų (II, p. 727). Socializmas jam yra tūkstantmetės Kristaus karalystės idėja iš Apokalipsės, išreikšta žmonėms suprantamais žodžiais.

Troeltsch'o socializmo supratimas yra atskiras ir platus klausimas, kurį norint svarstyti, reikėtų plačiau susipažinti su tais jo raštais, kurie liečia labiau tiesioginiu būdu moderniuosius laikus.

Krikščionybės laisvumas. Apžvelgiant Troeltsch'o mokslą apie krikščionybės santykius su sociologija, į akis krenta, kad jis krikščionijos šaltiniuose nepastebi jokių socialinių rėmų, kuriuos krikščionybė pirštų visuomenei. Ar į tai negalima žiūrėti kaip į gilų krikščionybės vidinio laisvumo apsireiškimą? Krikščionybė, išlaisvindama žmogų Dievui, jo nepavergia jokiai socialinei nustatytų formų sąrangai.

Tiesa, mes turime pastebėti, kad Troeltsch, akcentuodamas krikščioniškąjį individualizmą, neatkreipia pakankamai dėmesio į tai, kad Kristus kalba apie sąrangą ir ją įsteigia. "Dievo karalystė" nėra toks svetimas Kristaus mokslui dalykas, kaip Troeltsch norėtų manyti. Jeigu ji ir nebūtų Evangelijose aiškiais žodžiais išreikšta, tai ji nuosekliai išplauktų iš meilės visuotinumo, taip ryškiai išreikšto tiek Evangelijose, tiek apaštalo Pauliaus meilės giesmėje. Į apaštalo Pauliaus nepasirinkimą revoliucinio kelio savo meilei įgyvendinti nėra būtino reikalo žiūrėti kaip į tos meilės aptemimą. Veikiau priešingai. Apaštalas Paulius, atsisakydamas revoliucinių priemonių savo meilei įgyvendinti, atsisako visuomeninių revoliucijos žaizdų ir liudija savo meilės pranašumą virš visų socialinių skirtumų.

Taigi, evangeliškoji meilė reikalauja sąrangos. Meilė nėra įmanoma be santykiavimo. Dėl to bendradarbiavimo principas "Dievo karalystės" idėjos formoje yra įvestas krikščionijon taip pat tvirtai, kaip ir jos individualizmas. Tačiau viena yra įvesti bendruomenės principą, o kita – nustatyti jai visuomenines lytis. Šio darbo nei Kristus, nei apaštalas Paulius nesiėmė ir tuo nesiėmimu ne tik krikščionybės visuotinumą, bet ir jos gilų laisvumą paliudijo.

Kalbant apie apaštalą Paulių, galima paminėti, kad jo tiesiog aistringi pasisakymai prieš Senojo Testamento socialinius varžymus yra šios minties patvirtinimas iš kitos pusės. Ir beveik nesuprantama, kodėl Troeltsch į tai neatkreipė dėmesio. Nors tai jam būtų buvę labai artima ir kaip protestantui, ir kaip krikščioniškojo individualizmo gerbėjui.

Bendruomenės idėja. Troeltsch labai pabrėžia krikščionybės nuopelną teisingai bendruomenės idėjai susidaryti. Jeigu Troeltsch yra teisus, sakydamas, kad krikščionybė yra davusi tikrąjį metafizinį bendruomenės pagrindą, tai iš to būtų galima daryti kai kurias išvadas. Tada išeitų, pirmiausia, kad mums į valstybę ar į kitų faktorių sudaromą visuomenę nereikėtų žiūrėti nei kaip į būtiną ar tvirčiausią pagrindą organizuoti bendruomenei. Išeitų, kad bendruomenė yra galima ir be to. Ir šis teorinis laimėjimas galėtų sudaryti reikiamą pagrindą žmonėms pasaulyje laisvai organizuotis.

Jeigu be krikščionybės pagalbos yra neįmanomas suvokimas vienijančios, derinančios bet nepavergiančios bendruomenės, tai

tas tuo pačiu mums padeda susivokti ir tose vertybėse, kurios yra siūlomos bendruomenės pagrinduosna.

Iš to, kad krikščionybė neivedė ribotų socialinio gyvenimo formų ir mums nereikia daryti išvadų, kad ligi šiolei besireiškiančios visuomeninio gyvenimo formos yra jau visos, kurias krikščionybė gali duoti. Galbūt, kad mūsų laikai savo judria struktūra yra pašaukti kai ką naujo duoti. Ypač mums yra įdomu, ar krikščionybė šiais laikais negali rasti naujų reiškimosi formų, kurios galėtų laikytis nors ir be valstybės paramos pasaulyje.

Prigimtinė teisė. Troeltsch praktiškai labai teigiamai įvertina prigimtinę teisę, tačiau teoriškai jis joje randa viso negerumo šaknis. Tačiau kaltinant prigimtinę teisę kaip įvairių negerumų versmę, negalima išvengti kaltinimo ir tos prigimties davėjui. Kitaip, į nusikaltimą prisieina žiūrėti kaip į teisėtą dalyką. Bet įvedant teisės momentą nusikaltimui pagrįsti, išpažįstama, kad blogio principas yra savarankiškas ir teisėtas dalykas gyvenime. Bet tai jau būtų dualizmas. Ir Troeltsch, nors ir saugodamasis šio pavojaus, nėra nuo jo visai laisvai.

O. Schilling ir J. P. Steffes, kritikuodami Troeltsch'o prigimties mokslą, pažymi, kad prigimtinė teisė turi dorinio veikimo pagrindą tiek Evangelijose, tiek apaštalo Pauliaus raštuose. Kristus sako: "Taigi, visa, ko jūs norite, kad žmonės jums darytų, ir jūs jiems darykite. Nes tai yra įstatymas ir pranašai" (Mt 7, 12). Matome, kad šiuo atveju, Kristus prigimties įstatymą suformuluoja beveik panašiais žodžiais, kaip jį paprastai formuluoja filosofai. O apaštalas Paulius prigimties įstatymą skelbia kaip Kristaus įstatymą. Jis rašo: "Kada pagonys, kurie neturi įstatymo, prityrimu daro tai, ko reikalauja įstatymas, jie, įstatymo neturėdami, yra patys sau įstatymas. Jie parodo, kad įstatymo darbas įrašytas į jų širdis, jų sąžinei jiems tai liudijant ir jų mintims vienai kitą skundžiant arba ginant, tą dieną, kurią Dievas teis paslėptuosius žmonių darbus, taip, kaip aš skelbiu per Jėzų Kristų" (Rom 2, 14-16).

Taigi, prigimties įstatymas yra ne tik užrašytas krikščioniškuose apreiškimo šaltiniuose, bet jis ten yra išreikštas kaip dorinio veikimo norma krikščioniui.

Kyla klausimas, kodėl Troeltsch to nepastebėjo? Galbūt, kad yra kaltas pats išeinamasis jo studijų taškas. Jo studijų pradžioje kontrastas ir opozicija tarp pasaulio ir krikščionybės yra pagrin-

TAUTINĖS ATMINTIES ŠAUKSMAS IR ABUOJUMAS KULTŪROJE

DR. KAZYS ĖRINGIS

XX a. trukmėje Lietuvos valstybė antrą kartą dabar atkuriama ne kaip imperija ar jos užuomazga, o kaip valstybinis darinys apsaugoti lietuvių tautą nuo pražūties. Dabartinė Lietuva – tai lietuvių daugumos valstybė, tęsianti tradicijas kartu apsaugoti joje dabar gyvenančias vietines neskaitlingas tautybių ir religijų bendruomenes. Tai buvo įteisinta labai seniai, XVI a. Lietuvos Statutuose ir galiojo daugiau negu 300 metų. Tai buvo įtvirtinta ir visose prieškarinės Nepriklausomos Lietuvos Konstitucijose bei įgyvendinta šalies kasdienybėje. Tai laiduojama dabar, kovo

---

dinė prielaida, kurios metafiziško patikimumo jis nepatikrina. Dėl tos priežasties jis pakankamai neišsiaiškina, ką Evangelijose reiškia tas "pasaulis", kuris yra Dievo karalystės opozicija. Turėdamas prieš akis "pasaulio" ir Kristaus mokslo kontrastą, jis nepastebi svarbesnio momento. Evangelija iš tikrųjų savo metafiziniame pagrinde yra ne skyrimas gerųjų nuo blogųjų, bet jų jungimas. Jų atskyrimas yra tik kaip evangelinės idėjos neįvykimo paseka. Dėl to Paulius ir skelbia ne kokią naują segregaciją, bet, priešingai, skirtumų išnykimą. Jis rašo apie Kristų: "Jis tai iš abiejų padarė viena: jis sugriovė savo kūnu tarpinę sieną, neprietelystę. Jis panaikino savo nutarimais įsakymų įstatymą, kad pats savyje, darydamas ramybę, padarytų iš dviejų vieną, naują žmogų ir kad suderintų abu viename kūne kryžiumi, užmušęs savyje neprietelystę" (Ef 2, 14-16).

Atskyrimas gerųjų nuo blogųjų žemiškame gyvenime yra iš esmės sektantinė idėja. Reformacija buvo reakcija prieš buvimą kartu nusidėjėlių ir šventųjų. Tai yra tam tikro nekantrumo apraiška krikščioniškame gyvenime, tebeturint daug visuomeninių pasekų.

11-ąją atsikūrusios Lietuvos valstybės laikinuosiuose konstituciniuose aktuose ir rengiamos Konstitucijos projekte. Gi priešiškai nusistačiusiems Lietuvos valstybei ir valstybingumui kolonistams, ketinantiems prisisiurbti prie vietinių tautinių bendrijų sluoksnių, dera iš Lietuvos išvykti. Pagaliau visi pasišventę kitos tautinės valstybės tradicijai tautinių bendrijų sluoksniai turėtų ir iš Lietuvos, ir iš Lenkijos, ir iš Rusijos išvykti ir prisiglausti prie savo tikrosios Motinos Tėvynės. Lietuva, lygiai kaip, pavyzdžiui, ir Lenkija, nėra viduramžių imperinis tautybių sąvartynas. Į dabartinę Lietuvą, kaip daug kur, yra tik nežymiai prasiskverbę kaimyninių šalių kalbos ir kultūros, įtakoję vietinius gyventojus, reikalingus kalbinės-kultūrinės globos, o ne išskirtinės politinės autonomijos.

Tautinės atminties šauksmas kultūroje yra arba tyras savaiminis, arba sužadintas dirbtinai, net klastingai. JAV gyventojus sudaro palyginti neseniai atvykusių tautinių ateivių mišinys. Vien lietuvių kilmės amerikiečių yra vos ne vienas milijonas, o mūsų kaimynų lenkų kilmės žmonių čia esama 13-15 milijonų. Amerikoje visos gyventojų tautinės grupės laisvai plėtoja savo bendruomenių lėšomis etninę kalbą ir kultūrą, o užmojai politinei autonomijai šiame krašte atrodytų labai nerimtai. Tačiau daugybė žmonių, ypač vyresnio amžiaus, ieško tautinės priklausomybės šaknų, praeities, kaip sentimento, dažnai dramatiško, senolių tėvynei. Tuo tarpu Lietuvoje autonomiją dabar bandoma išlaužti iš piršto. Taigi, visai kitaip yra Rytų ir Vidurio Europoje, kur ilgai savivaliavo ar dabar savivaliauja agresyvios jėgos. Kai kurie nutautėję ir įgavę politinės jėgos ypatos tapo siaubu saviškiams. Tai ne vien Leninas ir Stalinas ar Marksas. Motinos žydės ir mišrūno su kalmukais sūnus Leninas[1, 2] pamynė žydų kalbą ir panaikino jų mokyklas Sovietų Sąjungoje. Vokietijos žydas Marksas liguistai nekentė žydų[3]. Stalinas ir Ordžonikidzė išteriojo gruzinus[4]. Lenkų aristokratas-revoliucijonierius čekos vadas Dzeržinskis išskirtinai naikino Rusijos pavergtų tautų žmones[5]. Kosmopolitiniai lietuvių komunistai buvo ir yra nesutaikomi Lietuvos valstybės ir valstybingumo priešai[6]. Aršiais Lietuvos priešais tapo ir suvokietėję mažlietuviai, ir sulenkėję Lietuvos bajorai. Pasišventę Lenkijai suokalbininkai Pilsudskis ir Želigovskis atplėšė nuo Lietuvos Vilnių ir jo kraštą[7, 8].

Dabar Rytų ir ypač Pietryčių Lietuvoje lietuvių tautos len-

kinimo ir rusinimo golgota tęsiasi. Gynusių Lietuvos pilis senolių palikuonys dabar lenkuoja ar net sulenkėję surusėjo. Jie pasidavę SSKP platformos komunistams nuteikiami priešiškai prieš Lietuvą. Tokius jaunos tautinės sąmonės žmones nepamatuotai pykdo jų garbinga praeitis. Atsikėlę iš Baltarusijos į Šalčininkų rajoną ateiviai taip pat užrašomi lenkais ir tame rajone tokie "lenkai" jau sudaro 79,6% gyventojų. Dėl atėjūnų dirbtinio telkimo lietuvių sąlyginis svoris nukrito iki 9,4%, kai 1942 m. didesniame plote, Eišiškių apskrityje, lietuvių gyveno 47%. Gi apie 1862 m. visoje Vilniaus gubernijoje užrašyta 46% lietuvių ir tik 12% lenkų. Tada pagal Lydos, Vilniaus ir Ašmenos apskričių vidurkį, lietuvių buvo 61%. Šalčininkų ir daugybėje kitų vietovių žmonės kalbėjo lietuviškai, vaikai ir moterys nemokėjo lenkiškai. Vilniaus apskrityje pagal 1867 m. duomenis užrašyta lietuvių 65%, 1897 m. – tik 20,9%, 1909 m. – 4,2%, 1919 m. – 5%. Lenkais atitinkamai užrašyta 11, 20, 43, 74%[9]. Šie skaičiai parodo lietuvių tautos okupacinę tragediją ir kartu surašymų tendencingumą lietuvių tautos nenaudai net Lietuvos sostinės apskrityje ankstesnės rusų okupacijos metais.

Kartu tie skaičiai liudija Pietryčių Lietuvos autonomizacijos turinį ir istorinę esmę, kur tos užmačios tvirtovėje – Šalčininkų rajone dabar iš 47 savivaldybės deputatų net 45 yra SSKP platformos atstovai. Iš jų net 70% atėjūnai iš Rytų. Lietuviai – Respublikos vardo nešėjai – Pietryčių Lietuvoje, net neatsižvelgiant į kvalifikacijas, atleidžiami iš pareigų. Šalčininkų rajone dabar yra 20,4% ne lenkų, o Vilniaus rajone – net 36,5%. Tie žmonės neturi nė vieno atstovo Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje, nors Lietuvos lenkams toje Taryboje atstovaujama proporcingai. Vilniaus rajono savivaldybėje pusę ne lenkams priklausančių vietų yra užėmę lenkai[9]. Priešiškos Lietuvai sovietų okupaciją remiančios jėgos, klaidindamos, tarkim lenkus, tiksliau – vietinę lenkų kultūrai palankią katalikiškąją visuomenę, formuoja uždarą ir atsiribojančių nuo Lietuvos tendencijų politinę "autonominę" savivaldą. Keliama surusėjusių vietos gyventojų atlenkinimo problema. Betgi istorinė tiesa liudija pirmapradį būtinumą priespaudoje pametusius tautybę žmones atlietuvinti, ramiai aiškinantis tikrovę, o ne fanatizmu matuojamą kvaitulį. Kalėdų švenčių proga Kristaus brolijos vardu pasakytina, jog Lietuvos lenkų katalikams platų veiklos barą teikia Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija,

bet ne nacionalistiniais įniršiais ramstomi sambūriai, SSSR lenkų žmogaus teisių partija ar generolo L. Želigovskio kadaise okupuotos Lietuvos dalies vakardienos dar gyvų deputatų sueigos. Ta vakardiena atnešė didelę nelaimę abiem – lietuvių ir lenkų – tautoms. Dabar autonomijos metmenų ramstytojai tarnauja kam reikia, nes pirmiausia bendrauja su M. Gorbačiovu ir N. Ryžkovu, anaiptol ne su dabartines Lietuvos vadovybe. Jie stengiasi gauti pritarimą ir paramą Lenkijos pasiuntinybėje Maskvoje, Lenkijos Senate, JAV, Kanados ir kitų šalių lenkų išeivių sluoksniuose, Lenkijoje įsteigtų Vilniaus ir Gardino mylėtojų, Vilniaus ir Vilniaus žemės mylėtojų, Lietuvos mylėtojų ir kitose draugijose. Atmintina, kad Vilniaus ir Gardino mylėtojų draugija pasaulyje turi 25 skyrius[9]. Lenkų Tėvynės ir išeivijos tik vakardiena gyvenančiuose visuomeniniuose antsluoksniuose Maskvai tarnaujantieji autonomininkai pritarimą ir paramą gauna. Tačiau oficialieji Lenkijos vyriausybės sluoksniai, skaitlinga inteligentija remia Lietuvos pastangas įtvirtinti valstybinę ir kultūrinę nepriklausomybę ir supranta fizinės ir moralinės nelaimės mastą, lėmusį didelę nelaimę lietuvių ir lenkų tautoms 1920 m. Lenkijai okupavus Vilnių ir jo kraštą. Daugybė faktų byloja, kad popiežius Jonas Paulius II nelaimina vakardienių bedieviškų katalikiškos Lenkijos atskirų sluoksnių paskatų prieš Lietuvą, jos sostinę ir žmones, kad ir kokiomis, kaip ir anksčiau, sakralijomis, jos būtų dangstomos.

Vertinant 1991 m. sausio pradžios kruvinuosius sovietų prezidento M. Gorbačiovo susidorojimus Vilniuje, įkūnijančius naują agresijos ir teroro formą, pasakytina, kad nemaža dalis abejingai ar net nepalankiai nusistačiusių Lietuvos nepriklausomybei Lietuvos tautinių bendrijų žmonių praregėjo[10]. Taip atsitiko dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, neišprovokuotas kruvinasis Lietuvos teisėtos vyriausybės ir demokratiniu keliu išrinkto Parlamento įstaigų užpuolimas ir TV bei Radijo tinklo pastatų ir įrenginių užgrobimas, šaudant žmones ir traiškant juos tankų vikšrais, daug ką paskatino nuo žudikų atsiriboti. Antra, lietuvių valstybinės nepriklausomybės ir teisėto reikalo gynimas taikiomis priemonėmis yra patrauklus ir jautresnius Lietuvos tautinių bendrijų sluoksnius skatina morališkai atsiriboti nuo žmogžudžių okupantų. Trečia, įžvalgesni Lietuvos tautinių bendrijų sluoksniai suvokia, jog konfrontuodami su atsikuriančia Lietuvos valstybe ir jos

vyriausybe anksčiau ar vėliau turės "prisiglausti" prie motinos Rusijos ir ilgai gyventi palapinėse arba jų nesant – pamiškių "šalašuose". Ketvirta, Rusijos prezidentas Borisas Jelcinas po teroristinio kraujo praliejimo Vilniuje nedviprasmiškai perspėjo sovietų karius ir juos remiančius kitokius žudikus liautis naudojus smurtą ir ginklą prieš beginklius žmones[10], ką išgirdo platūs Sovietijos sluoksniai. Penkta, po kruvinojo susidorojimo Vilniuje didžiulės demonstracijos už Lietuvą įvyko Maskvoje, Leningrade, Kijeve, Sverdlovske, Donecke, Kišiniove ir Karaliaučiuje[11].

Demonstracijas Maskvoje organizavo Demokratinė Rusijos koalicija. Demonstrantai nedvejodami pasisakė už Jelciną ir milžiniškos minios protestuodamos prieš Kremliaus kruvinas riaušes ir žudynes Lietuvoje reikalavo, kad pasitrauktų prezidentas M. Gorbačiovas ir jo kietosios linijos padėjėjai. Demonstracijų dalyviai audringu minios pritarimu priėmė rezoliuciją, reikalaujančią patraukti teisman visus tuos, kurie nori nuversti demokratines Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybes. Demonstrantai taip pat pasmerkė taip vadinamuosius "išlaisvinimo komitetus", suramstytus Kremliaus[11]. Užsienio korespondentų duomenimis, Maskvos demonstracijose dalyvavo 300 000 žmonių[11], tačiau pagal dalyvių metmenis, visų aikščių židiniuose ir gatvėse dalyvavo protesto demonstracijoje apie 700 000 žmonių. Panašių reikalavimų ir didelės apimties demonstracijos įvyko ir kituose minėtuose miestuose.

Tos demonstracijos parodė, kad Sovietų Sąjungoje demokratinės visuomenės kūrimo jėgos yra ne tik pabudę, bet jau yra gana gaivios. Demonstracijos taip pat atskleidė, kad Stalino užsklęsta tiesa apie grubią 1940 m. Maskvos įvykdytą Pabaltijo valstybių okupaciją jau prasiveržė į Sovietų Sąjungos žmonių sąmonę, įskaitant ir žymios dalies jaunimo pasaulėjautą. Ir todėl Sovietų komunistų partijos ideologų ir visų kitokių represinių jėgų ilgalaikė dezinformacija savajai augančio išsimokslinimo visuomenei apie Pabaltijo tautų tariamąjį išlaisvinimą iš kapitalizmo jungo ir fašistinės diktatūros, matyt, daugiau negu nupigo, ar net žlugo. Tai padeda paaiškinti ir dabartinį Lietuvos tautinių bendrijų 12 organizacijų atsiribojimą nuo prezidento M. Gorbačiovo globojamų ir skatinamų Kremliaus žudikų[10], kurių sausio pradžios užpuolimo Vilniuje 622 aukų sąraše 13 nukautų, užmuštų ir sutraiškytų šarvuočių vikšrais, 29 dingę be žinios[12], 46

sužaloti šaunamaisiais ginklais, kiti visi sumušti, sužeisti vienkartiniais smūgiais arba sužaloti garso nuo gretutinių artilerijos pabūklų griausmo.

Kokie yra galimi Lietuvos valstybinės tautos patikimiausios konsolidacijos keliai, atmetant Kremliaus klaidinimus, kai kurių Lietuvos tautinių bendrijų pjudymu prieš lietuvių tautą, net žudikų telkimą? Karinių bei specialiosios paskirties puolamaisiais ginklais aprrūpintų pajėgų panaudojimas rusiškojo galvijiško nacionalizmo ir komunistinio kosmopolitizmo imperine koncepcija? Tačiau Lietuvos – katalikiškos šalies – demokratinės gyvensenos kūrybai esmingiausia yra krikščioniškoji koncepcija ir Vatikano socialinė doktrina, kaip universaliai geranoriška ir pilniausiai išbaigta krikščionybėje bei patikrinta gyvenime. Visos geravalės Lietuvos tautinės bendrijos negali paneigti fakto, kad atkuriamoji Lietuvos valstybė yra 50 metų engtos lietuvių tautos politinis darinys, veržliai iškilęs tikslu išgelbėti lietuvių tautą nuo pražūties. Siautėjantys Lietuvoje priešiški Lietuvos valstybei sluoksniai, atstovaujami didžiųjų kaimyninių tautų, tokią teisę lietuvių tautai neigia. Įkūnijęs brutalų ateizmą pavergėjas apsimeta dabar didžiu demokratu ir klaidindamas Pietryčių Lietuvos katalikiškąją lenkų kultūros visuomenę piršliauja jai politinį išskirtinumą Lietuvos atžvilgiu, grindžiamą nedorumu ir paslauga grobikei Maskvai. Šios "truks-plyš" kenkėjiškos Lietuvai veiklos įkvėpėjams ir vykdytojams nieko nereiškia Lietuvos valstybės ilgaamžė tradicija užtikrinusi ir dabar įtvirtinanti Lietuvos žmonėms lygias teises, nepriklausomai nuo jų tautinės ir religinės priklausomybės bei skirtingų palankių Lietuvai pažiūrų.

Krikščioniškos gyvensenos koncepcija ir Vatikano socialinė doktrina dabartiniame atšiauraus ateizmo atokvėpyje yra brangintina ne tik dėl geranoriškumo ir universalių vertybių tikrumo, bet ir dėl to, kad Europos katalikškieji kraštai arba pirmaujančios katalikiškosios srovės vyriausybėse naujaisiais laikais yra sukaupę didelę gyvenimo patirtį, kurios reikšmė yra didesnė, negu daugelis mano. Skirtingų konfesijų lygmenyse jau patikimai prasiskynė kelią ekumeninė dvasia. Politikos ir valstybės laukuose, pvz., Vokietijoje, platų gyvensenos tvarkymo barą yra išvariusi jungtinė katalikų ir evangelikų demokratinė partija – Christlich-Demokratische Union (CDU) – Krikščionių-Demokratų Sąjunga, veikianti koalicijoje su žymiai mažiau skaitlingu Bavarijos katalikų

susivienijimu – Christlich-Sociale Union – Krikščionių Socialinė Sąjunga CSU.

Deja, ilgai kankinystei ir izoliacijai pasmerkta Rytų krikščionybė neturėjo galimybių apsiginkluoti modernaus gyvenimo patirtimi. Dar kraupesnė dalia ištiko katalikus unitus. Jiems senovinė Lietuvos valstybė buvo bene pagrindinis židinys ir, sutinkamai su to meto Lietuvos teise, Kijevo patriarchas, ne Lietuvos valdovai, buvo dvasinis unitų vadovas. Šią ilgaamžę darną sunaikino carinė Rusija ir jos revoliucija. Dabar Unitų Bažnyčia ir Rytų krikščionybė – Armėnų, Gruzinų, Rusų Ortodoksų, Rusų Sentikių bažnyčios – keliasi iš "nebūties", iš gilaus pogrindžio ir pažeminimo. Tuo tarpu Romos Katalikų Bažnyčia Lietuvoje ketvirčiu amžiaus vėliau buvo pasmerkta komunistinio ateizmo ir griaunamosios valstybinės jėgos atakoms. Ji naikinimo sukūryje ne tik sėkmingiau atsilaikė, bet ir grumtynėse su karinguoju ateizmu ir smurtu didžiai nusipelnė Lietuvai Tėvynei, jos išlaisvinimo pastangose. Prieškarinėje nepriklausomoje Lietuvoje pasaulietiškąją politiką taip pat sėkmingai plėtojo Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija. Deja, jau prieškarinis dešimtmetis tokios politikos plėtrai nebuvo palankus. Beatodairiškai naikinantis buvo visas sovietų okupacijos 50-metis. Tačiau Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos valstybinės ir moralinės veiklos paveldas yra esminis, o dabartinis tos partijos atgimimas teikia vilčių raidai pažangos keliu.

Todėl Lietuvos valstybinės tautos, t.y. lietuvių tautos ir Lietuvos tautinių bendrijų, patikimiausias konsolidacijos kelias, matyt, gali būti tiesiamas krikščioniškosios politikos bazėje. Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija yra gėrio alkstančios visuomenės pozityvi politinė jėga. Tad ne nuožmi, parazituojanti Lietuvos lenkų katalikiškus sluoksnius, kagiebistinė ar grubi nacionalistinė kosmopolitizmu atskiesta rusų "Jedinstvo", o Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos – LKDP Lenkų katalikų demokratų frakcija, LKDP Rytų krikščionių demokratų ortodoksų frakcija, LKDP Rytų krikščionių demokratų sentikių frakcija, LKDP Katalikų demokratų unitų frakcija arba tų frakcijų LKDP Slavų krikščionių demokratų blokas yra kelrodės žvaigždės Lietuvos tautinių bendrijų žmonėms ir lojaliems jos nepriklausomybei ateiviams. Tuo, žinoma, nepaneigiami kiti telpantys europinės kultūros politiniuose laukuose remiantys Lietuvos nepriklauso-

mybę universalūs politiniai sąjūdžiai, tokie kaip, pvz., apsivaliusi nuo gėdingo 1917 metų rusų revoliucijos palikimo naštos Lietuvos Socialdemokratų partija ir kt.

Kad šis grindžiamas universaliomis idėjomis Lietuvos visuomenės konsolidacijos kelias yra teisingas, liudija Taline dabar, 1991 m. sausio 13 d., Latvijos, Lietuvos, Estijos ir Rusijos Aukščiausiųjų Tarybų pirmininkų priimtas kreipimasis į Jungtinių Tautų Generalinį sekretorių, kuriame prašoma "skubiai sušaukti Tarptautinę Jungtinių Tautų konferenciją dėl problemų sprendimo Pabaltijo kraštuose"[13]. Šio kreipimosi atskirame platesniame pareiškime, be kita ko sakoma, kad "vyriausybiniai įgaliojimai teritorijoje valstybių, pasirašiusių šį dokumentą, yra vykdomi tiktai įstatymiškai išrinktų organų. Paralelinių struktūrų veiksmai, pretenduojančių vykdyti vyriausybinius įgaliojimus, yra laikomi neteisėtais... Latvija, Lietuva, Rusijos Federacija ir Estija laiko neleistinu dalyku savo šalių piliečiams dalyvauti karinėse akcijose, kurios atneštų nuostolių valstybiniam šių šalių suverenitetui... Šalys laiko neteisėtomis ir griežtai smerkia tarp tautybių konfliktų provokacijas, siekiant vienokių ar kitokių politinių tikslų"[13]. Čia pateikta Pareiškimo vedančioji mintis atskleidžia, kad ne tik Pabaltijo valstybių, bet ir Rusijos Federacijos Aukščiausioji Taryba smerkia Kremliaus, prezidento Gorbačiovo asmenyje, suramstytus iš Lietuvos, taip pat Latvijos, priešų ir išdavikų taip vadinamus "tautinio gelbėjimo komitetus". Tokie komitetai yra neteisėti ir, kartu su specialiosios paskirties sovietų karinių dalinių žudikais, yra atsakingi už 1991 m. sausį kraujo praliejimą Vilniuje, Rygoje ir kitur. Minėtą pareiškimą "pasirašiusieji kraštai kviečia visas respublikas, tiek esančias Sovietų Sąjungos sudėtyje, tiek ir kitas pasaulio valstybes ryžtingai pasmerkti karinės jėgos panaudojimą prieš Pabaltijo kraštų nepriklausomybę ir jų taikingus gyventojus, jėgos, kuri grasina demokratijai ir stabilumui Sovietų Sąjungoje, o taip pat ir tarptautinėje bendrijoje" (citatos pabaiga)[13].

Pasirašiusios Pareiškimą Šalys nutarė jį įteikti Jungtinėms Tautoms, kitoms tarptautinėms organizacijoms, parlamentams ir pasaulio šalių vyriausybėms[13]. Neįprasta ir įsidėmėtina, kad minėtą Pareiškimą pasirašė Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas (šalies prezidentas) Borisas Jelcinas. Tatai teikia vilties, kad jau išsimokslinusios Rusijos demokratinės jėgos

skleidžia sparnus ir, vietoj ilgaamžės prievartos, deklaruoja abipusiai brangius geros kaimynystės santykius ir morališkai nuginkluoja žudikus. Todėl galima daryti atsargią prielaidą žinant, kad tarp deklaraciją pasirašiusių respublikų viena – Rusija – yra Jungtinių Tautų narė drauge su Ukraina ir Baltarusija. Jas visas tris komunizmas žiauriai parazitavo šioje tarptautinėje organizacijoje ir "visiems laikams" buvo uždaręs Lietuvai, Latvijai ir Estijai kelią į Jungtinių Tautų forumus, jau nekalbant apie narystę. Gi dabar pirmosios "kregždės" gal bus tikro pavasario pranašai.

Iš visko, kas aukščiau pasakyta, išplaukia išvada, kad tautos ir žmonės, sovietinio marksizmo neapykanta persunktą dogmą keisdami krikščioniškosios filosofijos artimo meile gali savo širdyse išskleisti bei atgaivinti išniekintas nepraeinančias gėrio vertybes. Lietuvos valstybės krikščioniško tautų ir religijų sugyvenimo teisei jau 460 metų, tradicija dar brandesnė. Tai surašyta trijų parengimų – 1529, 1566 ir 1588 metų – Lietuvos Statute. Visų tautybių Lietuvos žmonės dabar atsiribodami nuo XX a. įsibrovėlių pagonių gali tik laimėti. "Pranašai", bauginantys žmones lietuvių nacionalizmu, patys nežino ką kalba arba piktavalškai gausina blogį.

Šaltiniai

1. *Evrejskaja Enciklopedja (prie žodžio "Uljanov")*, Sanct Peterburg (rusų k.)
2. V. Juodeika. *Didžioji iliuzija: marksizmas teorijoje ir praktikoje*, Brooklyn, New York 1978-1979, II tomas, 1979, p. 687 (žr. p. 113-172).
3. *T. p.*, I tomas, 1978, p. 720 (žr. p. 24-27).
4. *T. p.*, II tomas (žr. p. 188-189; p. 198-199; p. 245).
5. *T. p.*, II tomas (žr. p. 90; p. 140; 157; 245).
6. *T. p.*, II tomas (žr. p. 64; p. 106-109; p. 190; p. 204).
7. *Lietuvių Enciklopedija, LEL*, Boston 1960, XXII tomas (prie žodžių "Pilsudai" ir "Pilsudskiai").
8. *T. p.*, 1966, XXXV tomas (prie žodžio "Żeligowski").
9. K. Garšva, *Pietryčių Lietuvos autonomijos klausimai*, Vilnius, Lituanica 1990, p. 37.
10. *Tautinės mažumos už Lietuvą*, Draugas 1991.01.22, Nr. 14.

NERAMIŲ DIENŲ ISTORIJOS LAPĄ UŽVERČIANT

PRANAS RAZGAITIS

1.Pradžioje sutarta veiklos sričių padala.

1958 metais Zuericho, Šveicarijoje prelatas Mykolas Krupavičius šitaip kalbėjo Europos Lietuvių Benduomenės suvažiavime:"VLIKo ir savo vardu sveikinu Europos lietuvių bendruomenių atstovų suvažiavimą. Savo vardu ypatingai nuoširdžiai sveikinu, nes man teko garbė jas organizuoti.

VLIKas nutardamas Pasaulio Lietuvių Bendruomenę kurti, turėjo noro sudaryti sau stipriausią paramą Lietuvai iš priešo laisvinti ir lietuvybei išlaikyti lietuviuose atsidūrusiuose svetimose žemėse. Šie du uždaviniai yra lietuvių bendruomenei pagrindiniai. Juodu parodo, kokios reikšmės ir svarbos yra bendruomenės ir kokią atsakomybę jos pasiėmė ant savo pečių. Lietuvos laisvinimą paremti ir padėti yra laikinas uždavinys. Jai išsilaisvinus tas uždavinys atkris.Bet lietuvybės išlaikymo uždavinys pasiliks nuolatinis, kaip yra ir bus nuolatinė emigracija. Uždavinys labai svarbus ir sunkus,nes tremtyje atitrūkusiems nuo savo žemės lietuviams tremties sąlygos kaip kokia brūžuoklė brūžina negailestingai, norėdama palikti juos kokiomis bespalvėmis, Lietuvai svetimomis būtybėmis. Ypatingai tokios sąlygos yra pavojingos jaunimui. Juk bolševikai taip pat jaunimo sielos tyko, kaip koks plėšrus žvėris. Jis nori visomis priemonėmis jaunimą paversti rusais, bolševikais, kad toks bolševikiškas

11. *Demonstracijos už Lietuvą Maskvoje ir kt,* Draugas 1991.01.23, Nr. 15.
12. *Ministeriai apžiūrėjo televizijos bokštą,* Draugas 1991.01.26, Nr. 18. *Lietuvoje 58O sužeistų,* LSM pranešimas, Draugas 1991.02.08, Nr. 27.
13. *Kreipimasis į Jungtinių Tautų Generalinį sekretorių Perez de Cuellar,* Draugas 1991.01.17, Nr. 11.

jaunimas savo rankom padėtų jiems smaugti ir Lietuvą ir visa, kas yra lietuviška. Štai dėl ko bendruomenės visą energiją privalo panaudoti, kad lietuvybė tremtyje nenukentėtų ir kad visi lietuviai sugrįžtų į išlaisvintą Lietuvą stipresniais lietuviais negu iš jos išėjo ir paruoštų pilnas rieškutes tokių lauktuvių, kokių brangi Lietuvėlė iš savo vaikų laukia. Tai jūsų sąžinės pareiga. Aš tikiu, kad ją tikslingiausiai atliksit. To jums iš visos širdies linkiu!"

Tuomet organizacijoms uždaviniai buvo aiškūs: politinės grupės VLIKo jungtyje rūpinasi Lietuvos laisvės byla, Bendruomenė rūpinasi lietuvybės išlaikymu,jaunimo išauklėjimu tiek tautinei tiek politinei veiklai išeivijos sąlygose. Politnės nuo kultūrinės -švietimo darbo sričių atskyrimas nei vienos nesusiaurino, tik davė progą tai bendruomenės daliai,kuri šalia tautinių aspiracijų išsiskiria ir ideologiniais ar etnografiniais interesais, pasirinkti daugiau tolerancijos ir patirties reikalaujančią politinės veiklos sferą. To reikalavo poltinės išeivijos padėtis. Okupantui jėga užgrobus kraštą ir sulikvidavus visas politines ir ideologines grupes, politinės tremties/išeivijos uždavinys buvo jas išlaikyti, ypač tas,kurios turėjo ryšius su kitais kraštais.

2. Okupanto ir patikėtinių opozicija.

Amerikoje pažangiaisiais pasivadinę "senieji" lietuviai komunistai susirūpino išvietintųjų antikomunistine veikla. 1965m.suvažiavime,sušauktame nacionalinio komiteto kovai prieš nacizmą, dalyvavo 30 lietuvių "pažangiųjų", kurie reikalavo, kad į karo nusikaltėlių sąrašą, tarp kitų, būtų įtraukti ir dvasiškiai: vysk. V.Brizgys, kun. L. Jankauskas, kun.Z.Ignatavičius. Nacizmu jie kaltino ir prel.J.Balkūną, kun.J.Katiną kun.V.Mikalauską. Savo veiklą jie derino su Tarybų Lietuvos komunistų partijos pastangomis. 1965 metais pradeda veikti Kultūrinių ryšių su užsienio tautiečiais draugija Tėviškė. 1967 metais pradedamas leisti abipusei propagandai Gimtasis Kraštas. VLIKas, ALTa, Bendruomenė, visi politinių išeivių laikraščiai ir organizacijos buvo laikomos antikomunistų, buržuazijos,reakcionierių ,nacių ir klerikalų atlikos.

3.Plyšiai politinės išeivijos eilėse.

Pagal JAV kultūrinių mainų sutartį , kaip Sovietų Sąjungos aukštesniojo mokslo ministerijos atstovas į Ameriką atvyksta prof.J.Kubilius.Viena po kitos iškyla kontraversijos: komjaunimo atsikvietimas į išeivijos jaunimo kongresą; išeivijos krepšininkų kelionė į Tarybų Lietuvą -50 taisiais komunistinės revoliucijos sukaktie metais; Žalakevičiaus Lietuvos partizanus niekinantis filmas Paryžiuje bei svečiavimasis su juo -iki Bendruomenės teismo ir diplomatijos kompromitavimo daėjęs įvykis; išeivijos jaunimo kvietimas į komjaunimo stovyklas, kvietimas į lituanistinius kursus; V.Noreikos koncertas Kanadoje su pareikalautu ir paklusniai įvykdytu Lietuvos trispalvės pašalinimu nuo scenos. Tas viskas peršama tikslu "padėti neatitrūkti nuo Lietuvos dvasinės kultūros" (IdeologinėsSrovės Lietuvių Išeivijoje, "Mintis" 1978m.psl.340). Turėta mintyje-Tarybų Lietuvos dvasios.

Skaldančioji ryšių su pavergta Lietuva akcija turėjo du šaltinius.Pirmasis šaltinis-komunistų partija, veikianti per Tėviškės draugiją, su tikslu pasauliui ir išeivijai pristatyti gražios socialistinės Lietuvos paveikslą su jos mokslo, meno, dainos, šokio, sporto ir buities pažanga; rodyti kad nereikalingos partijos,ginčai, nesutarimai; rodyti,kad komunistų partija visus viskuo aprūpina. A.Balsys,Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbuotojas, rašo:"Šių grupuočių (VLIK,ALT,PLB ir kit.) atstovai 1966 m. Klivlende priėmė nutarimą, nukreiptą prieš išeivių bendravimą su Tarybų Lietuva. Tame nutarime "veiksniai" reikalavo,kad išeiviai nepripažintų Lietuvoje Tarybų valdžios, ignoruotų tarybines įstaigas, o sueję į sąlytį su Tarybų Lietuvos gyventojais, stiprintų jų"tautinį atsparumą", ugdytų "rezistencinę dvasią", t.y. kurstytų juos prieš Tarybų valdžią ir skatintų antikomunistines pažiūras. "Klivelendo rezoliucija" buvo nukreipta prieš išeivijos kultūrinį bendravimą su Lietuva, draudė platesnius kontaktus, reikalavo "tautinės drausmės""(id. psl.339). Sąlygos bendravimui buvo tokios: negalima lankyti tėviškės;pokalbiui su artimaisiais galimi viešbutyje su ausimis; sekliai parūpinami pagal reikalą; paklydusiam leidžiama pasitaisyti pažadu gerbti santvarką.

4.Savų gretų skilimas-bendravimo su okupantu išdava.

Antrasis tokių ryšių šaltinis buvo išeivijos liberalai daugumoje susispietę Santaros-Šviesos sąjūdyje ir pasitelkę nemažai akademinio jaunimo. Jie aiškiai pasisakė prieš VLIKą, ALTą, ir kitus antikomunistinės veiklos sąjūdžius. Pamažu augo jų įtaka Bendruomenėje, kurios vadovybę užvaldė antipartinės ir bendradarbiavimo su okupantu nuotaikos. VLIKas ir ALTa sudaryti partiniu pagrindu, o partijos jiems tik fikcija; pagal juos partijų atsikuriančioje Lietuvoje nebebus, todėl ir politinės veiklos vairą išeivijoje panoro perimti Bendruomenė. "Tiek lietuvybė, tiek Lietuvos laisvė yra viena, tad kam jas spalvinti savo skirtybių ryškinimu"(Draugas,3/27/73). O kad teisybę pasakius, reiktų pripažinti, kad VLIKe ir ALToj grupės apsijungė tam, kad skirtybes išlyginti,subendrinti.Tik opozicija, įsitvirtinusi Bendruomenėje, pati savo skirtybę spalvindavo studijų dienose ar poilsio savaitėse.Šalia nuolatinės VLIKo ir partijų kritikos spaudoje sekė Vasario 16-os minėjimo aukų "okupacija". Vasario 16-os minėjimų aukos VLIKui ir ALTai buvo vienintelis pajamų iš visuomenės šaltinis skirtas jų veiklai remti. Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbuotojas A.Balsys šitaip vertina VLIKo oponentų pastangas:"Santaros-Šviesos grupuotė...kritikuoja VLIKą ir kitas konservatyviąsias organizacijas.... viešais pasisakymais už kultūrinius ryšius su Tarybų Lietuva, gana aštria senųjų "vaduotojiškų" organizacijų bei jų vadovų kritika.."(id. psl.347).Ten pat toliau sakoma:"Šiurkštaus antikomunizmo taktiką kritikuoja ir katalikiškasis filosofas J.Girnius. Jo nuomone, buvusių buržuazinės Lietuvos valdančių klasių ir partijų atstovų antikomunizmas nėra principinis. Tai emocinis antikomunizmas, susijęs su asmeninėmis nuoskaudomis, pergyvenimais. Jam būdingas ekstremizmas, pasireiškiantis įtarumu, fanatizmu, šiurkščiu kitaip galvojančių žmonių užgauliojimu. Tokį kovos prieš komunizmą stilių, anot J.Girniaus, nulemia keletas priežasčių: paprastas tamsumas,intelektualinis primityvumas, dorovinis nejautrumas,neatlaidumas...(id-psl.344).

Neabejotina, kad tokie atsiliepimai spaudoje turėjo lemiamos įtakos jaunimui.1972m. Bendruomenės rengto jaunimo

kongreso anketa rodė, kad 67.7% apklaustų jaunų išeivijos bendruomenininkų nedomina išeivijos politinių partijų veikla. Komunistinė spauda tais pačiais metais rašė:"Kai į Ameriką iš Vokietijos atvažiavo dipukai, buvo stačiai kvaila galvoti, kad jie kada nors ateis į sveiką protą. Buvo taip antikomunistinės propagandos išplautomis smegenimis.Bet prabėgo du dešimtmečiai ir labai didelė dalis dipukų, ypač inteligentiškųjų, jau galvoja -ir rimtai galvoja - apie bendravimą su kraštu"(id. psl.351).Išeivijos ideologinį pasiskirstymą tyrinėdamas autorius A.Balsys randa pagrindinai dvi kryptis:"totalistinio nacionalizmo" ir "humanistinio nacionalizmo" kas išeivijoje vadinta "valstybininkų"ir "tautininkų" padala, paskutinioji išplaukusi iš anų švelnesniųjų antikomunistų liberalų,Santaros-Šviesos. Jų atstovas A.Gureckas rašė:"Tautų apsisprendimo teisė nereikalauja, kad kiekviena tauta sukurtų savo valstybę, nes ji gali apsispręsti dalyvauti daugiatautinėje federacijoje arba net unitarinėje valstybėje"(id.303 psl).
Iš dabartinės perspektyvos žvelgiant į lietuviškųjų liberalų politinę liniją, joje galima įžvelgti gorbačiovinių idėjų: pasitenkinti pagerintu, tautiniu komunizmu tautų federacijoj. Tautinę valstybę pakeistų federacinis valstybingumas. Ar ne tokia buvo ir Brazausko, ir Prunskienės ir jų bičiulių linija? Tam nepritarė tauta, nepritarė ir VLIKas, ALTa, nei didžioji išeivijos bendruomenės dalis.Neramioms dienoms pasibaigus jau laisvės šviesoje dar labiau ryškėja svarba nusistatymo, kurio laikėsi Liet. Krikščionių Demokratų Sąjunga ir veiksniai.

5.Tai skelbti ir to laikytis buvo mūsų sąžinės pareiga.

LKDS rezoliucijos/1966-Jaunimo Metų-sausio15d./

I. Santykių palaikymas su pavergtąja Tėvyne per likusius gimines ar kitus atskirus asmenis šalpos ar kitoje grynai asmeninėje plotmėje yra vienintelis pateisinamas ryšių būdas. Šiandien tokie santykiai ribotoje apimtyje existuoja. Tačiau net ir čia patartinas didelis budrumas, norint išvengti skriaudos iš okupanto pusės ten kenčiantiems mūsų tautiečiams.

II. Bendradarbiavimas bet kokioje sferoje esamose sąlygose negali vykti nesant jam būtinų sąlygų: laisvės ir siekių tapatybės. Pats žoddis jau reiškia bendrą darbą, abipusę laisvę jį dirbti ar nedirbti ir lygiai naudotis tokio bendradarbiavimo vaisiais. Okupanto pagrindinis siekimas yra sunaikinti Lietuvos valstybę ir tautą, o visų lietuvių pagrindinis tikslas yra laisva lietuvių tauta ir nepriklausoma Lietuvos valstybė. Kol okupantų esminiai vergijos siekiai nepakis- nebus pagrindo ir jokiam bendradarbiavimui.
III. Žinant padėtį pavergtoje Lietuvoje ir bolševikų pastangas suskaldyti ir sužlugdyti lietuvių politinę emigraciją, ir kitoks santykių palaikymas su pavergtosios Lietuvos oficialiomis įstaigomis ar asmenimis yra nenaudingas - gali pakenkti laisvės kovai. Šia prasme ir kelionės į pavergtą Tėvynę yra neskatintinos.
IV. Lygiai nenaudingi ir beprasmiški yra įvairaus pobūdžio santykiai su pavergtos Lietuvos į laisvąjį pasaulį atsiųstais oficialiais asmenimis. Tarimaisi ir kalbėjimaisi ne tik gali būti žalingi patys savyje, bet, individualiai meagami, gali mažinti mūsų politinių veiksnių autoritetą ir reikšmę.
V. Esamose sąlygose mums ypatingai reikalinga politinė išmintis, drausmė, kieta valia, kantrybė ir vienybė. Šios vertybės turi pergauti kiekvieną mūsų veiksmą ir žodį, kad niekur ir niekuomet nepakenktume pagrindiniam mūsų uždaviniui Lietuvos laisvės kovai.

6.Ryšių su kraštu interpretacija tarybiniam žargone.

1991m. liepos 16 d. Lietuvos Rytui (buvusi Komjaunimo Tiesa) iš išeivijos prisistatęs kaip Bendruomenės veikėjas,žurnalistas, idealus liberalas,mokslininkas, daktaras A.Butkus pareiškė:"Anksčiau išeivijoje gana kreivai buvo žiūrėta į tuos kurie bendradarbiavo su Lietuva" Dr.Butkus užmiršo, kad anksčiau buvo Tarybų Lietuva ir griežtoje komunistų partijos kontrolėje.Tuos,kurie norėjo bendradarbiauti Lietuvos laisvės siekiuose,partija vadino reakcionieriais.O bendradarbiauti komunistų interesų sferoje retam išeiviui sąžinė leido.Ten pat daktaras sakė: "...tik tautininkai, krikščionys demokratai ir ultrakairieji yra didesni reakcijonieriai.." ir dar pridėjo savos kūrybos:

"Tada galvota"Mes patriotai, o Lietuvoje likę - prisitaikėliai, parsidavėliai. Mano giminės, žinoma kitokie, bet kiti..." Čia galimi drąsiai tvirtinti,kad tai nebuvo ir nėra išeivijos galvosena, o tik tarybinis žargonas išeivijai skaldyti,tik pavyzdys marksistinės dialektikos. Tam pačiam tikslui tarnauja ir sugretinimas tautininkų, krikščionių demokratų su ultrakairiaisiais arba prisitaikėlių su parsidavėliais. KGB šautuvais paremta partija visą lietuvių tautą vertė taikytis arba rinktis Sibirą , psichiatrinę. Išeivija į juos, tyliuosius kankinius, žiūrėjo su pagarba. Jei prisitaikiusiam kada ir pavyko uždangą į vakarus praskleisti, jis turėjo vaidinti kitokį negu buvo. Bet džiaugės, kad kovojama prieš melą.

7.Žvilgsniu į ateitį-darbai teparodo, kad laisvės verti.

Lietuvos laisvės džiaugsme užsiverčia išeivijos politinių pastangų istorijos lapas. Prie nepriklausomos valstybės vairo-jau pačios tautos rinkti atstovai,atstovės. O išeivijai - laikas parodyti, kaip ir kokių lauktuvių pilnos jos rieškutės išsilaisvinusiai Lietuvai.

Didžiausias išeivijos ramstis buvo Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika praskleidusi melo uždangą į laisvą pasaulį, parodžiusi kankines, kankinius, laisvės kovos pirmūnus Sadūnaites,Petkus,Svarinskus,Terleckus Pečeliūnus ir daug kitų didžiąją gyvenimo dalį verčiau prisiėmusius kančią negu vergystę; parodžiusi tautą kankinamą bet nenugalimą. Iš jų išeivija mokėsi ir su jais siekė bendradarbiavimo.

Dėkingi turime likti išeivijos organizacijoms ir jų vadams VLIKo,ALTo jungtyje atrėmusiems okupanto melus pasaulio viešosios opinijos formavimu apie tautos kančią ir jos nepalaužiamą laisvės siekį. PLBnei už tautinės išeivijos sąmonės gaivinimą lituanistiniu švietimu, papročių puoselėjimu dainų, šokių šventėmis.

Visų visas pastangas apvainikavo didvyriška laikysena prezidento Vytauto Landsbergio ir tankų grėsmėje skelbusio, kad laisvė brangesnė už gyvybę.

ŽYDĖK LAISVA LIETUVA PER AMŽIUS ILGIAUSIUS!

KELIAI IR KLYSTKELIAI AMERIKOS MOKYKLOJE

JUOZAS KONČIUS

Sekant šio krašto viešosios mokyklos raidą, galima pastebėti jos išsivystyme nemažą panašumo ir su lietuviškų mokyklų išeivijoje patirties vargais ir rūpesčiais. Kaip ir lietuviai imigrantai įsikūrę šiame krašte, taip ir pirmieji ateiviai pasiekę Amerikos krantus, kūrėsi bendruomenėmis, steigė savas bažnyčias, o taip pat rūpinosi, kad ir vaikams suteikus bent kokius mokslo pagrindus, kad šie galėtų paskaityti religinio turinio knygas, bibliją, pramoktų šiek tiek rašymo, aritmetikos bei religinių tiesų tėvų kalba, kuri nebūtinai turėjo būti anglų. Anglų kalbos mokymas prisidėjo taip pat, kai kūrėsi ir augo miestai bei atsirado daugiau tarpgrupinių interesų, kur tarpusavio santykiavimo kalba palaipsniui tapo anglų.

Mokslo lygis bei turinys tose mokyklose priklausė nuo bendruomenės išsilavinimo bei nuo tų, kam šis mokymo darbas buvo patikėtas, o dažnai tai buvo religijos klausimais besirūpinantiems asmenims ar dvasiškiams. Tokio mokslo rezultatai vienur buvo aukštesni, o kitur, kaip antai, smulkesnėse bendruomenėse ar pavieniui išsklidusiose šeimose, darbas vyko pripuolamai, mažiau organizuotoje aplinkoje. Kiek laiko buvo pašvenčiama mokslui, irgi dažnai priklausė nuo aplinkybių bei gyvenimo sąlygų.

Stambesnėse bendruomenėse kūrėsi geriau organizuotos mokyklos pagrindu to krašto, iš kurio buvo kilę ateiviai. Pv., anglosaksai atsivežė vienokią mokyklos sampratą, gi vokiečiai, olandai ar skandinavai kitokią. Mokslo dalykų apimtis irgi dažnai priklausė nuo to, kokiam tikslui ji turėjo tarnauti. Vystantis miestams, pradėjo steigtis viena po kitos ir aukštosios mokyklos — kolegijos, kuriuos taip pat diktavo, kokio išsilavinimo bus reikalaujama iš įstojančių studentų. Apart skaitymo, rašymo, aritmetikos bei kitų dalykų, ruošiantis kolegijos studijoms buvo mokoma dar lotynų, graikų kalbų, tad ir paruošiamoji mokykla neretai buvo vadinama "Lotynų mokykla — Latin School".

Vėliau apie vidurį XVIII a. pradėjo steigtis mokslo židiniai,

vadinami "akademija — Akademy". Benjamin Franklin buvo vienas iš iniciatorių ir akademijos steigėjų.

Apart akademijų, gyvavo dar ir visą eilė kitų mokyklų, kurių užduotis buvo paruošti jaunuolį tų dienų gyvenimui, tad ir dėstomi dalykai buvo daugiau pritaikyti kasdieniam gyvenimui — be klasikinių kalbų, o supažindinant jaunuolį su praktiškais dalykais, kaip knygvedyba bei įvairiais amatais, žinoma, įskaitant ir religinį auklėjimą atspindintį vienokią ar kitokią religinę bendruomenę.

Augo miestai ir miesteliai. Akademijos bei bendruomeninės mokyklos nebepajėgė išmokslinti priaugančio jaunimo. Atsirado žmonių inteligentų tarpe, kurie pradėjo skelbti viešosios mokyklos idėją. Vienas iš tokių buvo Horace Mann (1796 - 1859), kuris aiškino, jog mokslas pradinėje ir vidurinėje mokykloje turi būti veltui ir prieinamas visiems. Mokykla, turi būti išlaikoma ir kontroliuojama jos apylinkės gyventojų. Tokioje mokykloje turi rasti sau vietą vaikai, be religinių, socialinių bei etninių išimčių. Mokykla turi būti atskirta nuo betkokios religinės įtakos į jos santvarką. Auklėjimas mokykloje turi būti persiėmęs demokratinės bendruomenės principais. Nesunku suprasti, kad Horace Mann ir jo idėjos susilaukė ir nemažai kritikos tiek iš bažnytinės hierarchijos bei politikierių, tiek ir iš kaikurių gyventojų sluoksnių.

Tačiau jo mintys prigijo ir 1837 metais Massachusetts senatas įsteigė Viešosios Mokyklos Tarybą, paskirdami Horace Mann pirmuoju jos sekretorium. Iki 1895 metų viešoji aukštesnioji mokykla (public high school) jau buvo plačiai įleidusi šaknis Amerikos gyvenime. Toliau rašydamas tad ir turėsiu omenyje aukštesniąją mokyklą — high school, nes kalbėti ir apie pradinę — elementary school jau būtų per platus laukas, o iš esmės dauguma čia pateikiamų minčių atitinka taip pat ir pradinėms mokykloms. Jei 1880 metais viešosiose aukštesniosiose mokyklose mokėsi 110,000 mokinių, tai 1920 jas lankė jau apie 2.2 milijonai vaikų.

Kadangi viešoji mokykla buvo pavaldi savo rajono gyventojams, visus reikalus tvarkant jų išsirinktai mokyklos tarybai, tad galima suprasti, jog šitokios mokyklos viena nuo kitos gerokai skyrėsi tiek savo filosofiniu požiūriu, tiek ir praktišku mokyklos reikalų tvarkymu. Kaip ir apskritai visuomeniniame gyvenime, taip ir mokyklose, visur vyravo daugiau tradicinis požiūris į mokyklą, kur dirigavo tvirta mokyklos tarybos ir administracijos ranka, gi kitur ypač miestuose, mokyklos tvarkėsi daugiau libe-

raliai, duodamos daugiau laisvės pasisakyti ir kelius tiesti jos mokytojams.

Visuomenės įtaka mokyklos gyvenime buvo gyvai jaučiama nuo pat jos pirmųjų dienų, tad ir kritiškų pasisakymų jos vardu netrūko visais laikais, kaip jos netrūksta ir šiandien tiek iš valdžios atstovų, tiek ir iš pavienių piliečių.

Daugiausia kritikos mokyklai tenka pakelti dėl nepakankamo mokinių išsilavinimo pagrindinėse mokslo šakose, kaip gamtos mokslai, matematika, o taip pat ir anglų kalba. Įpatingai ši kritika paaštrėjo po antrojo pasaulini karo, kai Amerika daugmaž išsinėrė iš savo izoliacinio kiauto, o visuomenė plačiau susipažino su gyvenimo raida Europos kontinente. Mokslas pradėjo ne tik sparčiai žengti, bet tiesiog šuoliais eiti pirmyn visuose civilizuoto pasaulio šalyse. Kai kurie nelaukti reiškiniai Sovietų Sąjungoje gerokai sukrėtė šiaip jau ramų ir savimi pasitikintį amerikietį. Turbūt daugiausia kritikos sukėlė rusų pasigaminta, kad ir įtartinomis aplinkybėmis atominė bomba, o taip pat 1957 metais į erdves paleistas Sputnikas.

Kritikų balsai pasipylė, kaip bičių spiečius: kur eina mūsų mokykla? Kas kaltas dėl mokytojų nepakankamo išsilavinimo ir žemo mokinių mokslo lygio? Kad kritikai būta pagrindo, visai nenuostabu, nes mokyklų programos dažnai rėmėsi tik bendrais principais, o ne aiškiais nuostatais kaip antai: mokykla turi paruošti jaunuolį gyvenimui, kad ją baigęs jis galėtų gauti darbą, kad jis išaugtų fiziniai patvarus (tad dar iki šiai dienai mokiniai privalo kasdien lankyti kūno kultūros pamokas), kad jis būtų susipratęs vartotojas (galėtų tinkamai balansuoti savo biudžetą) domėtusi muzika, menu, džiaugtusi gamta ir bendrai gyvenimu. Žinoma, tai buvo tik bendri principai, kurių buvo laikomasi sudarant programas, bet tai nereiškia, kad mokykla neteikė galimybių mokintis daugelio ir griežtesnių disciplinų, kaip chemija, biologija, fizika ir matematika, bet visi tie dalykai nebuvo privalomi.

Negerovėms taisyti pirmiausia atsiranda ekspertų tiek valstijų, tiek ir federalinės valdžios sluoksniuose. Skubiai bandoma taisyti negeroves paskiriant daugiau finansinės paramos mokykloms, kad jos įsigytų geresnes mokslo priemones ir universitetams, kad šie steigtų vasaros kursus mokytojams, kur jie galėtų pasigilinti savo srities specialybėje. Po Sputniko pasirodymo, ypač buvo susirūpinta matematika, gamtos mokslais bei moder-

niųjų kalbų dėstymu, ypač propaguojant rusų kalbą.

Mokslo reikalai šiek tiek taisėsi, gi rusų kalbos mokymas paplito daugelyje progresyvesnių mokyklų. Tačiau entuziazmas rusų kalbai greitai išblėso, nes kalba pasirodė esanti sunki (palyginus, pavyzdžiui, su ispanų) o rusų kalbos mokytojai buvo silpnai paruošti, tik iš bėdos per porą vasarų, be įpatingo užsidegimo grūmėsi su kirilica, kaip išmanydami. O kadangi mokslo programa yra mokinių pasirenkama savanoriškai, tai ir paklausa rusų kalbai greitai dingo. Žinoma, būta ir išimčių.

Kritika po truputį atslūgo, ypač, kad rusai išradimais toliau amerikiečių nebestebino, o savo kariniu pasiruošimu amerikiečiai jautėsi pranašesni. Prie to dar prisidėjo ir šaltojo karo atmosfera.

Tačiau ramios dienos mokykloje nesitęsė ilgai. Grėsmė jai atėjo šį sykį iš kito pasaulio galo, būtent iš japonų veržlumo pramonėje ir prekyboje. Čia jau reikalas atrodė rimtesnis, nes kai kalba sukasi apie pasaulinės rinkos dominavimą, fabrikų užsidarymą ir bedarbių skaičių, padėtį reikia skubiai taisyti. Kas kaltas vėl, ogi mokykla. Ji neišmokslina pakankamai savo auklėtinių ir nustatoma, kad jie net labai atsilikę nuo savo vienmečių ne tik Japonijoje, bet ir daugumoje Europos kraštų. Universitetai bei kolegijos alarmuoja, kad įstojančiųjų moksleivių išsilavinimas pagrindinėse mokslo šakose, kasmet eina žemyn, ką parodo SAT (Scholastic Aptitude Test) bei ACT (Academic College Test) rezultatai. Vieną iš šių egzaminų paprastai reikia išlaikyti tam tikru rezultatu, kad patekus į vieną ar kitą aukštąją mokyklą. Juo garsesnis universitetas, tuo egzaminų normos yra aukštesnės.

Vis daugiau kritikos balsų pasigirstant iš federalinės valdžios susirūpinta ir pradėta ieškoti išeities iš nemalonios ir rimtos padėties. Kiekviena valstija stengėsi surasti savo išeitį, nes čia ir prestižo klausimas. Valstija taip pat yra konstituciniai atsakinga už švietimą jos teritorijoje.

Daugiausia kritikos vėl teko mokytojams, kad šie silpnai pasiruošę dėstomoje specialybėje ir nesugeba perteikti mokiniams žinių. Iškilo sumanymas ir dabar yra priimtas įstatymas, kad mokytojai privalo išlaikyti nustatytą iš savo dėstomo dalyko, anglų kalbos bei pedagogikos egzaminus, kad gautų teisę dėstyti viešosiose mokyklose. Nors kiekviena valstija turi paruošusi savus egzaminus ir savas normas, bet daugmaž visą procedūrą jos kopijavo viena nuo kitos. Šiuo metu šis egzaminas yra ypač reikš-

mingas bebaigiantiems kolegijas ir norintiems tapti mokytojais, nes neišlaikius šio egzamino nesuteikiama teisė dirbti viešojoje mokykloje.

Reformos palietė ir pačią mokyklą. Nors kiekviena mokykla ir turi teisę tvarkytis savo rajone taip, kaip jai atrodo tinkama, bet daugmaž jos savo reformomis irgi pamėgdžiojo viena kitą.

Reformos mokykloje ėjo dviem kryptimis. Pirmiausia ekspertų komisijos buvo pasiūlyta, kad kas du metai mokytojo darbas būtų patikrintas jo skyriaus vedėjo bei direktoriaus ir randant jo darbe trūkumų pateikti pasiūlymus, kaip tuos trūkumus pašalinti — irgi savos rūšies biurokratija. Tam tikrais atvejais, jei nepasiseka rastų trūkumų pašalinti, mokytojas gali net būti paleidžiamas iš tarnybos.

Kita reformos kryptis ėjo sugriežtinimu mokslo programos, kurią moksleivis turi praeiti, kad gautų mokyklos baigimo diplomą. Čia gal reikalingas trumpas paaiškinimas, ką tai reiškia programos sugriežtinimas

Kaip jau anksčiau minėta, kiekviena viešoji mokykla tvarkosi savo rajone laisvai, kaip jai atrodo tinkama. Federalinė valdžia mokyklai nenustato jokių normų ar programų, o ir valstijų reikalavimai mokykloms praeityje tebuvo tik labai minimalūs. Tad kiekvieno mokyklos rajono demokratiniu būdu išrinkta mokyklos taryba atvarkosi laisvai, nustatydama mokslo programą bei mokyklos baigimo reikalavimus. Ši programa yra kartas nuo karto tarybos vienaip ar kitaip keičiama, ypač kai nebegali pakelti kritikos iš visuomenės tarpo. Paskutiniųjų metų valstijos mokyklų priežiūrą sugriežtino ir teises šiek tiek suvaržė. Pavysdžiui, Illinois valstijoje dabar jau reikalaujama, kad kiekvienas moksleivis turi sėkimingai baigti nustatytą skaičių kursų iš matematikos, anglų kalbos, visuomeninių mokslų ir gamtos mokslų. Illinois valstija taip pat nustatė, kad pradedant 1993 metais įstojant į valstybines aukštąsias mokyklas kandidatas būtų sėkmingai baigęs keturių metų anglų kalbos kursą, tris metus matematikos (įskaitant algebrą, geometriją, trigometriją), tris metus visuomeninių mokslų (istoriją, sociologiją, politiniai mokslai etc.) ir taip pat porą metų būtų mokęsis užsienio kalbą arba pasirinktų ką nors iš meno — muzikos srities. Likusius dalykus leidžiant jam pasirinkti laisvai pagal savo programos specialybės poreikius. Mokslo dalykų pasirinkimas yra gan platus. Mokyklos su 2000 ar daugiau

mokinių savo programoje gali turėti iki 100 ar net daugiau skirtingų kursų.

Reikėtų taip pat prisiminti, kad norint patekti į aukštąsias valstybines mokyklas dar nepakanka praeiti čia minėtą programą, bet reikia taip pat išlaikyti jau anksčiau minėtus ACT ar SAT egzaminu. Minimalines tokių egzaminų įstojimo normas nusistato savo nuožiūra kiekviena aukštoji mokykla. Tad, kaip matoma, kai kada kelias į aukštąsias mokyklas gali būti ilgas ir sunkus, prisimenant, kad apart čia minėtų kriterijų dar reikalingos mokytojų bei žymesnių visuomenės atstovų rekomendacijos, nurodant moksleivio darbštumą, pareigingumą bei jo išprusimą ir dalyvavimą visuomeninėje veikloje bei organizacijose.

Galbūt, kaikam kils klausimas, kad jei tokie aukšti reikalavimai įstojantiems į aukštąsias mokyklas, o dar aukštesni jas baigti, tai kodėl kasdienėje aplinkoje ar darbovietėse sutinkama nemažas skaičius aukštąsias mokyklas baigusių, bet nelabai išsimokslinusių piliečių. Šitai bus nesunku suprasti prisiminus, jog Amerika yra plačių galimybių šalis, su daugybe įvairiausio pobūdžio mokyklų, į kurias turint pinigų nėra jau taip sunku patekti ar net jas užbaigti. Jos visos yra privačios iniciatyvos pagrindais tvarkomos, nors dažnai ir priklauso vienai ar kitai religinei bendruomenei. Tad turint noro, o ypač pinigų, nėra jau labai sunku susirasti sau tinkamą mokyklą ir ją baigti. Gyvenime neretai to ir pakanka, nes turint aukštosios mokyklos diplomą per platesnes pažintis jau galima kopti karjeros laiptais.

Kaip jau minėta, paskutiniu metu mokyklų reformomis daugiau susirūpinimo rodo ir federalinė valdžia, ir pats prezidentas George Bush. Yra sudarinėjamos švietimo reikalams patariamosios komisijos, kurios pateikia prezidentui savo išvadas bei pasiūlymus. Yra siūloma net, kad visi baigiantieji pradžios ir aukštesniąsias mokyklas išlaikytų tam tikrus visam kraštui nustatytus vienodus egzaminus. Jei prezidentas ir pritaria tokiama pasiūlymui, tai paskirų, valstijų mokyklų tarybos su jų direktoriais tam priešinasi, nes tada jau reikėtų ir pačią mokslo programą pritaikyti prie egzaminų normų arba atvirkščiai. Baiminamasi, kad tokiu keliu einant, laisvai besitvarkantys mokyklų rajonai prarastų mokyklų kontrolę, o tuo pačiu ir egzaminų rezultatai gali sukompromituoti jo gerą vardą. Paskirų valstijų seimeliai tam nerodo įpatingo intereso dar ir dėl to, kad ir be betkokių reformų mokyklų

biudžetai metų gale nebesusibalansuoja ir valstijos iždas turi joms ateiti į pagelbą.

Tradicinė pažiūra nuo pat pirmųjų viešosios mokyklos žingsnių buvo ta, kad kiekvienas mokyklos rajonas tvarkosi savarankiškai, nėra iš esmės daug pasikeitęs net iki šių dienų. Šnairuojama ir dažnai nepasitikima, jei federalinė valdžia ar valstija bando pravesti betkokias reformas. Trintis neretai iškyla ir tarp įvairių gyventojų grupių mokyklos rajone, nes ir čia neretai iškyla politiniai, religiniai bei socialiniai įsitikinimai ir prietarai.

Betkoks mokslo standartų nustatinėjimas iš aukščiau jau reiškia tam tikrą visuomenės suniveliavimą, kurio iš visų jėgų ir kratomasi, pasiteisinant, o tam surandama užtektinai priežasčių, kad jų mokyklos rajonas jau yra pranokęs betkokias siūlomas normas, o jei kas ir bus randama taisytino, tuo jau jie patys ir pasirūpins. Su tokia pažiūra galop sutinka ir valdžios atstovai, nes ju didžiausią finansinę švietimo naštą pakelia patys rajono gyventojai.

Ši pažiūra į savarankišką mokyklos sistemą gal ir nebūtų bloga. Juk pavieniui, be centro kontrolės, dažnai galima geriau ir efektingiau tvarkytis. Tik maža dalis paramos mokyklai ateina iš federalinės valdžios. Šiek tiek daugiau jos sulaukiama iš valstijos seimelio priimto mokykloms biudžeto. Šią paramą dažnai nulemia rajono ekonominis stovis bei mokinių skaičius, kuris turi būti kasdien tiksliai registruojamas ir reguliariai siunčiamas į centrą mokyklų departamentui, kur nustatomas kasdieninis lankančiųjų vidurkis ir pagal tai, pritaikius tam tikrą formulę, mokyklai išmokama už kiekvieną mokinį tam tikrą sumą pinigų. Tad juo daugiau mokiniai praleidinės pamokas, kas dažnai būna vargingųjų rajonuose, tuo mažesnė bus valstijos parama mokyklai. (Didmiesčiai, kaip Chicaga, New Yorkas skaitosi vienas administracinis rajonas).

Nesunku suprasti, kad jei mokykla yra labiau pasiturinčių ir išsilavinusių piliečių rajone, tai ir trūkumai ten mažesni, mokinių išsilavinimas aukštesnis ir pamokų lankymas reguleresnis. Tokios mokyklos nieko nenori girdėti apie betkokius bendrus visam kraštui, įskaitant ir vargingųjų, paskendusių įvairiausiose socio-ekonominėse problemose, taikomus standartus. Vienintelė tokių mokyklų išeitis, norint išsaugoti savo integralumą, yra kiek galint izoliuotis nuo betkokių suvienodinimų ir neprarasti savos

kontrolės. Tačiau valstybiniu mastu šitaip į švietimą žiūrint, problemos neišsisprendžia, nes lieka miestų centrai su vargingųjų rajonais, pairusiomis šeimomis, vaikais be priežiūros, skestančiais nusikaltimų ir narkotikų liūne. Kas išspręs šitų mokyklų trūkumus ir ves pasimetusį jaunuolį į šviesesnę ateitį?

Nors tiesioginiai į šią temą ir neįeina, tačiau bent trumpai reikėtų paminėti ir privačių mokyklų įtaką Amerikos gyvenime ir švietime. Privačių mokyklų tinklas turi labai gilias šaknis ir jų reikšmė švietime, o ypač auklėjime yra neginčytina. Privačios mokyklos kūrėsi su pirmaisiais ateiviais, bujojo ir augo, kaip ir visas šio krašto gyvenimas. Dauguma šių mokyklų yra religinio pobūdžio, tvarkomos įvairių religinių bendruomenių, kaip antai, katalikų, protestantų, žydų ir t.t. Yra jų ir militariniais pagrindais tvarkomų, tai taip vadinamos "military academies". Galima rasti taip pat ir labai išskirtinų privačių mokyklų, į kurias patekti nėra lengva net ir turtingų tėvų vaikams. Apart pinigų, dar reikalingos geros pažintys, tam tikra šeimos socialinė kilmė bei istorija.

Mokinių skaičius privačiuose mokyklose svyruoja pagal vietovę ir laiko dvasią. Daugiausia privačių mokyklų randama rytinėse ir vidurio vakarų valstijose, o mažiausia pietinėse ir vakarinėse valstijose. Iš visų mokinių, lankančių privačias mokyklas, apie 60% yra katalikiškos. Turi būti svarbi priežastis, kodėl šeima pasirenka sakysime katalikišką mokyklą, kur privalo mokėti gan aukštą sumą mokslapinigių, nors tuo pačiu, kaip nuosavybės savininkai, su kitais mokesčiais, jie privalo nemažą dalį pridėti ir viešosios mokyklos išlaikymui, nors ja ir nesinaudoja. Svarbiausias tokios mokyklos pasirinkimo veiksnys, turbūt yra tas, kad privati mokykla yra labiau disciplinuota, geriau organizuotas ir aukščiau pastatytas pats mokslas. O be to, ir pati mokyklos aplinka bei auklėjimas labiau pozityviai veikia į jautrų fiziniai ir psichologiniai besivystantį jaunuolį. Privačių mokyklų svarba itin didelė miestuose, kur viešosios mokyklos vargiai begali susidoroti su eibe problemų, ypač dien iš dienos besiplečiančiais kriminaliniais nusikaltimais bei narkotikais.

Koks nors apibendrinimas Amerikos viešuosios mokyklos vargu ar būtų įmanomas ir teisus. Tačiau susumuojant tai, kas čia buvo pasakyta, galima būtų jų sistemoje rasti tam tikrų bendrų bruožų.

Kiekviena mokykla būdama lokalinio pobūdžio ir savivaldy-

binė, turi savyje daug pozityvių elementų. Kritika, kurią jai tenka dažnai pakelti nėra be pagrindo.

Jeigu mokyklai vadovauja nuoširdžiai jos reikalais besisielojanti ir aukšto kultūrinio lygio mokyklos taryba (jos nariai yra renkami paprastai ketveriems metams visuotinu balsavimu) ir jei jiems pavyksta pasamdyti aukštų kvalifikacijų mokyklos reikalus suprantantį, drąsų, ginantį savo ir mokyklos principus, neieškantį visuomenės tarpe tuščio populiarumo mokyklos direktorių, tai tokia mokykla ir be kokių specifinių nurodymų bei kontrolės iš centro, atliks savo paskirtį.

Deja, tokių mokyklų nėra daug. Kitas pagrindinis veiksnys sėkmingai mokyklos veiklai yra jos geras finansinis stovis. O kadangi didžiausia biudžeto dalis yra padengiama pačių gyventojų nubalsuojamais mokesčiais, ypač, kai dalis gyventojų neturi mokyklinio amžiaus vaikų arba juos leidžia į privačią mokyklą, viešąjai mokyklai nebeparodoma užtektinai dėmesio, arba net nuosavybės mokesčiams nuolat kylant, tiesiog išeinama į opoziciją, prieš mokyklą ir jos vadovybę. Pasipila vietiniuose laikraščiuose kritika ir nuomonės, kaip mokykla turėtų būti tvarkoma.

Mokyklų tarybos ne visada yra kompetetingos spręsti komplikuotesnius mokyklos reikalus, o jei prie to dar prisideda menkiau išsilavinęs mokyklos direktorius, tai reikalai gali visai pašlyti. Pasitaiko, kad į mokyklos administraciją ateina žmonės be tinkamų kvalifikacijų, tik todėl, kad šiaip taip pajėgė įsigyti viename ar kitame mažiau žinomame universitete daktaro laipsnį. Paskui, per pažintis, rekomendacijas, priklausymą vienokiom ar kitokiom visuomeninėm organizacijom, jiems jau nėra sunku patekti ir į administraciją. Taip ir prasideda mokyklos vargai. Dirba, kas kaip sugeba, o atsiektų rezultatų taip ir nesimato.

Kiek toli sieks mokyklų reformos šį kartą ir kokie iš to bus rezultatai, šiuo metu sunku dar atspėti. Viena būtų galima konstatuoti, kad, kol federalinė valdžia ir valstijos nesiims pilnos atsakomybės mokyklų finansavime bei jų tvarkyme, o ir toliau viską paliks gera valia besitvarkantiems mokyklų rajonams, dar nekartą Amerikos visuomenei teks nuryti karčią nusivylimo piliulę ir sutikti su ta mintimi, kad juos lenkia visuose mokslo šakuose japonai, vokiečiai ir daugelis kitų civilizuotų kraštų, tarp kurių tikėkimės bus ir laisvos Lietuvos mokykla.

EKONOMINIO GYVENIMO ETIKA

ROGER CHARLES SJ su DROSTAN McCLAREN OP

Šis straipsnis tai dalis to paties pavadinimo skyriaus paimto iš anglų kalba išleistos knygos "The social teaching of Vatican II: it's origin and development. Catholic social ethics: an historical and comparative study" (Oxford-St. Francisco, 1982). Kun. Charles SJ yra industrinės sociologijos daktaras ir dabar dėsto ir rašo industrinių santykių etikos klausimais. Kun. McClaren OP, kaip ir kun. Charles SJ, yra Plates koledžo Oxforde socialinės etikos profesorius. – Red.

> *Ekonomikos tikslas yra tarnauti žmonėms, jų materialiniams poreikiams ir moraliniam, dvasiniam ir religiniam gyvenimui. Ekonominė veikla turi būti vykdoma pagal jos metodus ir įstatymus, bet moralės rėmuose. – Gaudium et spes, 64.*

I. ĮŽANGA
Krikščioniška ekonominė etika ir idealai

Evangelijos perspėjimas apie turto, gėrybių pavojų turi nuspalvinti krikščionių pažiūrą į ekonomiką ir ekonominius reikalus, kurie, juk, rūpinasi tais faktoriais lemiančiais gėrybių gamybą ir paskirstymą. Krikščioniui turėtų būti aksiomatiška, kad tie, kurie gėrybes kuria yra jų savininkai ir jas kontroliuoja, turi ypatingą priežastį rūpintis savo amžinuoju išganymu, nes visai paprastai, jau Naujasis ir Senasis Testamentai pabrėžė pasaulinių gėrybių išnaudojimo galimybes kaip dvasiniai pavojingas, jau vien tik kaip neteisingumo kitiems išdavą – vargšams, silpniesiems ir negalintiems apsiginti.[1] Toji *Gaudium et spes* dalis,[2] kuri nagrinėja ekonominę moralę, išnašoje kalba apie Naujojo Testamento mokymą, kuris šiuos pavojus pabrėžia:

> "Šiandien daugiau negu bet kada... mes turime skatinti techninį progresą ir kūrybingumo dvasią, mes turime ugdyti kūrybingumo ir pagerinimo siekimus... elementus, kurie prisideda prie ekonominio progreso. *Galutinis ir pagrindinis ekonominės gamybos*

tikslas nesusideda tik iš gaminamų produktų dauginimo, ar pelno, ar prestižo; jis palenktas žmogaus tarnybai, žmogaus visoje jo pilnatvėje, atsižvelgiant į jo materialinius poreikius, moralinius, dvasinius ir religinio gyvenimo reikalavimus, visų žmonių... kiekvienos žmonių grupės kokios jie bebūtų rasės ar iš kokios pasaulio dalies. Todėl ekonominė veikla turi būti vykdoma pagal moralinės santvarkos [2] *techniką ir metodus, kad Dievo planas žmonijai išsipildytų.*[3]... ekonominis vystymasis turi likti žmogaus priklausomybėje; jis neturi būti paliktas kelių žmonių ar jų grupių nuožiūrai, kurie turi per daug ekonominės galios, ar tik vienai politinei bendruomenei, ar tik kelioms stiprioms valstybėms... sprendimuose turi dalyvauti visos valstybės... individų ir laisvų grupių iniciatyva turi būti integruota į valstybių vyksmą... vystymasis neturėtų būti paliktas ir beveik mechaniškai ekonominės veiklos evoliucijai ar viešųjų įstaigų sprendimams.

Todėl mes turime atmesti kaip neteisingas tokias doktrinas, kurios priešinasi visoms reformoms, remdamosios neteisinga laisvės samprata ir tokias kitas doktrinas, kurios subordinuoja pagrindines individų ir grupių teises kolektyvinei produkcijos organizacijai.[4]Visi piliečiai turi prisiminti, kad jie turi teisę ir pareigą pagal savo sugebėjimus prisidėti prie savo bendruomenės tikrojo progreso ir tai turi būti civilinės valdžios pripažįstama. Svarbiausia, lėto ekonominio progreso vieton, kur visi ištekliai turi tuojau pat būti naudojami, viešoji gerovė yra išstatyta pavojun tų, kurie savo išteklius neproduktingai saugo ir tų, kurie (šalia kiekvieno žmogaus teisės migruoti) savo bendruomenę skriaudžia atimdami iš jos reikalingas medžiagas ir dvasinę pagalbą".

2. Pijaus XI enciklika *Quadragesimo anno* AAS 23 (1931), p. 190 ir toliau. Pijaus XII Pranešimas 1952 m. kovo 23 d., AAS 44 (1952), p. 276 ir toliau. Jono XXIII enciklika *Mater et magistra*, AAS 53 (1961), p. 45. Vatikano II Santarybos dekretai *Inter Mirifica*, I skyrius, Nr. 6, AAS 56 (1964), p. 147.

3. Plg. Mt 16, 26; Lk 16, 1-31; Kol 3, 17.

4. Plg. Leono XIII encikliką *Libertas praestantissimum*,1888 m. birželio 20 d., AAS 20 (1887-1888), p. 597 ir toliau. Pijaus XI encikliką *Quadragesimo anno*, AAS 23 (1931), p. 191 ir toliau. Pijaus XI encikliką *Divini redemptoris*, AAS 39 (1937), p. 65 ir toliau. Pijaus XII Kalėdų kalbą 1941 m., AAS 34 (1942), p. 10 ir toliau. Jono XXIII encikliką *Mater et magistra*, AAS 53 (1961), p. 401-464.

Trečioji išnaša atkreipia dėmesį į tas Šv. Rašto vietas, kuriose kalbama apie turtų pavojų. Mato evangelijos 16 skyriuje Kristus

mums sako nesumaišyti savo pirmumus. Jis klausia – ką žmogus pelnys, jei jis ir visą pasaulį nugalės, bet praras savo sielą? Ir pats klausimas ir jo kontekstas atstovauja Kristaus iššūkį pasaulio išminčių išminčiams, kuriems nuosavybė yra pati sau tikslas. Lukas tą patį iššūkį išreiškia gyvesne forma – turtuolio ir Lozoriaus istorijoje. Kristus neteisiojo prievaizdo pavyzdį panaudojo norėdamas parodyti fariziejams, kad jie savo pasaulines gėrybes turi naudoti geram. Pagal jį, jei blogas žmogus, kaip tas neteisingas prievaizdas, yra neskūpus savo galios naudojime (galios pinigine prasme) kas liečia kitus žmones, kad jie iš jo malonės susilauktų kokio gero, kiek daug daugiau savo nuosavybę kitų gerui, išganymui, bet ne pasmerkimui turi naudoti tie, kurie sakosi esą teisingi, Dievo draugai? Savo ruožtu fariziejai, kurie "mėgo turtą" jo neapkentė ir todėl Kristus ir kalbėjo jiems apie skirtingą ir Lozoriaus likimą. Turtuolis atsisakė paklusti Mozės įstatymui kai gyveno ir buvo prakeiktas: jis neužsipelnė pasigailėjimo ir savo broliams, kurie dar gyvi būdami elgėsi kaip jis. Šiame kontekste pamoka yra aiški. Turtuolis ir jo broliai buvo pasmerkti už savo turto negerą naudojimą. Išvada – turtai patys savyje nėra blogybė ir neveda į pasmerkimą, kaip lygiai didelis vargas nėra geras dalykas. Bet tai reiškia, kad žmogus, kuris savanaudiškai ir prieš Dievo įstatymą šioje žemėje naudojosi turtais, yra pasmerkimo pavojuje. Tai yra pamoka sukrėsti pasaulio išmintinguosius, kad jie nebandytų teisinti savo ar kitų turto naudojimo remiantis klaidingomis dvasinėmis priežastimis.

Tokiame Šv. Rašto perspėjimo fone, liečiančiame reikalą turėti teisingą nusistatymą žemiškųjų gėrybių atžvilgiu, Santaryba pateikia ekonominį gyvenimą tvarkančias bendrąsias normas. Šios normos jau buvo pateiktos moderniose socialinėse enciklikose ir kitokiuose popiežių dokumentuose, kurie yra užsiminti išnašose. Pirmiausia čia pastebimas pačio ekonominio proceso vertingumas pats savyje, tačiau pabrėžiama, kad procesas nesusideda tik iš gausesnės produktų gamybos, didesnio pelno ar prestižo. Jis turi tarnauti pilnutinio žmogaus poreikiams, materialiniams, intelektualiniams, moraliniams ir dvasiniams. Jis turi dirbti individo naudai, valstybėje esančių grupių, pačiai valstybei ir tarptautinei bendruomenei ir nė vienas šis skirtingas interesas neturi tiek dominuoti, kad galėtų kenkti kitiems. Reikia išvengti individualizmo ir centrinės kontrolės kraštutinumų ir žiūrėti, kad ištek-

liai būtų naudojami visų gerovei, tai reiškia, tarp kita ko, kad niekas neturėtų būti mažiau naudojamas tik dėl kelių asmenų savanaudiškumo.

Šių dviejų pastraipų teiginiai apima kai kurias principines ekonomikos ir ekonominės politikos kontraversiškas ir svarbias problemas, kurios kuteno žmonių ir tautų protus praeityje ir tebejaudina šiandien. Iš tiesų, ekonomika, moderniame išsivystyme, kuris pradžioje buvo liberalinis, kapitalistinis, nežinojo niekas apie moralės sąvaržas, kylančias iš apreikštosios ar prigimtinės teisės. Pamažu, pragmatiškai ir todėl nepilnai, žmoniškesni sumetimai buvo jai užkrauti ar be jos valios iš jos išaugo. Tuo tarpu liberalinės kapitalistinės ekonomikos išdavoje atsiradęs blogis ir neteisingumas buvo bandomi atsverti marksistiniu socializmu, kuris savo ruožtu pasirodė nemažiau nepakantus žmogaus teisėms ir poreikiams, nes jo šaknys irgi yra Dievo ir Jo įstatymų paniekinime.

II. LIBERALINIS KAPITALIZMAS IR MARKSISTINIS SOCIALIZMAS: JŲ ETIKA IR IDEALAI TEORIJOJE IR PRAKTIKOJE

A. Liberalinis kapitalizmas

Modernioji ekonominė teorija išsivystė XVIII ir XIX a. greito pramoninio ir prekybinio augimo periode[3] kaip lygiai intelektualinėse sąlygose, kurios prileido, kad bendrijos gėris yra pasiekimas visų nuosavybes turinčiųjų laisvėje tarnauti savybiniams interesams. Buvo prileidžiama, kad egzistuoja į gera krypstanti prigimtinė ekonominė santvarka, kuri laisvai ir netrukdomai veikdama dirbs visų gerovei. Ši prielaida ir jos efektas naujai ekonominei santvarkai turės toli siekiančių implikacijų.

"Ekonomika" – žodis graikiškos kilmės. Jau Aristotelis šiuo klausimu[4] turėjo ką pasakyti, nors į ekonominę veiklą jis žiūrėjo kaip palenktą šeimyniniam ūkiui; prekybininku, biznierium ir finansininku jis nepasitikėjo. Tačiau visuomenei ir jos poreikiams komplikuojantis, atsirado reikalas žmogiškų ekonominio gyvenimo studijų, kurias sektų pozityvesnis pramonės, prekybos ir finansų samprotis. Viduramžių kanonistai ir teologai smulkiai analizavo komercinę ir biznio etiką[5] ir buvo netgi tolerantiškesni,

tačiau kaip Aristotelis jie nei galėjo, nei suprato ją galint būti neprikausoma nuo sąmoningos socialinės moralės kontrolės. Priešingai, jie paveldėjo įsivyravusį įtarimą prieš turtą ir turtuolius, kurio šaknys buvo Šv. Rašte ir Bažnyčios tėvuose. Kai Adam Smith (1723-1790), kuris gali būti laikomas tikruoju moderniosios ekonomikos kūrėju, atėjo į pasaulio sceną, nuosavybes turinčiųjų protai buvo dominuojami kitokių prielaidų.

Smith[6] savo ekonominę teoriją vystė kaip savo filosofijos dalį; jos akademinė karjera ir raštai lietė socialinę etiką, moralinę filosofiją ir politinius mokslus, kaip ir ekonomiką. Jo ekonominio gyvenimo natūraliosios harmonijos prezumcija kilo iš gamtos mokslų įtakos – Koperniko revoliucijos, Newtono fizikos ir matematikos išsivystymo. Žmonės buvo susižavėję fizinio pasaulio tvarka ir, kaip dažnai atsitinka, kai kultūriškai vyraujančios idėjos įtakoja kitas mąstymo sritis ir savo meto gyvenimą, tikėjimas, kad tokia pati harmonija veikia ir besivystančiame ekonomikos[7] moksle buvo lengvai perkeltas iš vienos sferos į kitą, nors ekonomika ir nebuvo lengvai palyginama su fiziniais mokslais nei daviniais, nei tikslu, nei moksliniu tikslumu ar patikimumu. Tačiau Smith nematė jokio prieštaravimo tarp ekonominių studijų etinio požiūrio ir savo įsitikinimo, kad ekonominis individualizmas geriau užtikrina viešąją gerovę negu bet kokia socialinės priežiūros forma. Jos specialus to meto taikinys buvo merkantilizmas[8], vadovaujanti ekonominė doktrina – ne tiek vieninga idėjų visuma, kiek eilė praktiškų prielaidų, kurios išsivystė tautinėms valstybėms siekiant ekonominės gerovės ir saugumo. Tuo metu pabrėžiama stipri valstybė, kuri gali išplėsti rinkas ir apsaugoti komercinius interesus. Monarchas ir jo patarėjai favorizavo monopolius bei atlyginimų ir kainų kontrolę ir siekė padidinti turimą aukso atsargą. Iš tikrųjų merkantilizmas buvo nusipelnęs daugiau gynybos negu jo kritikai, įskaitant ir Smith, jos teikė; tačiau taip buvo lemta, kad jis turėjo trauktis ir užleisti vietą naujoms ekonominėms jėgoms, kurios grasė ne tik jam, bet kunigaikščio galiai. Po 1688 m. Anglijos revoliucijos, suverenitetas buvo perkeltas į parlamentą, kurį kontroliavo senoji ir naujoji žemę valdanti aristokratija ir jos buržuaziniai alijantai;[9] spaudimas gauti daugiau laisvės, kad galėtų išnaudoti savo pozicijas buvo sunkiai suvaldomas ir Smith asmenyje ir idėjose jie rado įtikinamą ir rafinuotą savo politikos šalininką. Smith, pastebėdamas, kad "žmogus ne-

matomos rankos yra vedamas siekti to, ko jis iš tikrųjų nenorėjo"[10], pateikė *laissez faire* politikai intelektualinį pateisinimą; siekdami išskirtinai savanaudiškų ir individualistinių tikslų žmonės tuo pačiu yra veikiami jėgų, kurių jie nekontroliuoja (tačiau kurios kontroliuoja juos) ir verčia siekti viešosios gerovės.

Smith nebuvo kokios specialios idėjos gynėjas, tik savo meto vaikas, kaip ir kiti žmonės, siekiąs net nesąmoningai kultūrinės aplinkos apspręstų siekinių. Tačiau esamose sąlygose jo ekonominės tiesos, jėga ir išsamumas jam leido pasiekti nesvajotų autoriteto aukštumų. Jis iš tikrųjų nesiekė būti naujosios ekonomikos interesų vadu. Per visą jo knygą tįsta gilus cinizmas, nukreiptas prieš kapitalisto motyvus ir nusistatymą, ypačiai prieš jo tendenciją linkti į kombinacijas – į kurias jis žiūri kaip glūdinčias rungtyninės sistemos prigimtyje.[11] Net ir tuose reikaluose, kurie nuosavybių savininkams buvo prie širdies ir kuriuos jis siūlė bei rėmė, jis buvo mažiau dogmatiškas už tuos, kurie vėliau naudojosi jo autoritetu. Jis matė, kad teisėtas krašto apsaugos interesas gali reikalauti laisvos tarptautinės prekybos[12] apribojimo, kaip vis didėjanti industrializacija reikalavo visuotinio išsimokslinimo. Tai buvo reikalinga darbininką prisitaikyti prie vis didėjančios specializacijos, kuri, pagal Smith, buvo reikalinga pramoninės produkcijos pagerinimui.[13] Lygiai negalima Smith priskirti ir vėlesnio geležinio atlyginimo įstatymo, kuris buvo darbininkų išnaudojimo šaltinis.[14]

Vėlesnis klasikinės ekonomikos vystymasis ir vis didėjanti specializacija vedė ekonomikos mokslą užimti vis šiurkštesnes pozicijas. Prancūzų ekonomistas J. B. Say[15] (1767-1832) formulavo principą, pagal kurį pasiūla sukuria savo paklausą, nukreipdama dėmesį nuo neužtektinai naudojamų išteklių ir to išdavų, specialiai bedarbės. Maltus[16] (1766-1834) pranašavo liūdnas dienas, kai gyventojų prieauglis pralenks maisto išteklius. Žmogiškas prisitaikymas ir kūrybingumas, naujų žemės ūkio metodų atradimas, naujų žemių kultivavimas Šiaurės ir Pietų Amerikoje bei Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje ir pramoninės technologijos pritaikymas žemės ūkiui paleido tas pranašystes vėjais. Ricardo[17] (1772-1823) mėgino Maltaus doktrinas pritaikyti savo teorijoms ir argumentavo, kad gyventojų skaičiaus augimas vers visuomenę naudoti vis vargingesnius laukus, rentos kils ir geležinis atlygini-

mų įstatymas ribos darbui skirtą atlyginimą ir tuo būdu darbas tegalės viltis tik mažiausio pragyvenimo ištekliais.

Su John Stuart Mill[18] (1806-1873) grįžo kiek platesnė perspektyva, kurioje Smith kūrė naująjį ekonomikos mokslą. Mill buvo klasinis liberalas, tačiau jis pritaikė originalias mintis naujiems poreikiams: pvz., jo atmetimas atlyginimo fondo teorijos pašalino intelektualinės opozicijos vieną faktorių prieš darbo unijas.[19] Jo priėjimas taip pat derinosi su vis didėjančiu reformų priėmimu, liečiančiu valstybės intervenciją ekonominiuose klausimuose. Nuo maždaug 1830 m. atsirado pirmieji efektyvūs fabrikų įstatymai ir buvo pradėta priimti valstybinė akcija pagerinti didelių miestų viešąjį sveikatingumą, ypač miestuose, kurie buvo išauginti pramoninės revoliucijos. Tuo pačiu metu vis didėjo valdžios rūpestis kasyklų saugumo reikalais ir geležinkelių reguliavimu.[20]

Po Mills ekonominė teorija vystėsi, kas vėliau buvo pavadinta gerovės ekonomikos kryptimi. Smith į naująjį mokslą žiūrėjo kaip į socialinių fenomenų organizuotą žiniją, pagal kurią žmogus tampa vis efektyvesnis materialinių turtų kūrime ir naudojime.[21] Jo atžvilgis į naująjį mokslą nebuvo nenormatyvus; jo knyga buvo pilna visokių siūlymų. Jis lygiai nebuvo savo rūpesčiuose tiek specializuotas, tiek užsiėmęs technika, kad užmirštų žmogišką tų reikalų aspektą. Tačiau jo požiūris leidosi būti ir šiandien interpretuojamas ir tai darė vėlesni ekonomistai, kurie koncentravosi į materialinių gėrybių kūrimo techniką, neatsižvelgdami į žmogišką gerovę.[22] Tačiau Alfred Marshall[23] (1842-1924), XIX a. pabaigos Cambridge ekonomistas, į ekonomiką žiūrėjo kaip į gerovei reikalingų materialinių priemonių gaminimą ir naudojimą, tuo būdu į lygtį įvesdamas žmoniškesnį atspalvį. Vėliau Lionel Robbins ją aptarė kaip retų išteklių paskirstymą tarp skirtingų tikslų.[24] Robbins požiūris pabrėžia, kad ekonomika neturėtų būti normatyvi, tai reiškia, kad ji turėtų meginti tvarkytis su tuo, kas *yra,* o ne su tuo, kas *turi būti*. Ekonomistas gali grynai iš ekonominio taško pasakyti politikui, moralistui ar bet kam, kaip geriausiai sunaudoti specifinius išteklius ir kokioje specifinėje situacijoje. Tuomet politikas, moralistas ar bet kas turės nuspręsti, padaryti sprendimą, grįstą grynai ekonominiais sumetimai, ir kas tuo atveju padengs susidariusias didesnes išlaidas.

Teisingai galvojant, tarp tokio ne-normatyvinio požiūrio ir

žmonijos poreikių, ir moralės neturėtų būti jokio prieštaravimo; ne-normatyvus priėjimas, kuris mums taria, kas gali būti pasiekta pačiu efektyviausiu būdu išteklių alternatyviu paskirstymu, sudaro galimybes didesnių sprendimų darymui. Tačiau jis yra nepilnas; pats savyje jis nepakankamai atsižvelgia į faktą, kad ekonomika yra žmogiškas mokslas ir jo abstrakcijos, net tuomet, kai jos yra pateisinamos, niekada negali į tai neatsižvelgti. Gerovės samprata, iš kitos pusės apima ir šio mokslo echniškus ir mokslinius aspektus, kartu su žmogiškaisiais. Kaip Schumpeter[25] pastebi, ši samprata vėl išniro XIX a. pirmiausiai Marshall požiūryje ir vėliau, truputį formaliau, Arthur Pigou darbuose (1877-1959),[26] kurie pateikia kriterijus ekonominei politikai vertinti pagal jos kontribucijas socialinei gerovei.

John Maynard Keynes (1883-1946)[27] teorijos esmingiau skyrėsi nuo klasikinės tradicijos, tačiau jis neturėjo intencijos ją ar jos kapitalistinę formą sugriauti. Jis tik norėjo koreguoti kai kurias neteisingas prielaidas. Klasikinė teorija preziumavo, kad ekonomija pati save reguliuoja rinkos vyksmu, kainų sistema, aukso standartu ir laisva prekyba. Keynes, kurio dėmesys buvo sukauptas į bedarbę, tarė, kad taip nėra, kad ekonomika nebūtinai veikia darbo ir išteklių pilnam įdarbinime.[28] Jis argumentavo, kad valstybė turi įsikišti, kad paskatintų paklausą, pradėtų valstybinį ir paskatintų privatų investavimą, ir sumažintų palūkanų lygį.[29] Mums dabar aišku, kad visuomenėje, kuri turi laisvas darbo unijas ir liberalinę demokratinę sistemą, mums lygiai reikia žinoti, kaip sulaikyti algas nuo kilimo, kai yra pasiektas pilnas įdarbinimas.[30] Norint pasitikrinti pilno įdarbinimo ir priimtino infliacijos lygio būtinybes, reikia gerokai modifikuoti ekonominės, politinės ir pramoninės struktūros sociologinius ir institucinius elementus. Tai padaryti mums dar reikia rasti patenkinamą būdą.[31]

Tad ekonominės minties ir politikos vystymasis šio šimtmečio Vakarų socialinėse demokratijose turėjo tendencijos būti rafinuotesnis savo analizės metoduose, o per gerovės ekonomikos sampratą iškilo labiau komplikuotas požiūris į ekonomikos mokslo socialines implikacijas.[32]

Tačiau visa tai truko laiko. Vakarų pramoninės visuomenės formaciniame periode vyravo šiurkštesnės pažiūros ir jų efektas jaučiamas ir šiandien. Antra, gerovės kapitalizmas pasiliko ir pa-

silieka materialistinis. Visuomenė, kuri kaip Vakarų visuomenė, ekonominę gerovę matanti kaip savo pačios tikslą, nepatenkina savo žmonių gilesnių poreikių ir kenkia kitiems, esantiems už jos ribų.

Smith iškraipytos interpretacijos efektai buvo aiškiai matomi Britanijos ūkinės ir pramoninės revoliucijos metu XVIII ir XIX a. Jo teorijos buvo neteisingai naudojamos pagrįsti draudimą valdžiai kištis į įsivaizduotų ekonominių įstatymų vyksmą. Kai Whitbread 1795 m. pasiūlė minimalaus atlyginimo įstatymo projektą, Pitt jį kritikavo, remdamasis ekonominiu principu paremtu Smith mokymu, kurio įtakon jis pateko būdamas Cambridge. Pagal Pitt, darbo kaina buvo reguliuojama pasiūlos ir paklausos, ir bet koks kišimasis į nematomos apvaizdos rankos veikimą ekonominiuose reikaluose nebuvo net įsivaizduojamas.[33] Ironiška, kad politinės ekonomikos doktrinos taip pat neleido valstybei sumažinti žemės ūkio darbininkų vargo, kuris kilo iš kumečiavimo išskyrimo,[34] nors legisliacija kaip tik ir buvo to vargo priežastim. Kitais žodžiais, tam tikrų sluoksnių įtakoje toji nematoma ranka ir natūralių ekonominių galių vyksmas galėjo būti sutrukdyti sukurti įstatymams, kurie gelbėjo nuosavybių savininkams, bet nebuvo galima sukurti įstatymų, kurie sutrukdytų šį sutrukdymą.

Darbo ieškojimo (darbininkų samdymo) principas pigiausiose rinkose taip pat turėjo brutalų nužmoginimo efektą darbo klasėse industrinės revoliucijos pradžioje ir ypatingai vaikų įdarbinime; mažiausiai apmokamas buvo vaikų darbas ir tuo darbu buvo grįstas visas naujos tekstilės pramonės turtas. Ankstyvuose fabrikuose tarp dviejų trečdalių ir trijų ketvirtadalių darbininkų buvo žemiau 18 metų amžiaus, jie džiaugėsi uždirbdami "halfpenny" per valandą ir dirbdami 11 valandų per dieną kaip niekad dar vaikai nedirbo.[35] Tuo pačiu būdu politinė ekonomika buvo naudojama kovai prieš pramonės darbininkų sujungtas pastangas save apginti ir priešintis senai atlyginimo ir darbo sąlygų tradicijai.[36]

Taigi Smith politinė ekonomika buvo verčiama tarnauti Britanijos industrinės revoliucijos neteisingumui. Naujoji teorija buvo lygiai išnaudojama, kai tik liberalinė valstybė suteikdavo kapitalistui laisvę daryti sprendimus. Amerikoje buvo priimtas dvigubas standartas. Kai biznieriai sujungdavo pastangas siekti savybinių tikslų – tai buvo daroma pagal prigimtinį įstatymą,

43. Svarbesnės *"Kapitalo"* ištraukos yra pateiktos R. Freedman knygoje *Marx on Economic*, p. 27 ir toliau, p. 69 ir toliau. H. W. B. Joseph, *The Labour Theory of Value in Karl Marx*, Londonas 1973 analizuoja tos koncepcijos vartojimą Markso veikaluose. Joan Robinson, *Marxian Economic*, Londonas 1924 argumentuoja, kad "joks svarbesnis punktas... nepriklauso nuo darbo vertės teorijos... Markso gilus įžvelgis ir karti priespaudos neapykanta pateikia nuodus, darbo vertės teorijos pateikia magiškus žodzius". Schumpeter, *Ten Great Economists*, p. 27 pateikia suprantamai aiškesnį argumentą, kad Marksas šią teoriją padarė "savo teoretinės struktūros kertiniu akmeniu". Žr. taip pat Schumpeter, *History of Economic Analysis*, p. 590 ir toliau.
44. R. Freedmann, *op. cit.*, p. 170. McClellan, *op. cit.*, p. 487, citata yra iš *"Kapitalo"*, 1:31.
45. Objektyvios, absoliutinės vertės idėja buvo pakeista subjektyvia mažybinio naudingumo (marginal utility) teorija, kurią išpažino neo-klasicizmas ir kuris įsipilietino 1870 m. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, p. 184 ir toliau, p. 909 ir toliau.
46. A. Glyn and J. Harrison, *The British Economic Disaster*, Londonas 1980 yra šios tendencijos gera iliustracija.
47. H. Marcuse, *One Dimension al Man*, Londonas 1964. Žr. A. McIntyre, *Marcuse*, Londonas, Fontana 1972 p. 62 ir toliau.
48. Man subrendęs Marksas yra tipingasis Marksas. Arono žodžiais (*Maris Currents in Sociological Thought*, Londonas 1965, 1:114): "Reikia tikrai pasitikėti savo genijumi, kad būtum įsitikinęs, jog pažįsti kokį didį rašytoją geriau, negu jis suprato save... geriau yra bandyti rašytoją suprasti, kaip jis save suprato, ir taip marksizme teikti centrinę vietą "Kapitalui", o ne Economic and Philosophic Manuscripts ar The German Ideology knygoms, kurios buvo nepilni (nors gal ir labai originalūs) pirmieji projektai jauno vyro, kuris svarstė Hegelį ir kapitalizmą tuo metu kai jis tikriausiai geriau suvokė Hegelį, negu kapitalizmą".
49. *"Kapitalas"*, 3:10. R. Freedmann, *op. cit.*, p. 230-231.
50. *"Kapitalas"*, 3:39. R. Freedmann, *op. cit.*, p. 229.
51. *"Kapitalas"*, 2:18. R. Freedmann, *op. cit.*, p. 231.
52. *A Critique of the Gotha Programme*, I tomas. Freedmann, *op. cit.*, p. 241.
53. Žr. ankstesnį tekstą.
54. A. F. Hudson, *Fifty Years of Communism*, Pelican 1971, p. 48 ir toliau. L. Shapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, Londonas 1966, p. 141 ir toliau.
55. F. C. Copleston, *A History of Philosophy*, 7:65. Schumpeter,

KRIKŠČIONIŠKOSIOS DEMOKRATIJOS KELIAS VAKARŲ EUROPOJE

XIX a. savo pramonės, prekybos ir kapitalo intensyviu vystymu sudavė gana skaudų smūgį krikščioniškajai demokratijai. Iki kapitalizmo eros nebuvo būtino reikalo skelbti pagrindinių socialinių reformų, kadangi nei žemės, nei darbo rankų netrūko. Naujos gyvenimo sąlygos pagrindė socialinių santykių disproporciją. Neteisingai vartojama nuosavybės teisė sukėlė prieštaravimus tarp neribotų turtų savininkų ir Bažnyčios. Daugelis valstybės vadų ir turtuolių, patys būdami krikščionys, stojo į atvirą kovą su Bažnyčia, kuri stengėsi apginti išnaudojamųjų reikalavimus. Tokiems reformatoriams labiau rūpėjo savi reikalai, ne krikščioniškasis teisingumas.

Viso to išdavoje gimė karingasis materializmas su savo aktyviuoju pagalbininku – ateizmu. Materialistai apkaltino Bažnyčią, kad ji savo idėjomis mulkina darbo liaudį ir nesugeba suteikti atitinkamos paramos, skiepija darbo masėms nepasitikėjimą valdžia, tuo būdu nukreipdamas ugnį į svetimas pozicijas ir ap-

---

Great Economists, p. 5. "Tam tikra svarbia prasme marksizmas yra religija... galutinių tikslų sistema... tokių tikslų vadovas, kurie sugestionuoja išganymo planą".

56. Žr. tekstą aukščiau.
57. A. Nove, *The Soviet Economic System*, Londonas 1970, p. 1 ir toliau.
58. Nove, *An Economic History of U.S.S.R.*, Pelican 1976, p. 46 ir toliau.
59. *Ibid.*, p. 83 ir toliau.
60. *Ibid.*, p. 150.
61. McDobb, *Soviet Economic Development Since 1917*, Londonas 1966, p. 228.
62. Shapiro, *op. cit.*, p. 383-385. A. Solzhenitsyn, *Gulag Archipelago*, p. 1:54 ir toliau. Lygiai negalima "buožes" kaltinti ir už parduotinų javų pertekliaus trūkumus – 85% javų produkcijos buvo vidutinių ar mažų ūkininkų rankose. Dobbs, *op. cit.*, p. 215.

gindamas išnaudotojiškus interesus. Ir vis dėlto plačiosios antireliginės srovės gimė ne darbininkų masėse, o intelektualinėse sferose. Tapo madinga nuolat cituoti Leniną, pamėgtas obalsis – "religija – liaudies opiumas". Ir vis dėlto buržuazinis ateistas bevelijo teigti, kad dirbantysis pilno atlygio lauktų ne iš jo, savininko, o iš amžinybės.

Bažnyčios klaida buvo ta, kad XIX a. nesugebėjo apsisaugoti nuo susiskaldymo iš vidaus (radikalieji ir konservatoriai) ir socialinių reformų galimybę bei įgyvendinimą užleido įvairiems socialistams ir Bažnyčios priešams. Buvo prarastas darbininkų luomo pasitikėjimas. Vėliau, siekiant jį sugrąžinti, reikėjo padėti daug pastangų ir aukų.

Bažnyčios autoriteto ir krikščioniškosios demokratijos atgimimas prasidėjo po pasaulinio katalikų kongreso Liežė ir po 1891 m. gegužės 15 d. popiežiaus Leono XIII enciklikos *"Rerum novarum"* paskelbimo. Tada sustiprėjo ir išaugo radikalusis krkščioniškosios demokratijos sparnas, kuris vis labiau įtakojo valstybės ir visuomenės santykius.

Stipriausiai šiuo periodu krikščioniškoji demokratija veikė *Vokietijoje*. Ten jau buvo įsikūrusi KDP, kurią vokiečiai vadino Centru. Ji nebuvo vienalytė, tačiau stipriausias buvo katalikškasis sparnas. Centrą uždarė Hitleris. Stiprią kovą KDP turėjo jau savo kūrimosi pradžioje. Bismarkas su savuoju "kulturkampfu" katalikybei buvo paskelbęs mirtiną karą. Prieš Bismarką, tuometinį "geležinį kanclerį", stojo centro partijos steigėjai, vadas Windhorstas. Jie sugebėjo palaužti Bismarko pasipriešinimą ir apginti krikščioniškuosius ir demokratiškuosius idealus. Po šio įvykio Vokietijos KDP įgijo ypatingos reikšmės. Į jos gretas įsiliejo daug įtakingų žmonių, pasiryžusių rimtai dirbti ne tik Vokietijos, bet ir Europos labui.

Vienas tokių buvo Vilhelmas Emanuelis Ketteleris, juristas, vėliau kunigas, Holšteino klebonas, Frankfurto parlamento atstovas, 1896 m. Mainzo vyskupas. Ketteleris savo siūlomų reformų aktualumu pralenkė net ir Marksą bei jo Komunistų Manifestą. Jo socialinių reformų turinį sudarė: darbo atlyginimas, darbo valandos, poilsio problemos, vaikų, jaunų mergaičių ir moterų darbas, darbininkų draudimas ir t.t. Visa tai rėmėsi krikščioniška pažiūra į bet kokią socialinę problemą. Visuomeninė veikla, parlamentarizmu ir kt. būdais Vokietijos Centro partija išreikalavo

iš valstybės paramos ir privertė išleisti daugelį įstatymų, skirtų socialinei padėčiai pagerinti. 1878 m. Frankfurte prie Maino buvo įsteigtas socialinių klausimų tyrimo institutas.

Po to sekė *Prancūzija*. Nors krikščioniškoji demokratija Prancūzijoje atsirado anksčiau, tačiau dėl stipresnio konservatyviojo sparno įtakos ji negalėjo išvystyti aktyvesnės veiklos. Bet koks radikalesnis mėginimas buvo vadinamas "raudonu" – raudonasis kunigas, raudonoji krikščionybė.

Žymiausias krikščioniškosios demokratijos atstovas buvo Friderikas Ozanamas (1813-1853). Jis labiau rūpinosi socialinėmis problemomis, tačiau nenusigręžė ir nuo politinių reikalų. Ypač tada, kai politika prieštaraudavo jo socialinėms reformoms ar religiniams idelams. Pagrindinis Ozanamo tikslas buvo "pakeisti socialinę tvarką ir padaryti ją krikščioniška". Be to, socialinių reformų programoje buvo įrašyta ir tokie klausimai, kaip įstatymo globa moterims, vaikams, seneliams, visiems darbininkams, arbitražo komitetai, darbininkų dalyvavimas įmonių administracijoje ir pelne, gamybos režimo ir pan. Šioje srityje jis taip pat toli pralenkė Marksą. Didžiausia šių permainų priešininkė buvo "volteriškoji buržuazija", kaip ją vadino Ozanamas, nes jos savanaudiškiems interesams buvo iškilęs nemažas pavojus.

Nepaisydamas stipraus priešinimosi naujoms idėjoms ir kai kurių nesėkmių, Ozanamas visus drąsina: "Kils audrų, bet nenusigąskite. Kristus ir šiandien yra laivelyje. Jis nemiega. Jis niekad tiek ir taip nebudėjo, kiek kad dabar budi!".

Austrija taip pat neatsiliko nuo krikščioniškosios demokratijos veiklos. Nors pati valstybė buvo katalikiška, tačiau jos sostinė Viena tapo marksistų centru. Parlamente socialdemokratai turėjo du trečdalius savo atstovų, juos palaikė ir pats imperatorius Francas Juozapas. Krikščionims demokratams tuo metu vadovavo gabus energingas kunigas Karolis Luegeris, kalvio sūnus.

Jis nutarė paimti Vieną į savo rankas. Ir raudonoji marksistų armija neatsilaikė prieš veržliąją Luegerio krikščioniškąją demokratiją. Jis tapo Vienos burmistru, o Vienai šis laikotarpis buvo auksinis. Dėkingi Vienos gyventojai pastatė Luegeriui paminklą, kuris simbolizavo ir krikščioniškosios demokratijos pergalę.

Italijoje krikščioniškosios demokratijos atgimimas šiek tiek užsitęsė. Mat XVIII-XIX a. popiežiai katalikams buvo uždraudę dalyvauti rinkimuose į parlamentą. Todėl tuo metu politinei kri-

kščioniškosios demokratijos veiklai nebuvo jokių galimybių. Net ir socialinėje srityje susidarydavo įvairių sunkumų. Tik 1919 m. pop. Benediktui XV patvarkius, buvo leista ir katalikams pasinaudoti ir aktyvia, ir pasyvia rinkimų teise.

Žymiausias to meto krikščioniškosios demokratijos atstovas buvo polit. ekonomikos prof. Toniolo, artimas pop. Leono XIII bendradarbis. Jis daug nusipelnė Italijos demokratizacijai, gana sėkmingai dėstydamas savąją krikščioniškosios demokratijos doktriną įvairiuose universitetuose, kunigų seminarijose. Vatikanas yra išleidęs visus jo raštus. Jie yra universalūs ir aktualūs visais laikais.

Šveicarijoje krikščioniškoji demokratija sau kelią skynėsi nelengvai. Šveicarija tuo metu buvo nekatalikiškas kraštas. Katalikai sudarė vos 40%. Be to, ir pati valstybė mažai domėjosi krašto socialinėmis problemomis. Kaip visur, taip ir čia atsirado pasišventėlių, pasiryžusių praktiškai pritaikyti krikščioniškosios demokratijos idėjas visuomenės ir valstybės gyvenime. Iš visų išsiskyrė Gasparas Dekurtins, vysk. Kettelerio mokinys ir pop. Leono XIII bendramintis. Būdamas feodalinio departamento pramonės ir žemės ūkio reikalams macionalinis patarėjas, jis savo memorandumais ragino vyriausybę neatidėliotinai panaikinti socialinius ir ekonominius nesklandumus, trukdančius demokratiniam visuomenės vystymuisi. Pasitelkęs į pagalbą pop. Leono XIII enciklką, jis sukritikavo ir paneigė Markso tarpluominį konfliktą ir kovą, iškėlė luomų tarpusavio bendravimą ir sugyvenimą, paremtą krikščioniškosios demokratijos dvasia. Savo aktyvia veikla Dekurtins privertė net kitų politinių partijų atstovus pripažinti krikščioniškosios demokratijos reikšmę socialinei sferai. Net socialistai ir kraštutiniai radikalai šaukė pop. Leonui XIII "valio" už jo enciklikų vertingumą.

Belgijoje sėkmingiausiai darbavosi prof. Helleputtas, kuris vadinamas net krikščioniškosios demokratijos vardo išradėju.

Olandijoje krikščioniškosios demokratijos labaui daug nuveikė dr. Šepman, kun. Nolens, Beerenbruk ir kt. Nors Olandija – protestantiškas kraštas, Beerenbrukas ilgus metus išbuvo net ministru pirmininku.

Visai Europai pradėjus krikščioniškosios demokratijos atgimimą, *Roma* vis dar tylėjo, nors ir pritarė tam sąjūdžiui. Ir tik tada, kai savo veiklą suaktyvino karingasis ateizmas ir materiali-

zmas, 1880 m. Roma įsteigė socialinėms problemoms tirti instituciją. Jo vadovu buvo paskirtas Ženevos apaštališkasis vikaras, vyskupas, vėliau kardinolas Gasparas Mermiladas.

1884 m. spalio 12 d. kard. Mermilado iniciatyva Friburge įvyko Europos šalių krikščioniškosios demokratijos atstovų suvažiavimas. Jo metu socialiniams ir ekonominiams klausimams tirti įkurta katalikų unija, vėliau gavusi *Friburgo Unijos* vardą. Jos nariais galėjo būti tik katalikai, – drausmingi, pastovūs, savo darbui pasišventę žmonės. Visi Unijos nutarimai turėjo būti siunčiami šv. Tėvui. Unijos tikslas – pažinti visuomenėj įsigalėjusias blogybes, surasti būdų joms pašalinti ir sukurti pakenčiamą socialinę tvarką. Socialinė ir ekonominė veikla rėmėsi šv. Tomo Akviniečio filosofija ir buvo derinama su Bažnyčios mokslo dvasia.

1855 m. priimta Unijos konstitucija, kuri buvo labai paprasta ir aiški. Išrinkta vyriausioji Unijos valdyba. Iš kiekvienos šalies į Uniją buvo priimta po tris atstovus. Kiekvienas Unijai priklausantis kraštas sudarydavo savas tarybas. Tarptautiniai Unijos suvažiavimai vykdavo kasmet.

Demokratiniame Europos judėjime Friburgo Unija suvaidino labai svarbų vaidmenį, svarbiausia, – konsolidacija. Jos priimti nutarimai: darbo rėžimas, atlyginimas, darbo dienos trukmė, šventadienių šventimas, nakties darbas, vaikų ir moterų darbas, darbas kenksmingomis sąlygomis, draudimas, nuosavybės teisė – kreditas, kooperatinės bendrovės, pelnas, procentai ir t.t., – turėjo ypatingos svarbos Europos kraštų socialinių santykių sureguliavimui. Jais pasinaudodavo net nekatalikiški kraštai (JAV, Rumunija ir kt.).

Po enciklikos "Rerum novarum" pasirodymo ir po kardinolo Mermilado mirties 1892.II.23 Unija nutraukė savo veiklą. Ji savo misiją atliko ir garbingai pasitraukė, nes Europa tvirtai žengė krikščioniškosios demokratijos keliu.

(Iš LKDP spaudos)

LIETUVOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS SKYRIŲ IR KUOPŲ STEIGIMO IR VEIKIMO PRINCIPAI

Projektas

PER KRIKŠČIONYBĘ, TAUTIŠKUMĄ, DEMOKRATIJĄ Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ!

LKDP pamatinis uždavinys – konsoliduoti tautą ir siekti Lietuvos demokratinio valstybingumo, kelti krikščionišką-tautinę sampratą, brandinti naujas kartas Lietuvos labui ir gerovei. Partijos narių veikla grindžiama krikščioniška, tautine ir demokratine savimone. Krikščionybė, tautiškumas ir demokratija – pagrindiniai veiksniai, kuriuos įgyvendinus mūsų tautoje, Lietuva taps galinga, atspari, demokratiška valstybė.

Partijos veikla turi tapti priemone, bet ne tikslu – jos interesai negali būti keliami aukščiau tautos interesų.

1) Šaukiamas steigiamasis partijos skyriaus susirinkimas. Iš trijų asmenų išrenkama LKDP skyriaus valdyba (balsavimo keliu); sudaromas skyriaus valdybos ir narių sąrašas tokia tvarka: eilės numeris, vardas, pavardė, gimimo metai, adresas, priėmimo data.

Skyrių sudaro 10-15 narių. Visa tvirtina skyriaus valdyba ir protokolų nuorašus perduoda LKDP Tarybai.

2) Miesteliuose, kaimuose, kur nėra skaitlingų LKDP rėmėjų, galima įkurti kuopas. Kuopas sudaro 5-10 narių. Valdyba renkama iš dviejų narių (toliau žr. 1 punktą). Kuopos, surinkusios atitinkamą skaičių narių, gali peraugti į skyrių.

3) LKDP skyrių ir kuopų nariais gali būti ne jaunesni kaip 18 metų amžiaus asmenys. Rėmėjais ir kandidatais gali būti asmenys nuo 16 metų amžiaus. Balsavimo teisę turi tik nariai.

Nariais priimami tik gerai žinomi asmenys (krikščionys), pritariantys pagrindiniams LKDP principams. Narių priėmimą

sprendžia skyriaus ar kuopos valdyba, bet nutarimus galima užprotestuoti arba paremti skyriaus ar kuopos visuotiniame susirinkime.

4) Skyriai, kuopos organizuoja susirinkimus ne rečiau, kaip kartą per mėnesį. Pageidautina, kad visi nariai dalyvautų. Valdyba renkasi du kartus per mėnesį. Valdyba privalo sudaryti veiklos planą būsimam susirinkimui, svarstyti iškilusias problemas, atlikti švietėjišką darbą, kelti narių politinį, intelektualinį lygį. Apie nuveiktą darbą informuoti LKDP Tarybą.

5) Kiekvienas LKDP skyriaus, kuopos narys privalo žinoti:

a) LKDP istoriją,

b) politinės partijos esmę ir jos siekius,

c) krikščioniškos moralės pagrindinius aspektus,

d) demokratijos principus,

e) aktualiausius politinio gyvenimo įvykius.

6) LKDP skyrių, kuopų veikla ir koordinavimas bus suskirstytas pagal regionus (apie tai ruošiamas atskiras dokumentas). LKDP Tarybos posėdžiuose privalo dalyvauti visų skyrių, kuopų, valdybų atstovai.

7) Rengti mitingus, piketus, rašyti viešus pareiškimus LKDP skyriaus ar kuopos vardu tik suderinus su LKDP Tarybos valdyba. Jeigu kviečiamas narys nori pasisakyti LKDP vardu, būtina suderinti su skyriaus, kuopos valdyba, bet jei tokios galimybės nėra, leidžiama pasisakyti kaip LKDP nariui, pabrėžiant, kad išreiškiama tik privati nuomonė.

P. S. Susirinkimai pradedami malda, baigiami Tautos Himnu.

Vilnius,
1989.04.28

LKDP Tarybos Valdyba
Kaunas, 1989.05.02

Priimta kaip laikinai galiojantys.
Pirmininkaujantis: Kazys Kryževičius
Sekretorė: Olimpija Kondrotienė

EVOLIUCIJA, TRANSFORMIZMAS IR ŽMOGAUS FENOMENAS

Prof. PRANAS JUCAITIS

(Tęsinys)

GYVYBĖS KILMĖ, JOS SINTEZĖ IR GENETINĖ INŽINERIJA

(Termodinamikos ir matematikos požiūriu)

Gyvybės pradžios klausimas

Pagal Lemaitre, Jeans, Eddington ir Gamow, prieš kokius 15 bilijonų metų visa pasaulio medžiaga buvo sukoncentruota "pirmykščiame atome", arba "ugnies kamuolyje", kuris sprogo (teorija vadinama "big bang", arba "didžiojo trenksmo" vardu) ir per pusvalandį pasigamino cheminiai elementai, kurie sudarė pasaulį: ir žemę, ir jos paviršių. Apie tą hipotezę astronomas Lovell,[77] Jodrell Bank observatorijos direktorius, sako: "Bet kai klausi, kas buvo tas pirmykštis atomas, kaip jis suskilo, kaip bei kada jis buvo sukurtas, mes peržengiame fizikos ribas ir įeiname į filosofijos ir teologijos sritį".

Panašiai būtų galima pasakyti ir apie gyvybės pradžią ir kilmę. Pasteur'o bandymai nuvertė "generatio spontanea" sąvoką, bet, nežiūrint to, kai kurie mokslininkai vis dar bando nuvertinti pagrindinį biogenezės dėsnį, kuris neturi išimčių. Evoliucijos teoretikai vis dar bando "išaiškinti" progresyvų gyvybės atsiradimą iš negyvosios medžiagos, nuo amebos iki žmogaus, nors jie ir pripažįsta, kad visos diskusijos apie gyvybės pradžią yra spekuliacija ir grynas spėliojimas, pvz., Foster[78] ir Nason.[79] Foster sako: *"All discussions on the origin of life are necessarily speculations"*.

Apie spėliojimus nevertėtų ir rašyti, bet, kadangi daugelis evoliucionistų apie tai vis rašo ir daro gyvybės sintezės bandymus laboratorijose, norėdami įvykdyti vad. biocheminę gyvybės evoliuciją, tai reikia bent trumpai pasisakyti apie tokių bandymų praktiką bei vertę, ir tą painų klausimą bent kiek išaiškinti.

Cheminė termodinamika ir entropija

Du pagrindiniai termodinamikos dėsniai galioja chemijoje, biochemijoje bei fizikoje, ir juodu tinka visoms gyvosioms ir negyvosioms sistemoms. Clausius šitaip trumpai formulavo tuos du termodinamikos dėsnius: 1) pasaulio energija yra pastovi; 2) pasaulio entropija yra visada linkusi pasiekti maksimumą. Antrasis termodinamikos dėsnis, arba entropijos dėsnis, sako, kad vad. "grįžtamuose vyksmuose" izoliuotose sistemose entropija *S* yra pastovi pagal formulę:

$$dS = \frac{dq}{T}$$

Tokiose sistemose šiluma pastovi, q = o, ir todėl dq = o, ir ds = dq, T = o, arba S yra pastovi (d = diferencialo ženklas, q = šiluma, T yra absoliutinė – Kelvino – temperatūra). Tačiau yra žinoma, kad ir izoliuotose, bet negrįžtamose ("neapverčiamose") sistemose entropija visada didėja. Kadangi visi gamtos vyksmai yra – cheminių reakcijų prasme – negrįžtami, tai jų eigoje entropija padidėja.

Savaime vyksta tik tos cheminės reakcijos, kurios savo laisvąją energiją gali atiduoti aplinkai. Dalis energijos išsisklaido aplinkoje, dalis virsta nepanaudojama energijos forma, išblaškyta aplinkoje. Entropija reiškia energijos išblaškymą. Taip sako klasikinė termodinamika. Pasaulis yra kaip užsuktas laikrodis. Šiluma savaime pereina iš šilto į šaltą kūną, ir kai šiluma išsilygins, pasaulis mirsiąs "šilumine mirtimi", nes išblaškytoji energija pereina į šiluminį molekulių judėjimą. Su laiku sudegs ir saulė, ir po kelių bilijonų metų gyvybė mūsų planetoje pasibaigs... Entropija reiškia energijos degradaciją. Tai sako antrasis termodinamikos dėsnis.

Tą entropijos dėsnį galima formuluoti keliais būdais.

Pagal statinę termodinamiką entropija reiškia sistemos netvarką, nereguliarumą, atsitiktinumą. Juo didesnė sistemoje netvarka, tuo didesnė jos tikimybė. Entropija yra tikimybės rodiklis, netvarkos (ir cheminių reakcijų negrįžtamumo) rodiklis. Trečias termodinamikos dėsnio formulavimas imamas iš informacijos teo-

rijos srities, iš kompiuterių ir kibernetikos bei iš kodų arba šifrų sistemos.

Organizmuose tas šifras yra DNA + RNA, – genetinis šifras, kuris turi energijjos pavertimo mechanizmą. Fotosintezas yra toks mechanizmas. Sėkloje irgi yra informacijos mechanizmas. Sėkla gali išaugti į augalą, jei gauna trąšų ir saulės energijos. Tačiau ir augalas per kiek laiko nudžiūsta ir miršta. Viskas eina žemyn, amžinai negyvena.

John M. Cleveland [80] sako, kad entropija yra organizacijos nebuvimo rodiklis sistemoje; pagal (labai liberalų bio-filosofą) Giovanni Blandino,[81] "organizacija" biologijoje visada reiškia funkcionuojančią organizaciją, ir jis pripažįsta, kad antrasis termodinamikos dėsnis galioja ir biologiniams reiškiniams. Entropija yra netvarkos mastas, o netvarka turi didžiausią galimybę (tikimybę). Imkime, pvz., laikrodį, išardykime jį, sudėkime į dėžutę, apšvieskime saulės spiduliais arba jį veikime elektros energija ir bandykime paskaičiuoti matematinę tikimybę, ar laikrodžio dalys pačios savaime susitvarkys, ir ar laikrodis pradės funkcionuoti? Kaip ilgai reikės laukti tokio aklo atsitikimo, "by chance", kaip kad sako evoliucijos teoretikai?

Kai kurių tikimybių skaičiavimai

Proteinai (baltymai) susidaro iš aminorūgščių, į kurias įeina anglis, azotas, vandenilis, deguonis, siera ir kt. Labai svarbus dalykas yra tas, kad tos aminorūgštys yra sujungtos tam tikra eile ir tvarka. Šveicarų fizikas Charles Eugene Guye apskaičiavo, ar gali pasigaminti baltymas 20 000 molekulinio svorio. Jo apskaičiavimu,[82] jei reakcijos greitis būtų 500 trilijonų "laimikių" kas sekundę, tai reikėtų 10^{243} bilijonų metų! Tai tiesiog neįsivaizduojamai ilgas laikas, ypač atsimenant, kad gyvybė žemėje tegalėjo atsirasti tik prieš 10^9, taigi prieš vieną bilijoną metų. Toks įvykis būtų lygus stebuklui. Pasaulio amžius būtų per trumpas tokiam savaimingam įvykiui... Iš skaičiavimo išeina, kad tokia galimybė iš tikrųjų lygi nuliui.

Bet tai dar ne viskas. Proteinas (baltymas) tai dar nėra gyvas daiktas. Didelis proteinų skaičius sudaro ląstelės branduolį. Toliau, branduolys negali apsieiti be citoplazmos, ir ląstelės sudėtinės dalys turi visos atsirasti tuo pačiu laiku. Tikimybė yra

tokia maža, kad savaimingas gyvybės atsiradimas pirmykštėje žemėje faktinai negalėjo įvykti... Tačiau kai kurie mokslininkai, neatsižvelgdami į praktišką negalimumą, vis dar bando išspręsti gyvybės pradžios klausimą natūraliu būdu, sugalvodami prielaidų prielaidas bei atlikdami kai kuriuos laboratorinius bandymus.

Minėti samprotavimai apie antrąjį termodinamikos dėsnį galioja ne vien tik polipeptidų ir baltymų savaimingam pasigaminimui ir gyvybės atsiradimui, bet ir evoliucijos teorijai apskritai. Komplikuotos medžiagos neatsiranda savaime iš paprastų, bet visi gamtos procesai eina priešinga (t.y. smukimo kryptimi), tačiau reikia pastebėti, kad augalai neprieštarauja entropijos dėsniui. Sėkla jau turi informaciją ir energijos pavertimo mechanizmą. Augalas auga atviroje sistemoje, imdamas iš oro anglies dvideginį ir iš žemės trąšas, neprieštaraudamas antrajam termodinamikos dėsniui.

Rusų biochemiko Oparino hipotezė

Gyvybės pradžios evoliucinės teorijos nėra pastovios. Jos kartkartėmis kinta. Gal labiausiai paplitusi yra Oparino hipotezė[83]. Pasak jo, kai gyvybė pradėjo kurtis žemėje, jos atmosfera buvusi redukuojanti; taigi tada joje nebuvo deguonies. Jos sudėtin įėjo metano dujos (CH_4), amoniako dujos (NH_3), vandenilis (H_2) ir vandens garai (H_2O). Žaibai ardė tas molekules pagamindami aminorūgštis. Jis spėliojo, kad tos aminorūgštys pakliuvusios į vandenyną, sudaro proteinus, o pagaliau ir pačią gyvąją medžiagą. Savo hipotezę Oparinas paskelbė rusų kalba Maskvoje 1924 m., o 1938 ir 1957 m. (ir vėliau su papildymais) pasirodė ir vertimai jo veikalo į anglų kalbą.

Tačiau ta Oparino hipotezė turi daug kritikuotinų vietų.[84] Oparino "atmosfera" neturėjo deguonies, iš kurio pasigamino ozonas (O_3), kuris apsaugoja gyvybę nuo mirtingų ultravioletinių spindulių. Jeigu "Oparino gyvybė" ir būtų pasigaminusi, ji būtų žuvusi nuo ultravioletinių spindulių. O jeigu Oparinas būtų sugalvojęs, kad jo tariamoji atmosfera turėjo deguonies, tai irgi būtų buvę blogai, nes deguonis yra nuodingas ląstelėms, neturinčioms enzimų. Vienu ir kitu atveju "Oparino gyvybės" kilmės (ar pradžios) hipotezė neišlaiko mokslinės analizės kritikos.

Stanley Miller'io bandymai

Oparino manymu, pirmykštė gyvybė turėjo atsirasti vandenynuose, taip vadinamoje "vandeninėje sriuboje". Stanley Miller'is sugalvojo patikrinti Oparino hipotezę atmosferoje ir pirmykštėje "sriuboje". 1953 metais jis paskelbė, kad esą jam pavykę susintetinti aminorūgštis ir kai kuriuos kitus organinius junginius. Jis patalpino metaną, amoniaką, vadenilį ir vandens garus specialiame aparate, kurin leido elektros kibirkštis (žaibo pamėgdžiojimas). Reakcijos produktai nuolat cirkuliavo tame aparate, garai ir lakūs produktai buvo atšaldomi. Jų dalis būdavo sugeriama tam tikroje stiklinėje, pripildytoje beveik verdančiu vandeniu. Praslinkus maždaug vienai savaitei, Miller'is tą vandenį analizavo ir rado gliciną (glikolį) ir alaniną, taigi dvi paprasčiausias aminorūgštis, ir dar kiek įvairių aminų ir šiaip jau rūgščių. Tai labai nereikšmingi rezultatai, nors jie ir buvo labai išgarsinti. Po Miller'io, kiti gyvybės pradžios ieškotojai chemikai pagamino ir kitokių aminorūgščių, cukrų, purinų ir pirimidinų. Daug kas tuos tariamus pasisekimus labai nekritiškai priėmė kaip įrodymą, kad gamtiniai procesai prebiotinėje sriuboje gali pagaminti gyvybės pradžiai reikalingas medžiagas. Pirmasis žingsnis nėra sunkus. Daug sunkesnė yra sekančioji bandymų fazė, būtent, pavienių aminorūgščių įjungimas į biologiniai veiksmingus baltymus, sykiu su DNA ir RNA. Labai svarbu įvesti tvarką į baltymų molekulę, kad kiekviena aminorūgštis turėtų tam tikrą ir tinkamą vietą – reikia įvesti organizaciją į sudėtingą junginį, kad jis galėtų funkcionuoti. Reikia neužmiršti, kad gamtoje karštis ir žaibai daugiau gadina, negu gamina. Net ir vandenynai nesudaro saugumo, nes vanduo depurinuoja DNA ir hidrolizuoja peptidus ir polinukleidų polimerus, nebent temperatūra būtų arti nulio C.

Hull[85] apskaičiavo, kad primityviuose vandenynuose tegalėjo atsirasti tik labai maži aminorūgščių ir kitų reikalingų chemikalų kiekiai, pvz., glicino tegalėjo būti tik 10^{-24} moliarinė koncentracija, o cukraus gliukozės, kuri greičiau genda, vos 10^{-134} moliarinė koncentracija. Tai toks mažas skaičius, jog galėtum rasti vos vieną molekulę visame didžiuliame okeane... Tai tokios yra cheminės termodinamikos ir kinetikos kliūtys biochemikui, kuris norėtų turėti organinių junginių pilnutėlį okeaną, kad bent šiek tiek pasigamintų negyvo koacervato.

Yra begalės ir kitokių kliūčių. Aminorūgštys reaguoja su cukrais ir susinaikina, o abu įeina į DNA ir RNA. Fosforo rūgštis, reikalinga DNA, jungiasi su kalcio druskomis, pavirsdama netirpstančiu kalcio fosfatu. Reikalinga energija, kad susidarytų jungtis tarp aminorūgščių, įeinančių į baltymus, ir tarp cukraus, fosforo rūgšties bei purinų ir pirimidinų, kad susidarytų nukleotidai, ir tarp nukleotidų, kad pasigamintų DNA ir RNA. O tų jungčių nutrūkimas paliuosuoja energiją, kas įvyksta savaime, spontaniškai, ko ir galima laukti pagal antrąjį termodinamikos (entropijos) dėsnį. Automobiliai patys nusileidžia pakalnėn, o užvežti mašiną prieš kalną reikalinga ne vien energija, bet ir mechanizmas, net ir vairuotojas. Maritain'as (45 nuoroda, p. 63) irgi pripažįsta, kad regime smukimo dėsnį.

Sidney Fox'o šiluminis modelis

Fox kaitino grynų aminorūgščių mišinį 175 laipsnių C iki 6 valandų, paskui tą sulydytą masę skalavo su šiltu vandeniu, košė, o netirpstančią dalį atmetė. Šaldant perkoštą skystį, išsiskyrė mikroskopiški rutulėliai, kuriuos Fox'as pavadino "protenoidinėmis mikrosferomis". Jos susidarė iš aminorūgščių polimerų arba grandžių, bet tos grandys yra trumpesnės, negu baltymuose. Tuos rutuliukus Fox vadina pirmykštėmis ląstelėmis arba "protocelėmis". Jis tvirtina, kad aminorūgštys nėra atsitiktinai ir netvarkingai sujungtos ir kad jos turinčios net ir katalitinių savybių.

Kai Fox'o paklausė, kur jis primityvioje žemėje rado tokią (175 laipsnių C) temperatūrą, jis atsakė, kad netoli ugnikalnių. Kai jam pasakai, kad tokia temperatūra per 6 valandas būtų sunaikinusi pasigaminusius padarus, jis atsako, kad kaip tik tuo laiku pasitaikęs lietus būtų nuplovęs pageidaujamus produktus. O kur tais laikais gamtoje galėjai rasti 10 gramų grynų aminorūgščių ir gauti reikšmingą (arba pakankamą) polipeptidų kiekį? Be to, Fox dar tvirtina, kad jo polipeptide aminorūgštys yra sutvarkytos nuoseklia eilės tvarka (non random). Miller ir Orgel[86] apie Fox'o "tvarką" sako: *"It is deceptive* (apgaulinga), *then, to suggest that termal polypeptides are similar to proteins in their nonrandomness"*.

Biologiškai reikšmingos aminorūgštys yra tik L-, arba kairiosios formos, o 175 laipsnių C temperatūra paverčia jas į dešiniųjų

ir kairiųjų mišinį, kitaip sakant, jas racemizuoja, o raceminės yra gyvybei nenaudingos (išskyrus labai retas išimtis). Tos protenoidinės mikrosferos labai nepastovios, nes ištirpsta vandenyje. Jos nesidaugina, kaip ląstelės. Jas galima suskaldyti į dvi ar daugiau dalių, panašiai kaip muilo burbulus. O vadovėliuose Fox'o rutuliukai giriami, kaip gyvybės pradžia! Fox tuo reikalu prirašė daug knygų ir straipsnių.[87] Tačiau galimumai yra beveik lygūs nuliui. Pvz., norint pagaminti baltymą iš 17 (tai nedaug) aminorūgščių, jas būtų galima sugrupuoti 355 trilijonais būdų, o iš 20 aminorūgščių – 10^{22} būdų, maždaug dešimtimi sekstilijonų. Tai tokia yra tikimybė, kad vienas tinkamas susigrupavimas atsitiktinai įvyktų per 5 bilijonus metų?

Išvadoje galima pasakyti, kad nei Miller, nei Fox ir nei Oparin nesukūrė Gyvybės. Jie bandė susintetinti gyvąją medžiagą, vartodami chemikalus, esančius jų laboratorijose, pasinaudodami jų sugalvotomis formulėmis. Jie turėjo visą būrį sumanių ir išsimokslinusių chemikų, o kartais gal net ir sudėtingą aparatūrą, kurios tuolaikinė Žemė neturėjo. Neturėjo nei valstybės teikiamų milijoninių sumų doleriais. O jei tie bandymai ir būtų pavykę, tai nebūtų atsitikę aklai ir atsitiktinai. O juk pagrindinė evoliucionistų mintis yra ta, kad įvyko "by chance", aklai ir atsitiktinai. Aprašyti bandymai susintetinti gyvąją medžiagą yra labiau panašūs į pradedančio studento praktikos darbus organinės chemijos laboratorijoje, – daugiau nieko. Svarbesni ir įdomesni bandymai trumpai aprašomi artimiausiame skyriuje.

Dr. A. Kornbergo "gyvybė mėgintuve"

Prof. John G. Navarra[88] savo knygos skyrių apie gyvybės pradžią užbaigia sakiniu, kad mes gal niekad nesužinosime tiesos apie gyvybės pradžią, ir kad mokslininkai geriausiu atveju tegali tik spėlioti (p. 297). Bet to pat skyriaus pradžioje (p. 283) jis praneša, kad 1967 m. Arthur Kornberg, Nobelio premijos laureatas, biochemikas, sudarė sintetinę biocheminę molekulę, kuri pati gali replikuotis (daugintis) ir kad 1970 m. Khorama susintetino geną. Tai, kaip matysime, gali bent kiek paliesti gyvybės mėgintuve klausimą.

Specialioje spaudos konferencijoje 1967 m gruodžio 15 d.

dr. Arthur Kornberg, dr. Mehran Goulian ir dr. Robert L. Sinsheimer pranešė apie fago 174 DNA sintezę. The United Press International ir kiti spaudos biurai bei laikraščiai pranešė sensancingas žinias, kad trys mokslininkai sukūrė gyvą virusą. Kitą dieną UPI paskelbė, kad dr. Kornberg į tą primityvią gyvybės formą žiūri su tam tikru santūrumu.

Dr. Kornberg dirbo toje srityje daugiau kaip 10 metų. 1959 m. jis gavo fiziologijos ir medicinos Nobelio premiją už atradimą DNA polimerazos. Bet ji buvo negryna, nes užteršta nukleazos enzimu. Darbą jis tęsė su būriu bendradarbių, kas atsiėjo per du milijonus dolerių.

Dabar gi buvo paskelbta, kad biologiškai veiksminga virusinė DNA rūgštis buvo susintetinta laboratorijoje. Gi iš tikrųjų reikia pažymėti, kad jie nepagamino virusinės DNA iš ne-virusinės medžiagos! Iš tikrųjų virusinę DNA jie jau turėjo reakcijos mišinyje, su kuriuo jie pradėjo darbuotis... Iš tikrųjų jiems tik pavyko perkelti į mėgintuvą iš gyvos ląstelės chemikalus, reikalingus reprodukuoti virusinę DNA. Kiek anksčiau panašų darbą atliko Illinois universitete Sol Spiegelman. Nei virusas, nei gyvybė nebuvo susintetinta. Tačiau Kornberg'o ir jo bendradarbių darbas yra reikšmingas ta prasme, kad jis parodė, jog DNA polimeraza gali pagaminti tikslius virusinės DNA nuorašus už ląstelės ribų (t.y. mėgintuvėlyje), kai ji turi visą reikalingą statybinę medžiagą, nukleotidų gamybinius blokus, energiją ir kai kuriuos kitus dalykus. Visai neteisingai buvo spaudos paskelbta, kad Kornberg sukūrė primityvią gyvybės formą.

GENETINĖ INŽINERIJA – BIOLOGINĖ BOMBA?

Į šį skyrių įeina vad. "cloning", "molecular cloning", "recombinant DNA", genetinė inžinerija ir genų sintezė. Apie genų sintezę jau buvo kalbėta. Čia norėčiau bent trumpai pasisakyti apie "cloning", arba aseksualinę gyvų organizmų produkciją ir apie "sudurtinę DNA" (recombinant DNA). Tai dalykai, jautrūs moraliniu atžvilgiu ir galimai pavojingi biologiniu atžvilgiu. Kai kurių rimtesniųjų molekulinių biologų nuomone, toji "recombinant DNA" gali būti pavojingesnė už atominę bombą (?).

Cloning, arba ląstelių sujungimas (ar "sulydymas")

Ląstelių sujungimas pavyko bandymuose su varlėmis, ir biologai tikisi, kad panašią techniką bus galima pritaikyti ir žmonėms.

Gurdon[89] su labai mažyte pipete pašalino branduolį iš varlės kiaušinėlio. Branduolys turi genetinę medžiagą, ir be branduolio kiaušinis nesivysto. Paskui Gurdon išėmė branduolį iš varlės embriono ląstelės ir įstatė jį į kiaušinį, iš kurio branduolys jau buvo pašalintas. Kai kuriais atvejais kiaušinis išaugo tik į buožgalvį, tačiau kitais atvejais išaugo pilnai subrendusios abiejų lyčių varlės. Žinoma, daugelis bandymų visai nepavyko.

Dažniausiai būdavo vartojami nespecializuotų embrioninių ląstelių branduoliai, bet kartais būdavo imamos visai diferenciuoto buožgalvio žarnų epitelio ląstelės, ir bandymai visai gerai pavykdavo, kaip ką tik minėta. Tie bandymai turėtų pavykti naudojant ir kitas gyvūno ląsteles – odos, žarnų, raumenų, nervų, kepenų ir kt., kurių branduolys turi visus genus, kurie buvo apvaisinti kiaušinėlyje, iš kurio "evoliucionavo" suaugęs gyvūnas. Jam beaugant, ląstelės buvo taip informuotos arba "įprogramintos", kad iš vienų išsivystė odos ląstelės, iš kitų – raumenų, kaulų ir kitokios ląstelės. Žarninių ląstelių branduolių genai buožgalviuose, žinoma, jau buvo įprogramintі arba informuoti, kad juos gamintų žarnų ląstelės. Kai tas ("žarninis") branduolys buvo perkeltas į kiaušinio ląstelę, iš kurios branduolys jau buvo išimtas, tai ta informacija (programa) buvo pakeista. Visi genai galėjo funkcionuoti, ir išaugo pilnai užaugusi varlė.

Genetikai ir evoliucionistai mano panašią procedūrą galėsią pritaikyti ir žmogui. Gal gamins Einšteinus ir Mocartus? Su varlėmis pavyko, bet reikia neužmiršti, kad buvo naudojamos varlių embrionų ir buožgalvių ląstelės, ir dar nežinia, ar tie bandymai būtų pavykę su užaugusiomis varlės ląstelėmis. jeigu ir pavyktų, tai galėtų išaugti ir pabaisa... Goldschmidt visą laiką ir galvojo apie "hopeful monster".

Cloning'o klausimą, o ypač hibridus ne su to pačio gyvio ląstelėmis pamini kun. dr. Tomas Žiūraitis OP savo straipsnyje apie evoliuciją, pasirodžiusiame "Darbininke" (žr. nuorodą 89-a).

Ląstelių kultūros mėgintuvėliuose

Oxfordo mokslininkai A. G. Schwartz, P. R. Cook ir H. Marris[90] įspraudė sveiko viščiuko embriono genetinės medžiagos mažą dalelę į pelės ląsteles, kuriose dėl defektų nebuvo vieno enzimo. Viščiuko ląstelės turėjo normalią genetinę medžiagą su to enzimo šifru (kodu arba informacija). Tas genetinės medžiagos įterpimas įgalino pelės ląsteles gaminti tą enzimą, kurio jose nebuvo.

Šiuo ir panašiais kitais atvejais ląstelės buvo auginamos arba veisiamos tik "ląstelių kultūroje". Nebuvo bandyta jas įskiepyti į gyvūno organizmą. Genetikai ir eugenikai tikisi, kad gal kada nors būsią galima, pvz., išimti ląsteles iš diabetu sergančio žmogaus kasos (pancreas), paveikti jas "ląstelių kultūroje" sveiko žmogaus genetine medžiaga ir paskui persodinti į paciento kasą. Kalbant apie žmogų, tokia procedūra galėtų būti pražūtinga. Minėtame britų mokslininkų bandyme viščiukų embriono genetinė medžiaga buvo sujungta su inaktivuotu pelių virusu. Nors virusinės medžiagos (DNA arba RNA) ir inaktivuotos, jų įvedimas gali būti labai žalingas. Tokios ląstelės galėtų būti net ir vėžio priežastimi.

Tokie ir panašūs genetinės terapijos bandymai buvo atliekami tik su somatinėmis (kūno) ląstelėmis. Jeigu ta terapija iš viso pavyktų, tai tebūtų naudinga tik pačiam pacientui, bet ne jo vaikams. Jo gemalinės ląstelės vistiek turėtų tą patį trūkumą. Prof. G. G. Simpson,[91] kalbėdamas apie genetinę inžineriją, sako, kad radikaliausia priemonė būtų pagaminti tinkamus genus ir juos įleisti į gemalines ląsteles, kad jos būtų paveldimos. Apie tai daug buvo rašoma spaudoje, bet viltys dar per ankstyvos. Yra daug kliūčių, nes mes dar nežinome tikros genų struktūros, dar nemokame, kaip juos įterpti ar kaip juos pakeisti gemalinėse ląstelėse. Genetinė sistema yra komplikuota visuma, ir įterpimas dirbtinio geno gali turėti labai nelaimingų ar net ir pražūtingų pasekmių. Taip sako didysis evoliucionistas Simpson.

Nuorodos

Panaudotos literatūros sąrašas

77. A. C. B. Lovell, *The Individual and the Universe*, Harper and Row, New York 1958, p.84.

78. Rob. J. Foster, *General Geology,* Charles E. Merril publ. CO., Columbus, Ohio 1969, p. 517.
79. Alvin Nason, *Essentials of Modern Biology,* John Wiley, New York 1968, p. 7.
80. John M. Cleveland, *Physical Science,* Charles E. Merril Books, Inc. Columbus, Ohio 1964, p. 141.
81. Giovanni Blandino SJ, *Theories on the Nature of Life,* Philosophical Library, New York 1969, p. 280-281.
82. Žr. Lecopmte du Noüy, *Human Destiny,* Longmans, Green and Co., New York 1947, p. 35-36.
83. A. I . Oparin, *The Origin of Life on Earth,* Academic Press, New York 1957, p. 1, p. 160, p. 428 ir kt.
84. L. V. Berkner and L. C. Marshall, *The Origin and Evolution of Atmospheres and Oceans,* John Wiley, New York, p. 113-115 (*Conference held at the Goddard Institute for Space Studies,* National Aeronautics and Space Administration, New York April 8-9 1963).
85. D. E. Hull, *Thermodynamics and Kinetics of Spontaneous Generation,* Nature, Vol. 186, 1961, p. 693-95.
86. S. L. Miller and L. E. Orgel, *The Origins of Life on the Earth,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ 1973, p. 144-45 ir išnaša p. 144 apačioje.
87. S. W. Fox (edit.), *The Origins of Prebiological Systems and of Their Molecular Matrice,* Academic Press, New York 1965; S. W. Fox and K. Dose, *Molecular Evolution and the Origin of Life,* Freeman publishing CO, San Francisco 1972; S. W. Fox, *The protein Theory of the Origin of Life,* American Biology Teacher, Vol., 36, 1974, p. 161-172.
88. John Gabriel Navarra et al., *Earth Science,* John Wiley, New York 1972, p. 297 ir p. 283.
89. J. B. Gurdon, *Scientific American,* 1968, 219:24.
90. H. H. Schwartz, P. R. Cook and H. Harris, *"Nature New Biology",* 1971 March 3.
91. G. G. Simpson, *American Scientist,* 1967, 55:161.

VARGŠŲ IR JUODŲJŲ PROBLEMOS

Turtinga Amerikos ekonomika nėra vienoda. Šalia virš 100 milijonų dirbančiųjų yra ir keli milijonai bedarbių. Šalia labai sėkmingų firmų, kurių pelnas siekia bilijonus dolerių, yra ir tūkstančiai firmų, kurios bankrutuoja. Šalia egzekutyvų, kurie uždirba daugiau milijono dolerių per metus, yra milijonai darbininkų, kurių algos neužtenka šeimos pragyvenimui. Ir t.t. Tai laisvos rinkos sistemos gyvenimiškas faktas. Jokia žmogaus sugalvota ekonominė sistema nėra tobula, juoba liberalinio kapitalizmo sistema.

Tačiau jeigu galima pateisinti ekonominio ir socialinio gyvenimo įvairovę, jau sunkiau pateisinti kraštutinumus. Štai Amerikoje yra net 35 milijonai žmonių, kurie pagal pačios Amerikos standartus yra vargšų kategorijos. Tarp jų labai didelis skaičius moterų, vaikų ir juodžių. Dar daugiau. Turtingoje Amerikoje tarp 300 000 ir 3 milijonų žmonių gyvena gatvėse, patiltėse, popierinėse palapinėse ir pan. Visuose didžiuosiuose miestuose veikia badui nubaidyti valgyklos, daugiausiai išlaikomos įvairių bažnytinių organizacijų. Milijonai vaikų būtų alkani, jei mokyklose negautų dovanai priešpiečių. Tai rodo, kad JAV ekonominėje sistemoje yra kažkas radikaliai netvarkoje. Amerikos žemės ūkio ir pramonės turtingumas tokio kraštutinumo nepateisina. Net jeigu ir prileisime, kad vargšų bus bet kokioje ekonominėje santvarkoje, jų Amerikoje per daug. Per daug šalančių, per daug badaujančių, per daug sergančių be sveikatos draudimo, per daug nemokančių skaityti ir rašyti, per daug naktis praleidžiančių gatvėse, per daug narkotikus vartojančių, per daug prostitučių, per daug kriminalistų...

Lengva kaltinti dėl to valdžią. Juk jos reikšmė ekonominiame ir socialiniame krašto gyvenime yra labai svarbi. Ir iš tikrųjų, ypač prezidento Reagano valdymo metais valdžios dėmesys socialinėms problemoms buvo labai sumažėjęs. Ekonominė veikla buvo nukreipta pasiturinčiųjų naudai, o ne vargšų. Tiem, kurie turėjo, buvo pridedama, o iš tų, kurie neturėjo, buvo atimama. Tai socialinio neteisingumo ryškūs pavyzdžiai.

Lengva apkaltinti ir ekonominę, ir socialinę sistemą, kurios nepajėgia išspręsti iš tikrųjų gana lengvai išsprendžiamų problemų. (Čia juk kalbame apie kraštą, kuriame yra daugiau automobilių, negu žmonių, kuris sugebėjo pasiųsti savo astronautus į mėnulį, kurio biudžetas viršija trilijoną dolerių, kuriame bujoja tūkstančiai universitetų ir kitokių aukštųjų mokyklų ir t.t.)

Lengva apkaltinti valstijų valdžias, apskričių ir miestų savivaldybes, kurios taip pat vaidina labai reikšmingą vaidmenį krašto socialiniame susitvarkyme ir ekonominiame gyvenime. Tai labai svarbios, įdomios ir net raktinės temos, kurių tačiau plačiau čia nesvarstysime. Mums šiandien įdomus kitas klausimas. Būtent, kiek dėl tokio socialinio neteisingumo, dėl tokios varganos būklės kalti patys paliestieji piliečiai, tie, kurie badauja, skursta, šąla...

Didžiausią ir nekalčiausią vargšų elementą sudaro kūdikiai ir vaikai – juodi ir balti. Jie juk negali būti savistovūs ir savo darbu save išlaikyti. Jie yra tikrieji vargšai, kuriems valstybė ir ekonominė sistema turėtų padėti kiek tik galėdama. Jų netausojimas, jiems nepadėjimas yra tikras nusikaltimas.

Kita kategorija yra invalidų ar sergančiųjų ir senelių. Jie taip pat negali savo darbu sau pragyvenimo užsidirbti ir yra reikalingi sistemos pagalbos. Kai jie buvo sveiki ir jauni, jie buvo darbingi visuomenės nariai, savo darbu prisidėję prie krašto ekonominio lygio kėlimo. Dabar jiems pasenus ar susirgus, ar tapus invalidais, visuomenė turi pareigą juos išlaikyti, kad jie nebūtų paniekinti ar fiziniai kentėtų.

Tačiau vaikai, sergantieji ir seneliai tėra tik dalis vargšų. Milijonai jų yra sveiki, pačiame amžiaus stiprume, nealksta ir nešąla. Kokia yra jų atsakomybė už tokį savo būvį? Kas jiems neleidžia dirbti ir gyventi kuklų, padorų gyvenimą? Pabandykime pažiūrėti į didžiųjų miestų juodžių (afrikiečių-amerikiečių) getų gyvenimą. Kad jie kenčia nuo rasinės diskriminacijos – tai faktas. Kad jie kenčia nuo vargšų diskriminacijos – irgi faktas. Tačiau taip pats faktas, kad daugelis jų žaizdų yra jų pačių sau įsiskaudinimai. Niekur nėra tiek suardytų šeimų kaip getuose. Tik reta šeima turi vyrą-tėvą, kuris pelnytų jai duoną. Gi vaikai neatsiranda be vyro-tėvo, jų kiekvienoj šeimoj daug. Getų butų nešvara yra tapusi legenda. Tinginystė – tokia pat legenda. Net naujausi butai per porą mėnesių tampa šiukšlių laužais, nes pirštas nepakeliamas juos tvarkyti.

Lytinis palaidumas yra visuotinis. 14-15 metų mergaitės gimdo vaikus pamečiui. (O kiek nužudoma abortais!) Narkotikai pardavinėjami ir vartojami jau net tarp pradžios mokyklos mokinių, jau nekalbant apie gimnazistus ar gimnazijas palikusius. Pusė mokinių palieka gimnazijas, jų nebaigę. Bedarbė, žinoma, siekia 50%. Valdžios pašalpos reikalaujama kaip teisės, ne kaip laikinos privilegijos. Kriminalinių nusikaltimų skaičius yra siaubingas.

Juodųjų lyderiai dėl tokios situacijos kaltina visus ir viską. Socialinę ir ekonominę sistemą, politinę santvarką, teismus, bažnyčias ir mokyklas, visą baltąją visuomenę. Tačiau jie niekad nekalba apie save pačius. Jie net neužsimena, kad skurdas ir vargas patys savyje nėra moralinės kategorijos, nėra ribojantys veiksniai.

Daugelis vyresnės kartos lietuvių užaugo varganose sąlygose. Prieš 50, 60 metų Lietuvos darbininkų ir smulkiųjų ūkininkų šeimos buvo neturtingos ir kartais labai neturtingos. Tačiau jų butai (vienas ar du kambariai) buvo švarutėliai, jų vaikai vilkėjo pačios kukliausios medžiagos rūbelius, kurie taip pat buvo švarutėliai. Jos neturėjo jokios prabangos dalykų, bet reikalingiausius reikmenis doram gyvenimui. (Getas pilnas turtingų automobilių, spalvotų televizorių, kompiuterių ir t.t., bet neturi lovų, muilo, šepečių ir pan.)

Vokietija po II pasaulinio karo buvo tik griuvėsių krūva, bet ji atsistatė, atsikūrė, atkuto ir atgijo ir dėl to, kad buvo energinga, kūrybinga ir netingi. Tas pats su Danija, Norvegija, Belgija, Olandija, Italija. Karo meto skurdas ir vargas tų kraštų neribojo ir neaptarė. Atvirkščiai – juos skatino progresuoti, kilti, numesti skurdo pančius.

Tačiau tokios nuotaikos nematyti tarp geto juodžių. Atvirkščiai – jie reikalauja, kad visuomenė juos išlaikytų: šelptų pinigais, pastatytų namus gyvenimui, paieškotų ir pasiūlytų darbus, teiktų pirmenybę už patirtas nuoskaudas praeityje ir t.t. Jie neprisiima jokios atsakomybės už savo būseną ir likimą. Atsakomybė priklauso kitiems, bet ne jiems.

Panašiai galvoja ir elgiasi ir milijnai baltosios rasės vargšų. Jiems padeda kai kurios, dažniausiai ultra-liberalinės, organizacijos (e.g. Civil Liberties Union), kurios gina vargšų "teises" gyventi gatvėse, patiltėse, ar prostitučių teises pardavinėti savo kūnus,

MIRUSIUOSIUS PRISIMENANT

A.A. KUN. DR. S. GRUODIS
(1896.II.12 — 1990.XI.1)

Praeitą rudenį Lietuvoje mirė vienas šviesiųjų senosios kartos žmonių — kun. dr. Stasys Gruodis SJ, sulaukęs 94 metų amžiaus. Velionis buvo didelis Lietuvos patriotas, nepriklausomybės kovų savanoris, Steigiamojo Seimo narys, nuoširdus krikščionis demokratas.

Kun. Gruodis gimė Bagužiškių kaime, Pabaisko parapijoje. Mokėsi Ukmergės gimnazijoje ir baigė Voronežo lietuvių gimnaziją aukso medaliu. Studijavo Petrapilio medicinos akademijoje ir baigė Kauno kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1925 m. birželio 14 d. Vėliau studijas gilino užsienio universitetuose. Įsigijo daktaratą. Mirus Maironiui, velionis užėmė jo vietą. Vokiečių okupacijos metais velionis buvo išrinktas Jėzuitų provinciolu. Antrosios bolševikų okupacijos metais buvo Kauno kunigų seminarijos rektoriumi.

Kun. Gruodis buvo vienas paskutinių Lietuvos nepriklausomybės dar gyvų kūrėjų. Be mokslinio darbo jis gausiai rašė spaudoje ir išleido kelias knygas. Krikščionys demokratai liūdi netekę tauraus krikščionio ir lietuvio.

---

bet nepeikia jų visuomeninių pareigų būti darbingais visuomenės nariais, visuomenę remiančiais, bet ne ją išnaudojančiais.

Rūbų skalbimas, buto valymas, lytinės moralės disciplina, gėlytės pasodinimas prie namo, šiukšlių nuvalymas nuo kiemo, šeimų šventumo išlaikymas, pareigų atlikimas, darbštumo puoselėjimas nereikalingas jokių piniginių ar kitokių pašalpų. Tik tam tikros pozityvios nuotaikos, tam tikro kultūrinio laipsnio, noro gyventi normalų, dorą gyvenimą. Kol to nebus pasiekta, varguoliams teks didelė atsakomybė už savo gyvenimo lygio menkumą.

DR. LEONUI BISTRUI PRISIMINTI
(1890.X.2O — 1971.X.18)

Praeitų metų rudenį sukako 100 metų nuo dr. Leono Bistro gimimo, o šiemet rudenį sukaks mirties dvidešimtmetis. Dr. Leonas Bistras buvo viena šviesiausių asmenybių nepriklausomoje Lietuvoje — ilgametis krikščionių demokratų vadas, ateitininkų veikėjas, Seimų narys, ministras ir ministras pirmininkas, profesorius ir žurnalistas.

Kaip ir jo artimas draugas kun. Mykolas Krupavičius, Bistras buvo dzūkas, bet gimęs Liepojoje, Latvijoje, kur jo tėvas vertėsi prekyba. Baigęs Liepojos gimnaziją Bistras išvyko medicinos studijuoti į Ženevos universitetą. Vėliau persikėlė į Friburgą studijuoti filosofijos. Negalėdamas apsispręsti, išvyko į Tartu universitetą, kur vėl tęsė medicinos studijas. Karui prasidėjus, buvo mobilizuotas ir tarnavo felčeriu caro kariuomenėje.

Nuo pat jaunystės Bistras buvo giliai įsitikinęs krikščionis demokratas ir grįžęs į Lietuvą tuojau stojo į politinį valstybinį gyvenimą. Organizavo Kauno miesto savivaldybę.Tuo pačiu metu buvo Lietuvos vyriausybės spaudos biuro vedėjas ir "Lietuvos" dienraščio redaktorius. Kiek vėliau vėl studijavo Friburge, kur baigė filosofijos daktaro laipsniu. Grįžęs Lietuvon, dirbo docentu Teologijos ir Filosofijos fakultete, labai aktyviai veikė ateitininkuose ir pavasarininkuose ir redagavo "Ateitį".

Dr. L. Bistras buvo vienas žymiausių krikščionių demokratų vadų ir 1928-40 metais buvo LKDP centro komiteto pirmininkas. Jis buvo taip pat ir I bei II Seimo narys ir ministras bei ministras pirmininkas.

Po 1927 metų perversmo dr. Bistras kurį laiką dalyvavo vyriausybėje, o vėliau buvo teologijos-filosfijos katedros vedėjas bei "Ryto" redaktorius.

1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą, dr. Bistras buvo įkalintas Vorkutoje, iš kur į Lietuvą grįžo tik 1947 m. Vėliau vėl ištremtas į Krasnojarsko kraštą, iš kur 1954 m. vėl grįžo į Lietuvą. Negalėdamas gauti darbo, labai skurdo gyvendamas Kaune. Vėliau jo vienminčiai jam daug pagelbėjo siuntiniais iš Amerikos.

Dr. L. Bistras mirė sulaukęs 80 metų. Tai buvo viena šviesiausių politikos ir visuomenės asmenybių.

SU JONU JOKUBKA, ILGAMEČIU ČIKAGOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PIRMININKU ATSISVEIKINANT

Kai mes gyvename žemėje, tai dažnai esame linkę daryti priekaištą Dievui, kad jis mums rodo per mažai dėmesio. Dėl to kyla abejonė, kad Dievo meilė mums yra tarsi neveikli. Tačiau iš tikrųjų taip nėra. Net visos tos gyvenimo situacijos, kartais nelengvos, kuriose mums tenka gyventi, Dievo yra parenkamos mums tokios, kad jose mes galėtume kuo labiausiai pasireikšti savarankišku vaidmeniu. Ir a.a. Jonas Jokubka savo gyvenime turėjo progos pasireikšti labai vertingu vadovavimu krikščionims demokratams Čikagoje.

Tačiau tai neparodo viso Dievo dėmesio žmogui ir visos Dievo meilės mums asmeniškai. Ta Dievo meilė mums asmeniškai pasirodo tada, kai mes pereiname į amžiną gyvenimą. Apaštalas Paulius, remdamasis apreiškimu, mums yra užtikrinęs Dievo dėmesį šiais žodžiais: "Ko akis neregėjo, ko ausis negirdėjo, kas žmogui į galvą neatėjo, tai Dievas paruošė tiems, kurie jį myli" (1 Kor 2, 9). Pats Jėzus yra pasakęs, kad jis vyksta mums vietos paruošti. Tuos žodžius mes galime pasakyti ir apie mūsų draugą Joną, su kuriuo mes šiandien atsisveikiname.

Bet ar galima taip sakyti? Ar nebus per daug pasakyta? Žinoma, mes negalime kištis į Dievo sprendimą apie kiekvieną žmogų. Tai priklauso ne kam mažesniam, negu pats Dievas. Bet ir tai, kad pats Dievas imasi asmeniško žmogaus vertinimo, liudija apie tai, kiek daug dėmesio Dievas turi kiekvienam mūsų. Joks žmogus, geras ar blogas, Dievo požiūriu nėra nereikšmingas. Jeigu mes šiandien mąstome apie didįjį Dievo pažadą, galimą kiekvienam žmogui, būtent, kad nei ausis negirdėjo, nei akis neregėjo, kaip labai Dievas rūpinasi žmogumi, tai turime įsisąmoninti, kad tai nėra už žmogaus nuopelnus. Tai yra gryna Dievo dovana žmogui.

Kokią sąlygą apaštalas Paulius stato žmogui, kad jis galėtų tikėtis tokio didelio Dievo dėmesio po savo mirties? Jis nestato sąlygos, kad toks žmogus būtų padaręs labai daug gerų darbų. Ne ta yra sąlyga, kad žmogus sulauktų tokio Dievo dėmesio, kurio nei jokia ausis negirdėjo, nei akis neregėjo, nei į žmogaus galvą neatėjo, ką Dievas žmogui prirengė. Tokio Dievo dėmesio

susilauks tas, kuris Dievą mylėjo. Kadangi Jonas buvo Dievą mylintis žmogus, tai mes galime sakyti, kad jis iš Dievo gaus tai, ko nei ausis negirdėjo, nei akis neregėjo, nei į žmogaus širdį neįėjo, ką Dievas prirengė tiems, kurie jį myli.

Bet ar tinka apie tai mąstyti? Ar ne geriau mąstyti apie žmogaus nuodėmingumą? Jeigu tai yra užrašyta Šventajame Raš te, ir tai ne tik Naujajame, bet ir Senajame Testamente, tai yra užrašyta mūsų paguodai, o ne kuriuo kitu tikslu. Ir ta paguoda mes galime teisėtai naudotis.

Tiesa, mes neturime paleisti iš dėmesio mūsų nuodėmingumo. Bet nuodėmes mes turime prisiminti ne tam, kad jos vestų mus neviltin. Viltis yra krikščioniška dorybė šalia kitų dviejų, šalia tikėjimo ir meilės. Ir ji yra tam, kad šio gyvenimo sunkumai nesunaikintų mūsų tikėjimo ir meilės. Ji yra ypatingai reikalinga mūsų laikais, kai tiek tiek daug apsivylimo atsiranda žmonių galvosenoje. Pesimizmas užvaldo daugelio žmonių, ypač jaunų, galvoseną. Kad mes nelūžtume savo tikėjime ir meilėje, reikia, kad mes ugdytume savyje vilties dorybę. Taigi, nei akis neregėjo, nei ausis negirdėjo, nei į žmogaus širdį neįėjo, ką Dievas parengė tiems, kurie jį myli.

Šitomis mintimis aš noriu atsisveikinti su brangiu buvusiu krikščionių demokratų pirmininku Čikagoje Jonu Jokubka. — **Kun. Vytautas Bagdanavičius**

Bažnyčia turi būti vadovė, kuri skelbia ir liūdija būtinumą dalintis pasaulio gėrybėmis. Kartais gali atrodyti, kad gėrybių atidavimas bažnytinėms organizacijoms yra tik administracinis kliuvinys iš vargšų taško. Supraskite, kad šie metodai tenori būti garantijos rytojaus efektyviai ir dosniai pagalbai. Niekuomet nėra lengva teisti savo brolius. Betgi yra tiesa, kad Bažnytinės institucijos turi būti nuoširdžios ir saugotis turtingumo pavojaus, o ypatingai nejautrumo brolių poreikiams.

Jonas Paulius II

PAMINKLAS ARKIVYSKUPUI REINIUI

Praeitų metų vasarą Daugailiuose buvo pastatytas paminklas pagerbti Lietuvos kankinio arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimui. Paminklas buvo pašventintas liepos 15 d. Ta proga atitinkamą žodį tarė jo giminaitis Šv. Antano parapijos klebonas kun. Juozapas Čepėnas.

Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį
Iš kapų milžinų,
Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį
Iš senovės laikų! *(Maironis)*

Ne tik mūsų tautos dainiui Maironiui, bet ir mums visiems praeitis yra brangi, nes ir poetas Kudirka Tautos Giesmėje ragina: "Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia". Joje mūsų gražiausi prisiminimai, brangieji žmonės, ne vienas jų praėjęs sunkumo kelią, ten tautos garbingi žygiai, joje pasiliko ir mūsų širdies dalis.

Tauta stipri ne vien tik gyvaisiais, bet taip pat ir išėjusiaisiais, kurie gyveno gėriui, laisvei, grožiui.

Rūpintojėlių žemė Lietuva tiek metų buvo palinkusi po sovietų okupacijos kryžiumi, bet, ačiū Dievui, ji nežuvo, joje liko gyva laisvės dvasia. Ta laisvės dvasia, kaip pirmųjų Sekminių vėjo dvelkimas, neužpučiama doroj, neparduotoj širdy.

Šių dienų sociologai sako, kad tauta gyvybės semiasi ne tik iš gyvųjų, bet ir iš mirusiųjų. Yra tikra, kad daug mirusiųjų, kurie savo idealais, darbais ir nuopelnais mus veikia labiau negu gyvieji. Prancūzų filosofas August Comte yra pasakęs: "Mirusieji valdo gyvuosius!"

Laimingi ir mirusieji, kuriuos prisimena gyvieji. Todėl šiandien, šventinant šį didingą kryžių — paminklą, pro mūsų akis praeina mirę tremtiniai, kaliniai, partizanai, paguldę galvas už tėvynės Lietuvos laisvę, kurių kūnai išniekinti gulėjo miestelių aikštėse. Mūsų atmintyje tebėra gyvi vaizdai, kai Daugailiuose, sankryžos aikštelėje prie Pavasarininkų paminklo, jie pamesti gulėdavo. Praeina mūsų parapijiečiai, kentėję badą, šaltį koncentracijos stovyklose, Sibiro platybėse, kankinti kalėjimų rūsiuose, tardymų kamerose, žuvę bei palaidoti "be kaimynų, draugų, giminės ir be akmenį pravirkdančios giesmės". Tarp jų ir mūsų

parapijos bei visos Lietuvos pasididžiavimas ir garbė, būsimas šventasis, savo gyvenimą pašventęs Dievui ir Tėvynei, ryškiausia žvaigždė po palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio, dvasios ąžuolas, tai tautos didvyris ir kankinys arkivyskupas Mečislovas Reinys.

Bolševikai naikino visus, kurie drįso mąstyti ne kaip vergai, bet kaip laisvi žmonės.

Kaip neapsakomai skaudu, kad garbingojo mūsų parapijiečio arkivyskupo Mečislovo nė palaikų negalėjome pargabenti iš tolimosios Rusijos, ir tik juodos žemės sauja iš Vladimiro kalėjimo primins to didžiojo lietuvio patrioto, nekaltai įkalinto, to garbingojo Bažnyčios sūnaus gyvenimą ir tragišką jo mirtį kalėjime.

Mano dėdė a.a. kun. dr. J. Čepėnas nuo jaunystės dienų artimai draugavęs su arkivyskupu Reiniu, kalėjęs tame pačiame Vladimiro kalėjime, savo atsiminimuose rašė: "Rūpinausi pargabenti jo palaikus į savo numylėtą žemę. Visur rašiau, prašydamas leidimo pargabenti jo kaulus jei ne į Vilnių, tai nors į Daugailių parapijos kapines, kur ilsisi jo tėvai. Deja, net jokio atsakymo nebuvo gauta. Mūsų pastangos liko tuščios, bet Arkivysk. M. Reinio darbai neliks tušti. Kaip Kristaus garbė prasidėjo nuo kryžiaus, taip jo prasidės nuo kalėjimo. Kaip kryžius, buvęs gėdos ženklas, taip pagarsės Vladimiro kapinės, kurios priglaudė Arkivysk. M. Reinio kūną, nes tai buvo tikras savo pašaukimo kankinys."

Ir mūsų dienomis surasti arkivyskupo palaidojimo vietą ir kapą pastangos nebuvo sėkmingos.

Gali žūti tautos didvyriai, bet negali pralaimėti tiesa bei teisingumas, kuriuos tiek metų naikino komunizmo pabaisa.

Dievuje iškęsta kančia yra kelias į žmogaus sudievinimą. Kas nori matyti Kistų žibantį kaip saulė, turi jį lydėti aptekusį krauju.

Vokiečių Užsienio reikalų ministerijos tarėjas dr. Gottholt Starke, kalėjęs metus drauge su arkivyskupu Reiniu, rašė: "Jo laikysena yra tikrai Bažnyčios šventojo laikysena. Arkivyskupo autoritetas sklido pro kalėjimo sienas iš vienos griežtos celės kiton. Aš pats gavau daug iš šios prakilnios asmenybės, kurioje jungėsi tvirtas tikėjimas, didelis mokslas, krikščioniška meilė ir nusižeminimas".

Anglų karininkas Frank Kelly, buvęs vienoje kameroje su arkivyskupu Reiniu, kartais keikdavo valdžią. Arkivyskupas sakydavo: "Nė vieno nekeik, Frank. Keikti negera".

Kaip tikras ir ištikimas Viešpaties tarnas, arkivyskupas dažnai melsdavosi. Kai kalinius pusvalandžiui išvesdavo į kalėjimo kiemą pasivaikščioti, — jis atmintinai kalbėdavo brevijorių. Gautuosius siuntinius pasidalindavo su likimo draugais. Gavėnios metu arkivyskupas sau nieko nepasilikdavo. 1951 m. žuvus vienam kaliniui, arkivyskupas M. Reinys guodė: "Neliūdėkime, nukankintieji kovoja drauge su mumis... Jie stiprina mūsų gretas. Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai".

1960 m., kai buvau jau baigęs keturis Kunigų seminarijos kursus, ir tarybinė valdžia kaip tremtinių tėvų sūnų iš jos pašalino, arkivyskupo M. Reinio mokslo draugas prof. prel. Pranas Kuraitis, su kuriuo turėjau garbės keletą metų darbuotis Kauno Aleksoto bažnyčioje, man patarė melstis į arkivyskupą M. Reinį. Ir štai, ažiū Dievui ir arkivyskupo Mečislovo užtarimui, daugiau kaip 20 metų einu kunigo pareigas.

Kelkime į altoriaus garbę savo parapijietį arkivyskupą Mečislovą. Ar ligoje, ar kokioje nelaimėje šaukimės į arkivyskupą ir būsime išklausyti. Juk jis mums taip artimas. Gavę jo užtarimu malonių, jų neslėpkime. Apie tai skelbkime, užregistruokime, tai bus medžiaga jo beatifikacijos bylai. O arkivyskupas M. Reinys turi būti paskelbtas šventuoju! To melskime Viešpatį.

Tautos nemiršta, dėl kurių laisvės jų vaikai didvyriškai aukojasi.

Šią šventą iškilmingą ir brangią valandą dar prisiminkime ir pasiklausykime iš Sibiro tremties lietuvaičių rašytą laišką ir suprasime, kuo plakė lietuvių širdys, esančios toli nuo tėvynės.

"Tėvyne Lietuva, Tu mums viena, nepakeičiama ir laisva. Tegu negąsdina raudonasis budelis grotomis nei Sibiro tundromis, nei Kazachstano stepėmis, nei savo kruvinais batais, kuriais spardė mus už tai, kad mylime Tave, kaip motiną. Tu mums esi ir būsi brangesnė už auksą, deimantus ir žemčiūgus. Jeigu reikalinga Tavo laisvei atgauti mūsų jaunystė, mūsų gyvybė, — sudegink mus ant savo meilės aukuro. Tik Tu, brangi, būk laisva ir Nepriklausoma, didvyrių ir kankinių žeme".

Kai šiandien mūsų akis ir širdis maloniai glosto Lietuvos

Trispalvė ir Vytis, kad Lietuva eina Nepriklausomybės keliu, kai Laisvės Angelas sudaužė vergijos pančius, ar ne mūsų tautos sūnų ir dukterų kančių ir aukos vaisius? Nieks, oi nieks nepasvers to skausmo, nieks o nieks jo neišmatuos? Nieks nesusems tų nekaltai išlietų ašarų, nieks nesusems kankinių kraujo, kurį sugėrė šventa Lietuvos žemė ir žiauriojo Sibiro platybės. Šiems kankiniams turime būti amžiais dėkingi ne tik mes, bet ir ateinančios kartos. Mūsų kiekvieno šventa pareiga įmūryti bent vieną mažą akmenėlį į savo tautos pamatus, kad visad būtų tvirta!

Dėl Tėvynės laisvės žuvusių sieloms melskime Viešpaties amžinos laimės, o gyviesiems jėgų ir ištvermės dirbti Dievo ir Lietuvos labui.

Geroji Marija Motinėle, globok mus ir mūsų Tėvynę Lietuvą!

Baigsiu Stasės Šakėnaitės eilėmis "Lietuvos šventųjų pavilijonas":

Susirinkote
mano broliai ir mano sesės,
iš žemės nuo Nemuno krantų,
iš Sibiro sniegynų,
iš Stutthofo,
iš Pirčiupio,
Červenės,
iš Pravieniškių
ir Rainių...
Ir Viešpaties papėdėje dabar susėdę,
tėvynės kankiniai,
šiandien jūs šnekučiuojatės
ramiai.
Ir mirusiems po švento Patepimo,
kuriems mirtis atėjo
kaip rytmečio aušrinė —
jūs nepavydite visai,
nes jus apšlakstė kraujas kankinių...
Ir žėri jūsų aureolės —
geltonos — žalios — ir raudonos —
dangaus šventųjų pavilijone.

SPAUDOJ ir Gyvenime

VLIKO SEIMAS

Pastarasis Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimas įvyko praeitų metų lapkričio 2-4 d. Clevelande. Jame dalyvavo 14 VLIKą sudarančių grupių atstovai ir būrys svečių. Seime dalyvavo ir prasmingus pranešimus padarė trys svečiai iš Lietuvos: dr. Egidijus Klumbys, Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos centro valdybos pirmininkas, kuris yra ir Lietuvos parlamento užsienio reikalų komisijos vicepirmininkas, parlamento narė solistė Nijolė Ambrazaitytė ir parlamentaras Vidmantas Povilionis. Dalyvavo taip pat inž. Adolfas Venskus, LKDS centro komiteto vicepirmininkas užsienio reikalams, kuris yra ir Vidurio Europos krikščionių Demokratų Sąjungos centro vadovybės narys bei VLIKo atstovas prie Europos parlamento.

Seime išsamius ir dalykinius pranešimus padarė VLIKo pirm. dr. Kazys Bobelis, VLIKo pirm. pavaduotojas dr. Romas Krivickas, Tautos Fondo vadovai Juozas Giedraitis ir Jonas Valaitis.

Taip pat kalbėjo Jonas Daugėla, dr. E. Armanienė, dr. A. Budreckis, dr. A. Butkus ir kt. Buvo išsamiai svarstyta dabartinė politinė padėtis Lietuvoje ir VLIKo ateities darbai ir uždaviniai.

Seimo posėdžiams vadovavo Antanas Mažeika, V. Vėbraitė, Teodoras Blinstrubas, ir Adolfas Venskus. Sekretoriavo A. Macevičius, Vladas Šoliūnas ir J. Ardys. Rezoliucijų komisijai vadovavo Jonas Daugėla. Mandatų komisiją sudarė Arvydas Budreckis, Vaclovas Mažeika, Pranas Povilaitis ir Ona Jokūbaitienė.

Seimas specialiai pagerbė jame dalyvavusius VLIKo kūrėjus: Balį Gaidžiūną ir Bronių Bieliuką.

Penktadienio vakare įvykusį susipažinimo pobūvį pravedė J. Ardys. Šeštadienio vakaro pokylį kūrybingai pravedė inž. Pranas Razgaitis.

Seimo proga sekmadienį šv. Mišias aukojo ir pritaikytą pamokslą pasakė Dievo Motinos Pagalbos parapijos klebonas kun. Gediminas Kijauskas SJ.

DR. KAZYS BOBELIS LIETUVOJE

Lietuvoje lankantis dr. Kaziui Bobeliui, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkui, su juo pasikalbėjimą padarė "Politikos" žurnalo redaktorius. Čia pateikiame pasikalbėjimo tekstą, tilpusį žurnalo 1990 m. Nr. 18.

***

Neseniai Lietuvoje lankėsi VLIKO (Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas) pirmininkas KAZYS BOBELIS. Apie šios įtakingiausios išeivijoje politinės organizacijos praeitį, dabartį, apie ryšius su Lietuva, galimybes jis kalbėjosi su "Politikos" žurnalo redaktorium Virgilijum Liauška.

— Man naujiena sužinoti, kad Jūs — praktikuojantis aukštos klasės chirurgas... Iš išeivijos spaudos esate žinomas tik kaip politinis veikėjas. Kas Jus paskatino tokiam nedėkingam laisvalaikio užsiėmimui, hobby?

— Užaugau lietuviškoje šeimoje, baigiau Kauno "Aušros" berniukų gimnaziją, tėvai išugdė lietuvybės meilę. Sąlygoms susidarius, įsitraukiau į lietuvių išeivių visuomeninį gyvenimą. Iš pradžių norėjau tik padėti, bet greitai pamačiau, kad klimpsiu gilyn, ėmiau visą laisvą laiką ir net kartais profesinį laiką aukoti lietuvybės darbams. Išeivijos visuomenė įvertino mano pastangas ir tai buvo akstinas tęsti lietuvybės darbą. Be to, susidarė ekonominės sąlygos padėti lietuvybės veiklai... Ir dar. Mano žmona — Nepriklausomybės akto signataro Jono Vileišio anūkė. Taigi iš mano žmonos šeimos pusės ir iš mano šeimos pusės tas lietuvybės jausmas manyje buvo labai giliai įsišaknijęs. Ponia Devenienė — mano uošvė — buvo BALFO vicepirmininke ir važinėjo po lietuvių kolonijas, šelpė tautiečius. Tai ji visuomet prisimindavo savo tėvą Joną Vileišį, kuris buvo ne tik Nepriklausomybės akto signataras, bet ir pirmas Lietuvos Respublikos atstovas Amerikoje... Taigi šeimyniniai prisiminimai paliko mano širdyje labai gilų įspūdį, kuris vėliau paskatino politinei veiklai.

— Tačiau daug metų ta veikla — būkime tiesūs — buvo tiesiog beviltiška.

— Aš nesutikčiau su Jūsų pasakymu, kad ta veikla buvo beviltiška. Nes jeigu ta veikla būtų buvusi beviltiška, tai nebūtų

buvę jokio noro dirbti. Kaip chirurgas praktikas aš neoperuočiau paciento, jei nežinočiau, kad jis gali pasveikti...

— *Bet politines operacijas sunkiau prognozuoti.*

— Politinės operacijos duoda daug vilties ta prasme, kad 1940 m. spalio 15 d. JAV prezidentas F. Ruzveltas pareiškė Amerikos lietuvių tarybai, kad JAV nepripažįsta Lietuvos okupacijos ir palaikys Lietuvos diplomatines tarnybas, kad JAV laikysis to nepripažinimo principo, kol Lietuva bus vėl laisva. Mes, remdamiesi tuo JAV vyriausybės principu, ilgą laiką ir kovojome.

Po 1967 m., kai Europarlamentas priėmė preliminarinį nutarimą, kad Lietuva yra okupuota, ir tas klausimas nėra išspręstas, radosi naujų vilčių: VLIKAS ėmė veikti per Europarlamentą ir per mūsų atstovą Europoje inžinierių A. Venckų. O 1975 m., po Helsinkio Baigiamojo akto pasirašymo, kai buvo sureikšmintas žmogaus teisių klausimas, mes informavome Baigiamojo akto nutarimus plačiau: tie nutarimai yra vartai į Lietuvos bylą. Tada, pasinaudodami šiuo dokumentu, mes jau garsiau pradėjome kelti Lietuvos klausimą tarptautinėje politinėje arenoje...

VLIKAS buvo pirmasis ir vienintelis, kuris Helsinkio nutarimus išnaudojo Lietuvos byloje. Daug padėjo JAV senatorius Doli, kuris 1979 m. Belgrade pristatė šalims — Helsinkio susitarimo dalyvėms — Lietuvos bylą, pabrėždamas, kad JAV nepripažino ir nepripažins Lietuvos įjungimo į TSRS, kad konferencija turėtų svarstyti Pabaltijo valstybių klausimą, ir Europoje nebus taikos tol, kol Baltijos valstybių klausimai neišspręsti.

Sovietų delegacijos Belgrade vadovas N. Voroncovas labai stipriai šokosi prieš ir paneigė senatoriaus Doli pareiškimą. Jis pasakė esą senatorius Doli kalba nežinodamas realybės: atvažiuokite į Lietuvą ir pamatysite, kad Lietuva yra laisva, visi žmonės — laimingi. Tada ambasadorius M. Goldbergas pasakė, kad tarptautinės teisės akyse Lietuva nėra laisva, ir to klausimo mes neužmiršime. Aš buvau tada senatoriaus Doli patarėjas ir gerai visą tą kovą atsimenu...

Vėliau Madride Lietuvos klausimas buvo keliamas dar įtaigiau, mes surengėme Madrido centre didelę demonstraciją. Po to kitose tarptautinėse konferencijose VLIKAS nepraleisdavo progos pasisakyti apie Lietuvos apsisprendimo teisę ir laisvės siekius. Žmogaus teisių problematiką VLIKAS pakoregavo ta linkme, kad reikia atsižvelgti ne tik į individo, bet ir į tautos

teises. Jau nebebuvo nagrinėjami vien šeimų susijungimo, laisvos emigracijos, laisvo darbo pasirinkimo klausimai, jau iškilo ir tautų apsisprendimo problema, politinio bendradarbiavimo klausimai. Mūsų nuomone, žmonės gali įvairiai galvoti, būti skirtingų ideologijų ir vis tiek dirbti kartu — tuos klausimus pradėjome irgi kelti. 1986 m. Vienos konferencijoje Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių nepriklausomybės problema dar griežčiau diskutuota. Į Vieną atvyko ir keli tūkstančiai Pabaltijo emigrantų, vyko įspūdingos demonstracijos. Tikriausiai atsimenate...

Praėjusiais metais Paryžiaus žmogaus teisių konferencijoje pirmą kartą su manimi nuoširdžiai pasikalbėjo Tarybų Sąjungos delegacijos vadovai. Įteikiau jiems visą dokumentaciją Lietuvos nepriklausomybės byloje ir man buvo padėkota.

Šiais metais Kopenhagoje net iškilo klausimas pripažinti Lietuvos atstovus stebėtojais. Deja, stebėtojo statusui nebuvo rimtai pasiruošta. Kita konferencija — Paryžiuje, lapkričio mėnesį, kur mes irgi pristatysime Lietuvos bylą jau kartu su Lietuvos vyriausybe. Aš neturiu daug vilčių, kad Paryžiaus konferencijoje tas klausimas bus svarstomas, nes tai bus valstybių galvų konferencija nutarti tolimesnę Helsinkio Baigiamojo akto realizavimo eigą. Yra numatyta 1992 m. žmogaus teisių konferencija Maskvoje, ir Paryžiuje bus svarstoma, ar toji konferencija gali Maskvoje įvykti. Įdomu ir tai, ar bus suteikta teisė dalyvauti Maskvos konferencijoje nevalstybinėms organizacijoms, kurios Vakaruose įvairių konferencijų metu gali prieiti prie oficialių delegacijų, įteikti memorandumus, prašymus, joms leidžiama ir padiskutuoti.

Taigi mūsų veikla nebuvo beviltiška. Kai kurie žmonės sakydavo: gaišinate laiką ir energiją, jokios vilties nėra! Bet mūsų nusistatymas parodė, kad nėra pasaulyje beviltiškų problemų...

— *Lietuva jau pasirinko nepriklausomybės kelią. Gal metas paleisti VLIKĄ?*

— Lietuva dar nėra visiškai laisva. VLIKO tikslas — matyti visiškai laisvą, nepriklausomą Lietuvos valstybę. Kuomet laisva ir nepriklausoma Lietuvos valstybė bus atkurta, niekam nebus didesnio malonumo, kaip VLIKO valdybai ir man perduoti visą VLIKO turimą politinį, socialinį, tarptautinį patyrimą Lietuvos vyriausybės žmonėms ir taip pat visus finansinius resursus. Tada aš ir mano kolegos galės eiti medžioti ar žvejoti...

— Kokią praktinę paramą VLIKAS pasirengęs suteikti mūsų vyriausybei?

— Visas mūsų komitetas — o mes turime daug tarptautinės teisės specialistų — esame tam pasirengę. Bet tai ir yra didžiausia problema. Mes neturime pretenzijų jums vadovauti, bet mes neturime kol kas ir artimo kontakto. Mūsų tikslas yra jums padėti ir patarti, kaip geriausiai patys jūs galėtumėte Lietuvos bylą pristatyti tarptautinėse konferencijose. Pavyzdžiui, visi dabar atvykstantys į JAV su valstybiniais reikalais pripažįsta, kad be mūsų paramos niekur neprieitų. Mes viską parengiame: susitariame, atvedame, supažindiname. Tas pats ir kituose kraštuose, ir, jeigu mes galėtume patobulinti mūsų ryšius, tai aš manau, kad būtų daug sėkmingesnė veikla... Turiu apgailestaudamas pasakyti, kad Lietuvos atstovų nepasisekimas šiemet Kopenhagos konferencijoje įvyko grynai dėl to, kad jūsų vyriausybės atstovai, delegatai darė žygių visiškai nepasitarę su mumis. Aš turiu JAV delegacijos vadovo M. Kempelmano pareiškimą, — jame kritikuojami metodai, kuriais jūs bandėte gauti stebėtojo statusą. O juk VLIKO atstovai Kopenhagoje buvo ir galima buvo pasitarti (Žmogaus teisių konferencija Kopenhagoje įvyko birželio gale. Lietuvos delegaciją sudarė užsienio reikalų ministras A. Saudargas ir Aukščiausiosios Tarybos deputatas V. Čepaitis. — *Red. pastaba).*

Dabar Lietuvoje man gera proga pasikalbėti su Ministerių Taryba, su Parlamentu, ir tikimės, kad mes tas problemas išspręsime.

Taip pat naudodamasis proga pasakysiu, — galbūt ne visiems patiks, bet aš noriu objektyviai, kritiškai pasakyti — ne negatyvią kritiką, bet pozityvią, — visame pasauly įprasta, kad valstybės atstovavimą tvarko vyriausybė, o įstatymus leidžia ir vyriausybę kontroliuoja parlamentas. Ir jeigu jau kartą vyriausybė paskirta, tai parlamentas turi jai palikti laisvas rankas ir leisti jai tvarkytis. Vyriausybė gali pasikviesti specialistų, patarėjų savo reikalams vykdyti. Aš nežinau nė vienos pasauly valstybės, kurios senatoriai, kongresmenai, parlamentarai atstovautų valstybei specialiuose pasitarimuose. Yra sudaromos vyriausybinės delegacijos — gal vieną kitą paima kaip tarėją — ir vyriausybė, padariusi įvairius susitarimus, pristato juos parlamentui ratifikuoti — tvirtinti. Paimkime Ameriką. Visus Dž. Bušo ir M. Gorbačiovo pasitarimus dabar vykdo Bušas—Beikeris ir jų patarėjai. Jie infor-

muoja senatorius, o kai nutarimas priimtas, pristato senatui jį ratifikuoti — tvirtinti. Jeigu senatas išreiškia nepasitikėjimą vyriausybės nariais, senatas labai lengvai gali atšaukti tuos pareigūnus. Pavyzdžiui, senatorius V. Tauers buvo Dž. Bušo nominuotas gynybos ministeriu. Parlamentas rado, kad jis netinkamas būti tuo ministeriu ir jo nominaciją atmetė. Paskyrė kongresmeną Čeinį. Taigi jeigu jūsų atveju esama trinties tarp Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės, tai jūs tą problemą išspręskite legaliu, parlamentiniu keliu, o ne vienas kitą kaltindami, apie vienas kitą rašydami straipsnius į spaudą, kurie net papuola į užsienio, į JAV spaudą. Ten rašoma, kad lietuviai yra susiskaldę, susipykę, nesutaria. Tas mums naudos neduoda.

— *Ko Jūs palinkėtumėte mūsų politikams?*

— Visus, kuriuos pažįstu, aš gerbiu, vertinu jų darbą, jų pasišventimą. Noriu, kad jiems sektųsi jų darbuose, ir linkiu, kad jie mokėtų tarp savęs susitarti ir kiekvienas suprastų savo funkcijas. Ir svarbiausia pasakysiu: kiekvienas iš jūsų, kuris atvažiuoja į JAV, prisistato, kad jis kalba Lietuvos vardu... O Lietuvos vardu gali kalbėti tik įgalioti asmenys. Tai šito irgi reikėtų vengti.

— *Ačiū už pokalbį.*

Šv. Paulius mums aiškiai sako: "Broliai, jūs esate pašaukti laisvei". Ir ši laisvė ir nepriklausomybė, kuriai mes esame pašaukti, yra ir dovana ir pareiga. Mes esame pašaukti dalintis pačia Kristaus laisve, kuri apsireiškia meilės bendravime. Visuomet atsiminkime, kad tikroji laisvė priklauso meilės ir kad kiekvienas moralinis įstatymas kaupia savyje meilės tiesą. Mes galime mylėti tik būdami visiškai laisvi. O tikroji laisvė atsiranda tik tuomet, kai mes gerbiame tiesą. Mūsų laisvė reiškia meilę pagrįsta tiesa. Ir tokia laisvė yra mums Kristaus dovana.

Jonas Paulius II

TRUMPAI IŠ VISUR

— 1990 m. rugpjūčio 10 d. Kaune mirė arkivyskupas Liudas Povilonis. Velionis gimė 1910 m. rugpjūčio 25 d. Jis buvo Marijonų vienuolijos narys, pasišventęs kunigas ir didelis Lietuvos patriotas. Žiaurios okupacijos metais kun. Povilonis pastatė Klaipėdos Taikos Karalienės bažnyčią. Po to netrukus buvo nuteistas ir įkalintas. Vėliau konsekruotas vyskupu, buvo Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininku. Paskutiniuosius kelerius metus arkivyskupas Povilonis sirgo ir jokių pareigų nėjo.

— 1990 m. rugpjūčio 19 d. Marija ir Antanas Rudžiai atšventė savo vedybinio gyvenimo auksinį jubiliejų. Abu sukaktuvininkai yra turbūt ryškiausi Amerikos lietuviai, išeivijos gyvenime įbrėžę neišdildomas pėdas. Marija Rudienė yra daugelio lietuvių katalikų organizacijų vadovybių narė, o dabar jau daug metų pirmininkauja BALFui. Antanas Rudis kurį laiką buvo ALTo centro valdybos pirmininkas ir pastaruosius trejus metus LKDS centro komiteto pirmininkas. Jo nuopelnai Lietuvai ir išeivijai yra milžiniški.

— 1990 m. birželio 10 d. Čikagos lietuviai labai iškilmingai paminėjo vysk. Vincento Brizgio vyskupystės 50 metų sukaktį. Minėjimą surengė visuomenės komitetas, vadovaujamas kun. Jono Kuzinsko ir inž. Antano Rudžio. Šv. Mišias aukojo Čikagos arkivyskupas kardinolas Bernardin su eile vyskupų ir keliasdešimt kunigų. Vysk. Brizgio darbai lietuvių tautai yra sunkiai suskaičiuojami.

— Tradicinė lietuvių krikščionių demokratų Čikagoje iškyla į gamtą įvyko 1990 m. liepos 22 d. Kaip paprastai ši jauki šeimos šventė vyko lygiai jaukioje Vlado ir Lidijos Šoliūnų sodyboje. Vladas Šoliūnas yra ilgametis politikas ir visuomenininkas, 12 metų vadovavęs LKDS centro komitetui. Susirinkusius vienminčius ir svečius pasveikino Čikagos skyriaus pirm. dr. Petras Jokubka. Ilgametis skyriaus pirm. Jonas Jokubka prisiminė metų būvyje mirusius vienminčius: Adomą Viliušį, Kazimierą Povilaitį ir Jurgį Inčiūrą. Jie buvo labai nuoširdūs, energingi ir darbštūs krikščionys demokratai.

Vienas energingiausių ir darbščiausių krikščioniškosios demokratijos vadų, ilgametis LKDS centro komiteto vicepirminin-

Vidurio ir Rytų Europos Krikščionių Demokratų Unijos (UCDEC) kongreso Budapešte lietuvių krikščionių demokratų delegacija vakarienės metu. Iš kairės į dešinę: Rolandas Dėdinas, Viktoras Petkus, Egidijus Klumbys, Adolfas Venskus, Algirdas Saudargas ir Antanas Razgaitis

kas, o dabar Sąjungos gen. sekretorius Pranas Povilaitis ilgesnėje kalboje nušvietė KD veiklą. Pirmiausia jis prisiminė 1989 m. įvykusią LKDS konferenciją, kurioje buvo išrinktas naujas centro komitetas, kuriam pirmininkauja dr. Česlovas Masaitis. Taip pat prisiminė ir Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos steigiamąjį suvažiavimą, kuriame atidarymo Šv. Mišias aukojo kardinolas Vincentas Sladkevičius. LKDP pirmininku išrinktas dr. Egidijus Klumbys (Vyr. valdybos vicepirmininkas yra Algirdas Saudargas, dabartinis Lietuvos užsienio reikalų ministras). Užsiminęs apie Vidurio Europos KD Sąjungos konferenciją Budapešte, kur Lietuvą atstovavo stipri jungtinė KD delegacija (Viktoras Petkus, Algirdas Saudargas ir Dėdinas iš Lietuvos, Adolfas Venskus iš Paryžiaus ir Antanas Razgaitis iš New Yorko), Pranas Povilaitis savo pranešimą baigė tardamas, kad KD veikla daugelyje šalių įgauna vis didesnį svorį.

Po p. Lidijos Šoliūnienės labai skanių pietų ilgesnę kalbą pasakė dr. Kazys Ėringis apie pasirengimą priklausyti Europos

Vid. ir Rytų Europos Krikščionių Demokratų Unijos (UCDEC) kongrese, 1990 m. kovo 2 - 4 d. Budapešte. Iš kairės į dešinę: A. Venskus (Paryžius), K. Sieniewicz — ilgametis UCDEC gener. sekretorius, V. Petkus (Vilnius), A. Razgaitis (New Yorkas), E. Klumbys (Kaunas) ir A. Saudargas (Kaunas).

Vidurio ir Rytų Europos Krikščionių Demokratų Unijos kongresas Budapešte, 1990 m. kovo mėn. Iš kairės — pranešimą daro Egidijus Klumbys, toliau garbės prezidiume — Viktoras Petkus

Bendruomenei. Išvykoje dalyvavo per 70 asmenų, tarp jų svečių iš Lietuvos ir iš kitų skyrių.

— Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone praneša, kad susitarus su atitinkamomis Venesuelos įstaigomis dr. Vytautas Dambrava, ilgametis veikėjas, publicistas ir buvęs JAV diplomatas, yra paskirtas Lietuvos Diplomatinės Tarnybos įgaliotioniu. Jis turės asmeninį generalinio konsulo titulą. Dr. V. Dambrava buvo specialiai atvykęs į LKDS 1989 m. konferenciją, kuriai atvežė buv. Venesuelos prezidento ir Venesuelos KD lyderio sveikinimus.

— Lietuvos užsienio reikalų ministras ir LKDP centro valdybos vicepirmininkas Algirdas Saudargas 1990 m. liepos 12 d. lankėsi Vašingtone, kur turėjo ilgesnį pasikalbėjimą su JAV valstybės sekretoriumi James Baker III. Jis taip pat turėjo pasimatymus su JAV senatoriais Alphonse d'Amato, Dennis de Concini, Armstrong, Mikulski ir Kasten. Susitikimus su JAV valdžios atstovais tvarkė VLIKas ir Lietuvos pasiuntinybė.

— Lietuvai žygiuojant laisvės keliu yra gera, kad lietuviai semtųsi stiprybės ir išminties iš praeities, kaip teisingai skelbia mūsų himnas. Teisinga mokytis iš tų praeities vyrų ir moterų, kurie tiesė Lietuvai laisvės kelius praeityje. Vienas tokių vyrų buvo antrasis Lietuvos prezidentas ir krikščionių demokratų vadas Aleksandras Stulginskis. Jo dukra dr. Aldona Juozevičienė, dabar gyvenanti JAV, yra sukaupusi prez. Stulginskio asmeninį palikimą, jo gyvenimo ir veiklos epizodus nuotraukose, paveiksluose ir raštuose. Buvo taip pat išsaugoti jo asmeniniai suvenyrai, viską talpinant į meniškai paruoštas parodos lentas. Ten pat yra paaiškinimai ir metrika. Pilnas parodos duplikatas buvo pernai pavasarį nuvežtas Lietuvon ir padovanotas Etnografijos muziejui. Pati paroda buvo rodoma visuomenei didesnėse lietuvių kolonijose.

— LKDS centro komiteto pirm. prof. dr. Česlovas Masaitis praeitą rugsėjo mėnesį buvo Lietuvoje, kur Kauno Politechnikos Institute dėstė taikomosios matematikos kursą. Tuo metu LKDS pareigas ėjo dr. Alfonsas Stankaitis, centro komiteto vicepirmininkas.

— Prof. dr. J. Genys, Marylando universiteto profesorius, š.m. žiemos-pavasario semestrą dėstė deudrogenetiką Vilniaus Universitete kaip Fulbright stipendininkas. Dr. Genys yra ilgametis ir aktyvus Amerikos Lietuvių Tarybos darbuotojas.

Pokalbis "Tėvynės Sargo" reikalais. Iš kairės TS redaktorius, dešinėje Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos centro valdybos pirm. ir Lietuvos parlamentaras dr. Egidijus Klumbys. Nuotr. K. Kasulaitytės

Pasaulio krikščionių demokratų vadovų sxuvažiavime 1990 m. liepos mėnesį Budapešte. Iš kairės: A. Venskus — Lietuvių krikščionių demokratų sąjungos vicepirmininkas tarptautiniams ryšiams, K. M. Bondevik — Norvegijos užsienio reikalų ministeris ir krikščionių demokratų partijos pirmininkas. E. Klumbys — Lietuvos krikščionių demokratų partijos pirmininkas

— VLIKo pirm. dr. Kazys Bobelis praėjusį rugsėjį Lietuvos vyriausybės pakviestas viešėjo Lietuvoje. Čia rugsėjo 6 d. jis susitiko su min. pirm. Kazimiera Prunskiene bei jos pavaduotoju Algirdu Brazausku, su kitais vyriausybės nariais. Užsienio reikalų ministrui Algirdui Saudargui įteikė labai reikalingus Helsinkio konferencijos dokumentus (nuo 1975 m.) ir vėliausius VLIKo pareiškimus. Dr. Bobelis taip pat susitiko su Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirm. prof. Vytautu Landsbergiu. Rugsėjo 8 d. dr. Bobelis kalbėjo Vilniaus tremtinių sąjungos surengtame Tautos šventės minėjime. Per Vilniaus televiziją apibūdino VLIKo įsikūrimą, jo tikslą, praeitį, padėtį bei darbą.

— Inž. Adolfą Venskų Prancūzijos darbo ministerija apdovanojo aukso medaliu už jo nuopelnus krašto chemijos pramonei. Šioje srityje jis yra pasiekęs tarptautinio pripažinimo ir yra padaręs daug naujų išradimų, patobulinimų bei pagerinimų. A. Venskus daug metų dirbo pasaulinėse chemijos įmonėse kaip

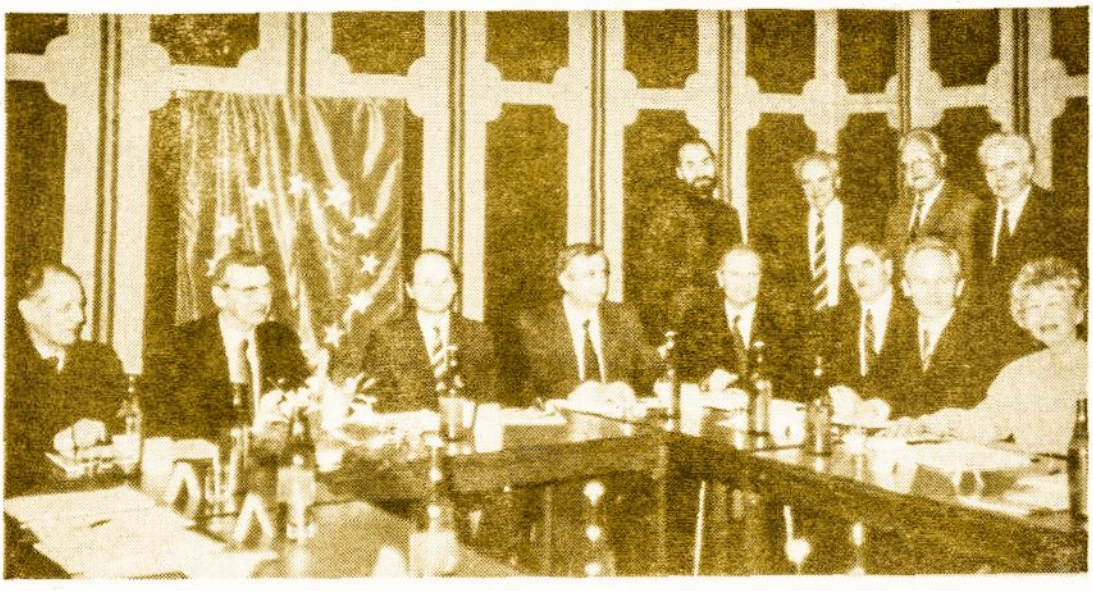

Vid. ir Rytų Europos Krikščionių Demokratų Unijos (UCDEC) Egzekutyvinio Komiteto posėdis š. m. balandžio mėn. Bratislavoje. Pirmas iš kairės — A. Louis — Krikščionių Demokratų Internacionalo gener. sekretorius, ketvirtas — I. Charnogorski — naujas UCDEC gener, sekretorius, penktas iš kairės — A. Venskus — UCDEC Egz. K-teto narys ir lietuvių krikščionių demokratų atstovas, bei kiti

techninis direktorius. Jis yra LKDS centro komiteto vicepirmininkas tarptautiniams reikalams, KD Europos Tarybos pirmininkas ir VLIKo atstovas prie Europos parlamento.

— Europos parlamento krikščionių demokratų frakcijos 7 asmenų delegacija praeito rugsėjo mėn. 23-26 d. lankėsi Lietuvoje. Jai vadovavo frakcijos pirm., iškilus vokiečių politikas ir lietuvių draugas dr. Egon Klepsch. Vizito tikslas — remti Lietuvos kelią į nepriklausomybę ir įsijungimą į Europos Bendruomenę.

— 1990 m. rugsėjo 27 d. Briuselyje atidarytas Pabaltijo kraštų krikščionių demokratų informacijos biuras. Iškilmingame atidaryme dalyvavo Europos parlamento krikščionių demokratų frakcijos pirm. dr. Egon Klepsch, tarptautinės spaudos atstovai iš KD Internacionalo gen. Sekretoriato ir Europos Sąjūdžio vicepirm. Tomas Jansen. Iš Lietuvos buvo atvykęs LKDP pirm. dr. Egidijus Klumbys. Taip pat dar dalyvavo ir LKDS centro komiteto vicepirm. inž. Adolfas Venskus iš Paryžiaus. Ta proga įvyko spaudos konferencija, kurią suorganizavo KD frakcija Europos parlamente. Biurą finansiniai rems Krikščionių Demokratų Internacionalas ir Belgijos KD.

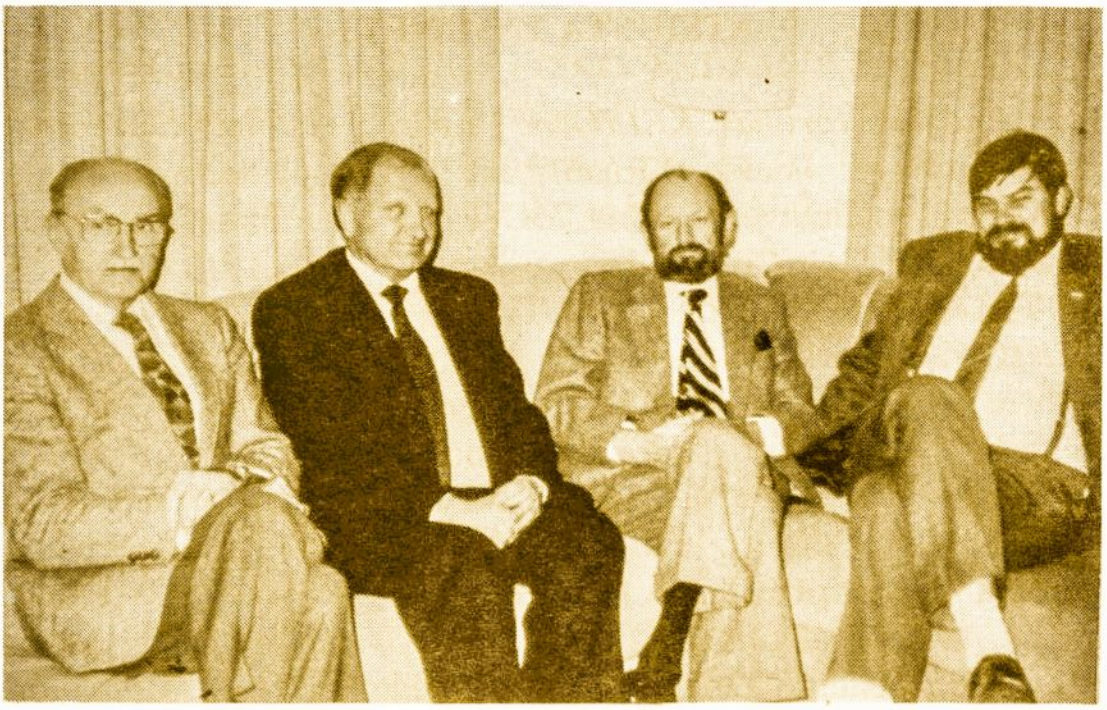

Pokalbis KD reikalais. Iš kairės buvęs ilgametis LKDS CK vicepirmininkas ir dabar "Tėvynės Sargo" administratorius inž. Pranas Razgaitis, LKDS CK vicepirmininkas inž. Adolfas Venskus, TS redaktorius ir Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos centro valdybos pirm. dr. Egidijus Klumbys. Nuotr. K. Kasulaitytės

— 1991 m. balandžio 29 d. Floridoje mirė Kazimieras Kleiva, sulaukęs 83 m. amžiaus. Velionis daugelį metų gyveno Čikagoje, kur labai aktyviai dirbo ateitininkuose ir kitose katalikiškose organizacijose. Jis taip pat buvo labai nuoširdus ir aktyvus krikščionis demokratas.

— Šį pavasarį Kaune mirė vyriausias amžiumi Lietuvos Krikš čionių Demokratų Partijos narys a. a. Viktoras Keturakis. Jis buvo 95 m. amžiaus. Velionis buvo aktyviai prisidėjęs prie LKDP atkūrimo ir veiklos.

— Š. m. gegužės mėn. Europos lietuvių vysk. dr. Antanas Deksnys atšventė dvi reikšmingas sukaktis: 85 m. amžiaus ir 60 m. kunigystės.

— Š. m. gegužės gale ir birželio pradžioje Amerikoje lankėsi Vilkaviškio vyskupijos apaštalinis administratorius J. E. vysk. Juozas Žemaitis, lydimas Vilkaviškio klebono ir dekano kun. Vytauto Gustaičio. Svečias aplankė eilę lietuvių kolonijų ir pravedė kelis seminarus.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Andrius Norimas. *KELIONĖ Į KAUNĄ*. Premijuotas romanas jaunimui. Išleido Lituanistikos mylėtojų talka. Spaudė "Draugo" spaustuvė. Tiražas 75O egz. Kaina kietais viršeliais $12.00, minkštais $10.00. 167 puslapiai.

LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRO ŽINIOS. 1989-1990 neperiodinis leidinys. Gausu informacijų iš centro veiklos ir darbo. Didelio formato, 18 puslapių. Įsigyti 56th St. ir Claremont Ave., Chicago, Ill 60636, USA.

Nijolė Jankutė. *SAULĖGRĄŽŲ TVANAS*. Apsakymai. Išleido Lietuviškos knygos klubas. 1990 m. Spaudė "Draugo" spaustuvė. 192 puslapiai. Kaina $7.OO.

Herman Mellville. *BALTASIS BANGINIS*. Romanas. Vertė P. Gaučys. Išleido Lietuviškos knygos klubas. 1990 m. Spaudė "Draugo" spaustuvė. 347 puslapiai. Kaina $10.00.

KNYGOS IŠ LIETUVOS: KNYGOS VAIKAMS IR JAUNIMUI

M I E L I T A U T I E Č I A I !

"Vyturio" leidykla siūlo Jums, Jūsų vaikams ir vaikaičiams geriausias pastarųjų metų savo knygas. Jas galite užsisakyti, pasiųsdami čekius: "Vyturys", Baden-Würtembergische Bank AG, Filiale Hechingen, Bankleitzaht 64120030, Girokonto 1274640000 ir pranešdami "Vyturiui" (Algirdo 31, Vilnius, Lietuva 232600) laišku, už kokias knygas pasiuntėte.

GYVASIS VANDUO. 389 psl., 234 spal. il. Kietas viršelis. 1990. Kaina su persiuntimu 18 dolerių.

Lietuvių liaudies stebuklinės pasakos su nuostabiomis Irenos Žviliuvienės 234 iliustracijomis. Puiki dovana vaikams bet kokia proga.

NEMUNO ŠALIES PASAKOS. 372 psl., 178 il. Kietas viršelis. 1989. Kaina su persiuntimu 15 dolerių.

Su naujomis Algirdo Steponavičiaus iliustracijomis pakartotinai išleistas P. Cvirkos perkurtų lietuviškų pasakų rinkinys. Pripažinta gražiausia Lietuvoje pastarųjų metų knyga.

Danutė Čiurlionytė. KIŠKIS PIŠKIS BALTASIS BAJORAS. 41 psl. Kaina su persiuntimu 3 doleriai.

Linksma pasakaitė minkštais viršeliais su 10 D. Tarabildienės iliustracijų. Gera dovanėlė Šv. Velykų proga.

KAS MIŠKE, KAS ŠILE. 171 psl. Kietas viršelis. 1990. Kaina su persiuntimu 8 doleriai.

Gražiai Nijolės Šaltenytės iliustruotos lietuvių liaudies pasakos apie našlaitę.

LIETUVIŠKOS PĄSAKOS. 286 psl., 49 il. Kietas viršelis. Kaina su persiuntimu 10 dolerių.

Pasakos iš Jono Basanavičiaus rinkinių. Dailininkas Vytautas Valius.

AMŽINO ĮŠALO ŽEMĖJE. 303 psl. Kietas viršelis. 1989. Kaina su persiuntimu 9 doleriai.

Plačiai išgarsėjusi pirmoji Lietuvoje išleista Sibiro tremtinių prisiminimų knyga. Iliustruota dokumentinėmis nuotraukomis.

Vanda Daugirdaitė-Sruogienė. LIETUVOS ISTORIJA. 446 psl. Kietas viršelis. 1990. Kaina su persiuntimu 14 dolerių.

Ši knyga Lietuvoje svarbi kaip padedanti atkurti tautinę mokyklą, ji gali būti naudinga ir išeivijos jaunajai kartai. Tai pakartotinis 100 000 egz. tiražu 1987 m. Chicagoje išleistos knygos leidimas, papildytas naujomis iliustracijomis, žemėlapiais.

Ričardas Skeris. KĄ ŽMONĖS DIRBA VISĄ DIENĄ. 94 psl. Kietas viršelis. 1990. Kaina su persiuntimu 6 doleriai.

Amerikiečių autoriaus paveikslėlių knyga tik pramokusiems skaityti vaikams. Tinka mokyti išeivijos atžalas lietuvių kalbos, nes yra daugybė kasdienybėje sutinkamų daiktų piešinių ir pavadinimų, darbų aprašymų.

TURINYS

Kun. Vyt. Bagdonavičius, MIC, Lietuvių tauta pasaulyje 1
Viktoras Petkus, Du šimtai metų kovos už žmogaus teises 9
Mahias Laros, Marksas ir Ketteleris 14
A. Kovas, Bažnyčios socialinė misija 36
Kun. Vyt. Bagdonavičius, MIC, Sociologijos ir religijos santykis 39
Dr. K. Eringis, Tautinės atminties šauksmas
ir abuojumas kultūroje 54
Pr. Razgaitis, Neramių dienų istorijos lapą užverčiant 63
Juozas Končius, Keliai ir klyskeliai Amerikos mokykloje 70
Roger Charles S.J. su Drostan McClaren O.P.
Ekonominio gyvenimo etika 79
Krikščioniškosios demokratijos kelias vakarų Europoje 99
Lietuvos krikščionių demokratų partijos skyrių
ir kuopų steigimo ir veikimo principai 104
Prof. Pranas Jucaitis, Evoliucija, transformizmas
ir žmogaus fenomenas 106
Vargšų ir juodųjų problemos 117

MIRUSIUS PRISIMENANT
A.a. kun. dr. S. Gruodis S.J. 120
Dr. Leonui Bistrui prisiminti 121
Su a.a. Jonu Jokubka atsisveikinant 122
Paminklas arkivyskupui Reiniui 124

SPAUDOJ IR GYVENIME
Vliko seimas 128
Dr. Kazys Bobelis Lietuvoje 129

TUMPAI IŠ VISUR 134

ATSIŲSTA PAMINĖTI 142

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI
laikotarpyje 1/1/91 – 9/15/91

	$
Prel. J. Prunskis	500
Pranas Povilaitis	100
Alagirdas Vedeckas	50
Rev. Jonas Juraitis	72
P. Pagojus	54
Juozas Giedraitis	50
Kazys Razgaitis	50
Dr. K. Šidlauskas	50
Mrs. A. Škerys	50
M. Svotelis	50
P. Sidaras	42.15
Leonas Kazlauskas	40
Petras Gruodis	30
Dr. Č. Masaitis	30
Rev. K. Matulaitis— ŠALTINIS	30
V. Sonda	25,33
A. Balčytis	25
J.P. Mikalauskas	25
Kazys Pabediskas	25
Anthony J. Rudis	25
Dr. Aldona Rugis	25
Msgr. Dr.I. Urbonas	25

Bernardas Brizgys	20
Algirdas Čepėnas	20
J.K. Čiurinskas	20
Dr. Antanas Juzaitis	20
Dr. Birutė Kasakaitis	20
K. Kleiva	20
J. Mačenas	20
Kostas Norvila	20
Stasė Paleckienė	20
Stasys Radžionis	ęį
Jonas Žadeikis	20
J.B. Dičpinigaitis, MD	15
Inf. Bulletin ELTA	15
Elena Gerkienė	15
Vytautas P. Janulaitis	15
Dr.K.A. Keblys	15
Dr.L. Kriaučeliunas	15
B. Lukas	15
Dr. Bronius Mikonis	15
Augustinas Orentas	15
R.A. Shatas	15
Antanas Yalavičius	15
Dr.J.K. Valiūnas	15
Rev. Vyt. Pikturna	12
P. Abromaitis	10
Česlova Aleksonienė	10
G. Biskis	10
Most Rev. V.V. Brizgys	10
Vyt. Čižauskas	10
Janina Cukurienė	10
Adelė Duoblienė	10
Anna Galvydis	10
S. Garliauskas	10
Rev. Jonas Giedrys SJ	10
A. Girnius	10
Mr. A. Gurevičius	10
Antanas Januška	10
Dr. Bronius Kaslas	10
Dr. K. Katilius	10
Jonas Kavaliauskas	10
Vitas Kazlauskas	10
Mr. M. Kizis	10
Petras Kliorys	10
Rev. Rapolas Krasauskas	10
Bronė Kuodis	10
Dr. Vladas Lelis	10
Jurgis Mikaila	10
Povilas Mikšys	10
Eugenija Minkūnas	10
J. Pabedinskas	10
Bronius Paliulis	10
Andrius Petkevičius	10
Aleksas Petrauskis	10
Jonas Sakas	10
L. Šimutis	10
Cons. Gen. A. Simutis	10
Rev. Vik. Skilandžiūnas	10
Dr. S. Skripkus	10
V.L. Šoliūnas	10
Petras Stravinskas	10
Delfina Tričienė	10
Mečys Valiukėnas	10
J. Vitėnas	10
Rev. Vac. Zakarauskas	10
Dr.P. Zundė	10
Bronius Andrašiūnas	8
Dr.J.S. Kriaučiūnas	8
J. Litvinas	8
Vladas Sinkus	8
P. Vaičaitis	7.3
Rev. Jonas Velutis	7
Dr.A. Čeputis	6
Mrs. A. Kižys	6
Mrs. E. Paliulionis	6
Domas Adomaitis	5
St. Alšėnas	5
Vincas Apanius	5
Sofija Beiga	5
Martin Brakas	5
Vaclovas Butkys	5
Jonas Daugėla	5
Juozas Daunoras	5
Antanas Dovydaitis	5
Stasys Dzikas	5
Albinas Dirzvonas	5
Mrs. Emelija Gaška	5
P. Gaučys	5
A. Gudaitis	5
John Jakučionis	5
Jonas Juozapavičius	5
Dr. Aldona Juozevičius	5
Dr. Birutė Kasperavičius	5
B. Kondratas	5
J.B. Laučka	5
Stan K. Lukas	5
Vaclovas Mažeika	5
Jonas Motiejūnas	5
Augustinas Paškonis	5
Juozas Pečkaitis	4
Vacius Prižgintas	5
Jonas Šiaučiūnas	5
R. Sidrys MD	5
Rev. J. Steponaitis	5
Antanas Styra	5
B. Užemis	5
Irena Vakselis	5
Leo Venckus	5
Bernardas Žukauskas	5
Kazys Januta	4
Dr.A.V. Labokas	4
Marija Petraitis	4
Dr. J. Račkauskas	4
Algis A. Regis	4
Balys Rymantas	4
Dr. J. Valaitis	4
Vytautas P. Volertas	4
Petras Žilinskas	4

Visiems rėmėjams leidėjų ir administracijos vardu — nuoširdus AČIŪ!

Administratorius

Alp(LKA) 1745
1991, Nr.1/2

Kaina 4 dol.

9H 306.01